

www.historia.ro

Historia SPECIALIA

AN III, NR. 6
MARTIE 2014
APARE TRIMESTRIAL

9,99 LEI
DIRECTOR
ION CRISTOIU



14006
Barcode
carturesti 10.00 RON
HISTORIA SPECIALA
2000000382128

BUcovina SUB STAPÂNIRE AUSTRIACĂ

Historia



Historia

Cu Ion M. Ioniță și Ciprian Plăiașu



10:30 În fiecare duminică, la PrimaTV!

PrimaTV.ro

Următorul număr al revistei
"HISTORIA SPECIAL"
vă apărea în iunie 2014

EPOQUEA BUCOVINEI

Conflictul dintre Imperiul Otoman și cel Țarist, dintre anii 1768-1774, avea să facă două mari victime colaterale. Prima a fost Polonia, sfâșiată în 1772 de Prusia, Austria și Rusia, în numele principiului echilibrului de forțe în lupta pentru stăpânirea Balcanilor. După doar doi ani, în toamna anului 1774, trupele Imperiului Habsburgic pătrund în Nordul Moldovei și anexeză un teritoriu de 10.500 km², cu o populație de aproape 70.000 de locuitori. Cât privește hotarele teritoriului anexat, ele vor fi: Ceremuș, Colaciu și Nistru. Treptat, provincia anexată se va individualiza în cadrul Imperiului, primind denumirea de Bucovina.

Rațiunea pentru care habsburgii au ocupat Bucovina era dată de poziționarea strategică prin care se putea realiza mai ușor legătura dintre teritoriile acaparate în 1772 și Transilvania. Argumentul istoric oferit de autoritățile de la Viena, conform căruia Moldova de Nord aparținuse în trecut Pocuției (fostă provincie poloneză), era de fapt o minciună istorică, demonstată aproape o sută de ani mai târziu de însuși împăratul Franz-Iosif al Austriei, care afirma răspicat: „Ca parte din Dacia veche, țara aceasta, Bucovina, se numără sub stăpânirea domnilor Moldovei.”

Vechi pământ al Moldovei, încărcat de tradiție și de istorie românească, Cernăuțiul a fost unul dintre centrele care au reprezentat încă de la începutul statalității moldovene nucleul nouului voievodat. Singurul care s-a opus înțelegerii dintre turci și habsburgi a fost domnul Moldovei, Grigore al III-lea Ghica (1774-1777), care amintise Portii Otomane că nordul Moldovei și Cernăuțiul nu aparținuse niciodată Pocuției. Avea să plătească cu viața pentru faptul că nu a vrut sub nicio formă să admite cedarea Bucovinei.

În 1918, Bucovina se unește cu România, dar cei 144 de ani de stăpânire austriacă vor aduce un bilanț contradictoriu pentru populația românească. Pe de o parte, Bucovina a cunoscut o lungă perioadă de pace, iar administrația austriacă a stimulat dezvoltarea economiei, încurajând agricultura, mestesugurile, comerțul, modernizând instituțiile și învățământul. Pe cealaltă parte, efectele politicii de imigrărie practicate de autoritățile habsburgice au fost deosebit de grave, ducând la scădere dramatică a populației românilor în cadrul populației, de la 68% în 1786 la 34% în 1910, deși populația a crescut de peste 11 ori în această perioadă, atingând aproape 800.000 de locuitori.

La doar 22 de ani de la Unirea cu România, la 26 iunie 1940, ambasadorul român la Moscova, George Davidescu, este convocat de Molotov la sediul Ministerului de Externe și primește o notă ultimativă, prin care URSS cerea României să-i cedeze Basarabia și... Bucovina de Nord. Nouă comunicarea ministru de Externe sovietic era pretenția Sovietelor de a anexa și nordul Bucovinei, pe lângă Basarabia. Cuvintele istoricului Dan Falcan sunt mai mult decât concluziente în privința modului în care a reacționat România la sfârtecarea teritoriului țării: „Lașitatea și lipsa de patriotism ale Regelui Carol al II-lea, a cărui răspundere în situația creată era majoră, ne-au privat de o decizie (alta decât cea de acceptare a ultimatumului), prin care, chiar dacă nu puteam evita dezmembrarea teritorială, salvam măcar onoarea și demnitatea națională”. Trupele române aveau să recucerească Bucovina de Nord în 1941, pentru a pierde din nou această zonă în 1944.

Citind numărul de martie al „HISTORIA SPECIAL”, vă invităm să pașiți în Bucovina sub stăpânire austriacă, să-i surprindeți istoria, misterele, frumusețile. Să descoperiți de ce Cernăuțiul i se spunea „Mica Vienă a Estului” și să aflați care este cu adevărat „dimensiunea strategică a Bucovinei”.

NUMĂR COORDONAT DE CIPRIAN STOLERU

Director Ion Cristoiu

Redactor-Şef
Ion M. Ioniță

Creative Director
Mihaela Manolache

Editor coordonator Historia
Florentina Tone
Editor coordonator Historia.ro
Ciprian Plăișu

Redacția
Ciprian Stoleru
Andreea Lupșor
Irina Manea
Ioana Patriche

Consiliul Editorial
Adrian Cioroianu
Andi Mihalache
Ovidiu Pecican
Zoe Petre
Vladimir Tismăneanu

Adevărul
holding
tel: 0372.130.335

Publicație tipărită la
ROMPRINT

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING

Publisher general
Răzvan Ionescu
Director dezvoltare
Gabriela Stan
Director online
Vlad Epurescu
Director publicitate
Costin Velicu
Director marketing
Mircea Ionescu
Director distribuție
Daniela Zamfir
Director producție
Ionuț Matei

MANAGEMENT
ADEVĂRUL HOLDING
Director general
Peter L. IMRE

ISSN 1582-7968

Adresa:
Sos. Fabrica de Glucoză nr. 21,
sectorul 2, București
www.historia.ro

ABONAMENT - INFORMAȚII ȘI RECLAMAȚII
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni
până vineri, între orele 9.00 și 18.00);
abonamente@adevarulholding.ro

2014 Adevărul Holding. Toate drepturile rezervate. Opiniile aparțin autorilor.

6 | BUCOVINĂ, DULCE BUCOVINĂ

28 | BUCOVINA, DINTR-O REGIUNE LOCUITĂ
PREPONDERENT DE ROMÂNI LA UN MOZAIC
MULTIETNIC

33 | CERNĂUȚI: MICA VIENĂ A ESTULUI

36 | POPULAȚIA BUCOVINEI ÎN PERIOADA STĂPÂNIRII
AUSTRIECE (1774-1918)

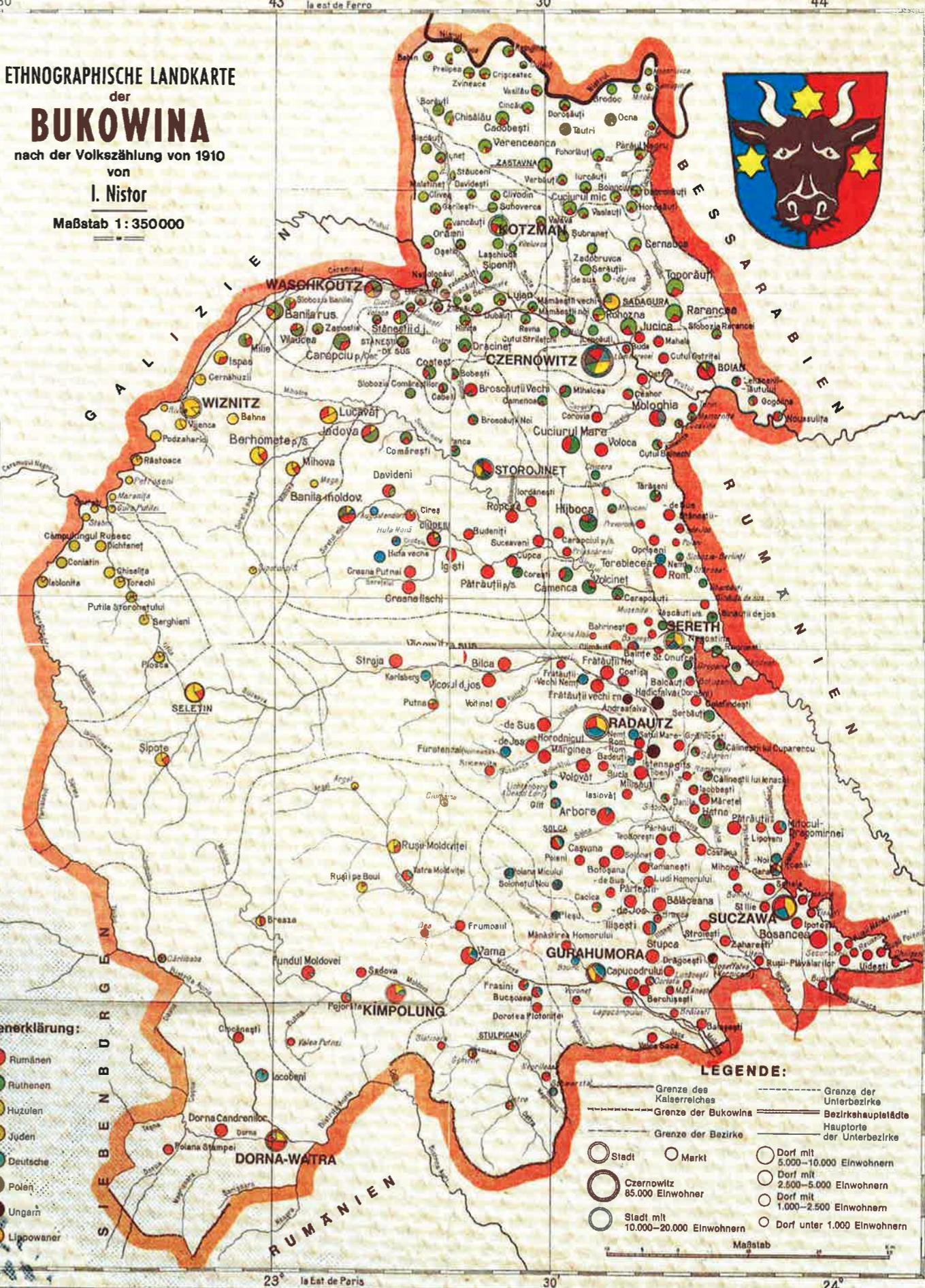
45 | PERLA AUSTRIECILOR DIN BUCOVINA,
LA UN PAS DE PRĂBUȘIRE

48 | PUTNA, 1871: PRIMUL CONGRES AL STUDENȚILOR
ROMÂNI DE PRETUTINDENI

52 | FUNDUL MOLDOVEI, LA ZECE ANI DE LA MAREA
UNIRE

60 | JACOBENIUL DIN BUCOVINA: ANII DE GLORIE DIN
TIMPUL STĂPÂNIRII AUSTRIECE

63 | DIMENSIUNEA STRATEGICĂ A BUCOVINEI



HARTA Bucovinei în 1910, realizată de I. Nistor



*„Astfel totdeauna când gândesc la tine,
Sufletul mi-apasă nouri de suspine,
Bucovina mea!”*

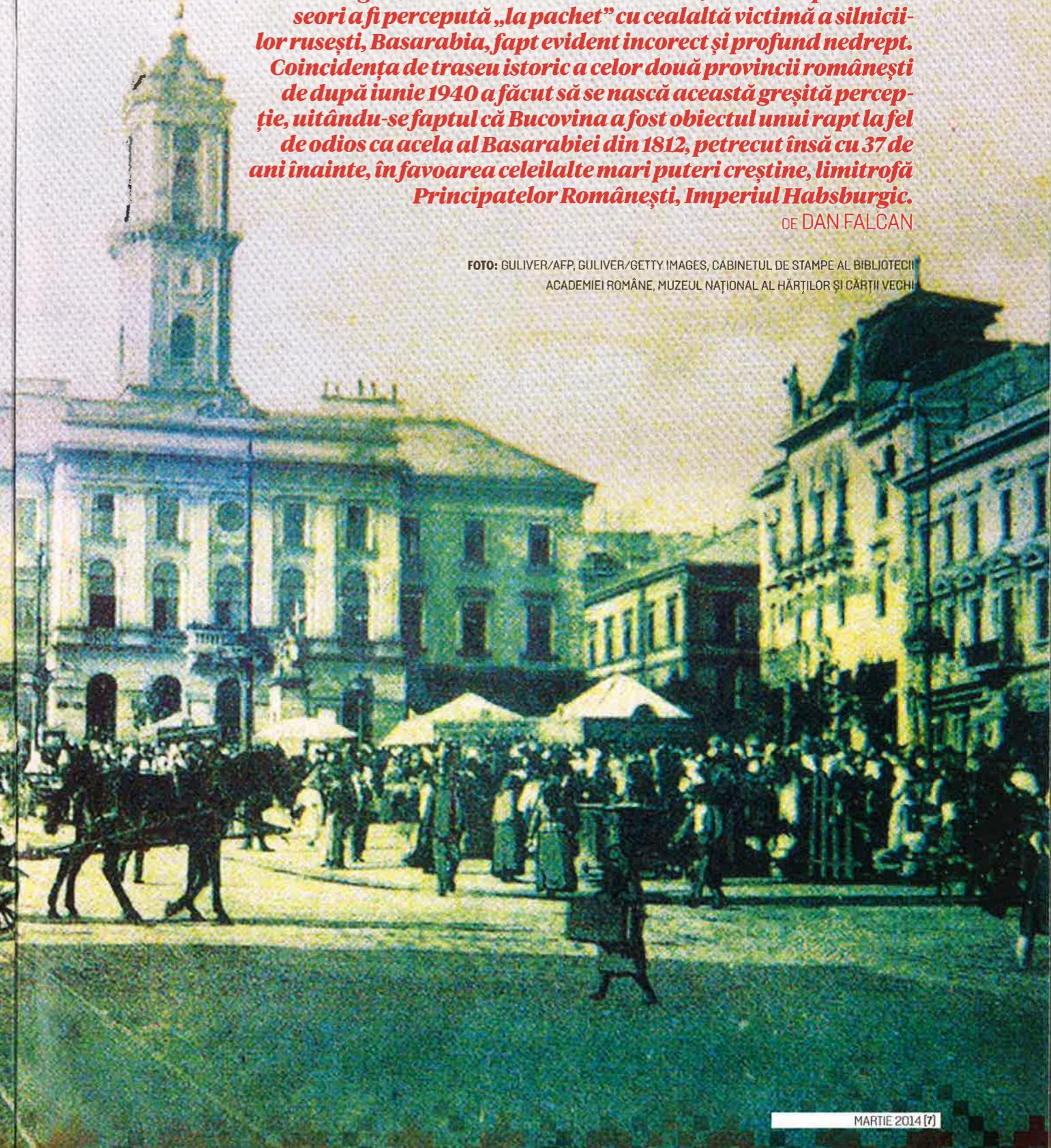
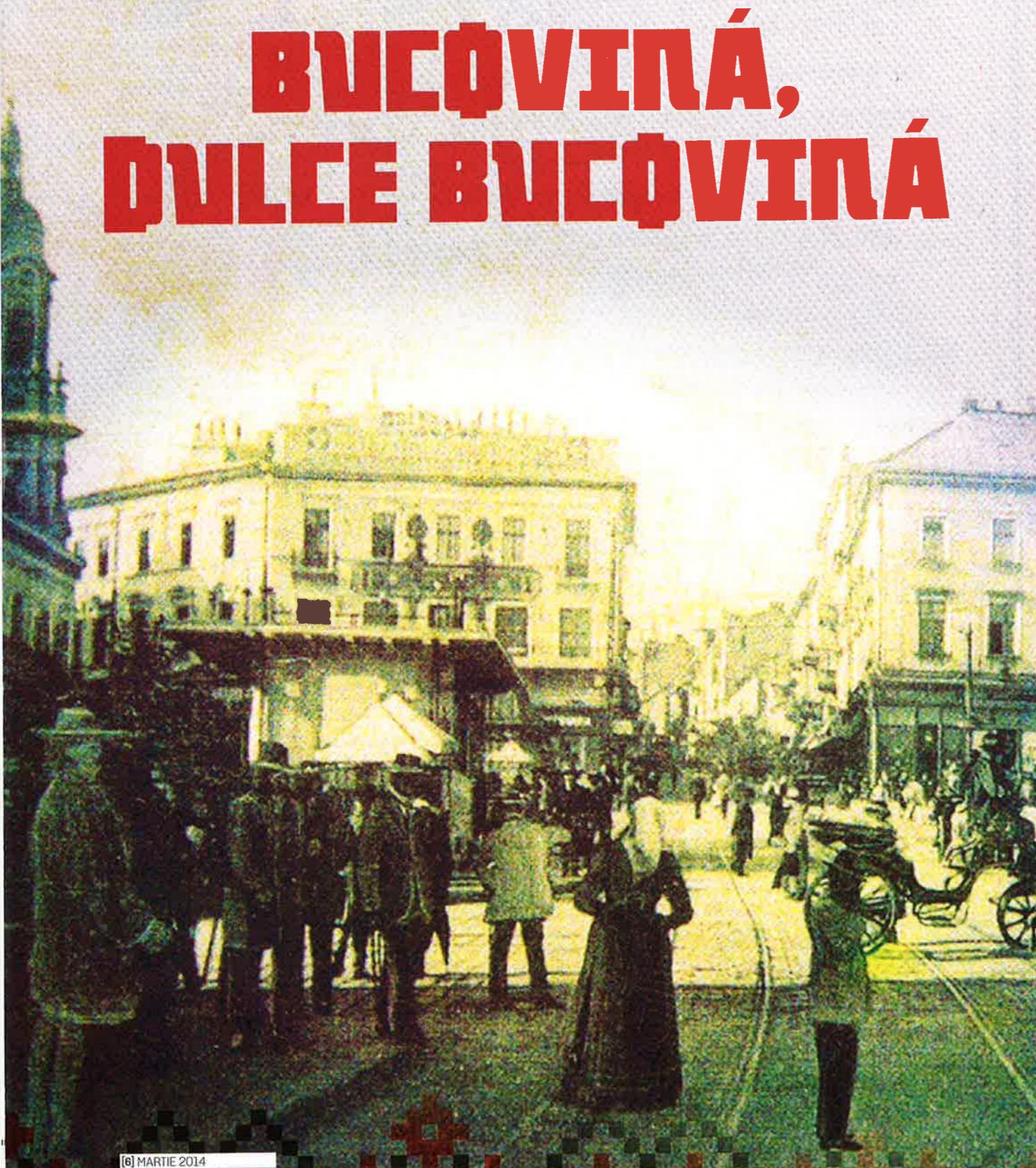
Mihai Eminescu

BUCOVINÁ, DULCE BUCOVINÁ

În imaginarul colectiv românesc actual, Bucovina pare adeseori a fi percepță „la pachet” cu cealaltă victimă a silnicilor rusești, Basarabia, fapt evident incorrect și profund nedrept. Coincidența de traseu istoric a celor două provincii românești de după iunie 1940 a făcut să se nască această greșită percepție, uitându-se faptul că Bucovina a fost obiectul unui rapt la fel de odios ca acela al Basarabiei din 1812, petrecut însă cu 37 de ani înainte, în favoarea celeilalte mari puteri creștine, limitrofă Principatelor Românești, Imperiul Habsburgic.

DE DAN FALCAN

FOTO: GULIVER/AFP, GULIVER/GETTY IMAGES, CABINETUL DE STAMPE AL BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE, MUZEUL NAȚIONAL AL HĂRȚILOR ȘI CĂRȚII VECII



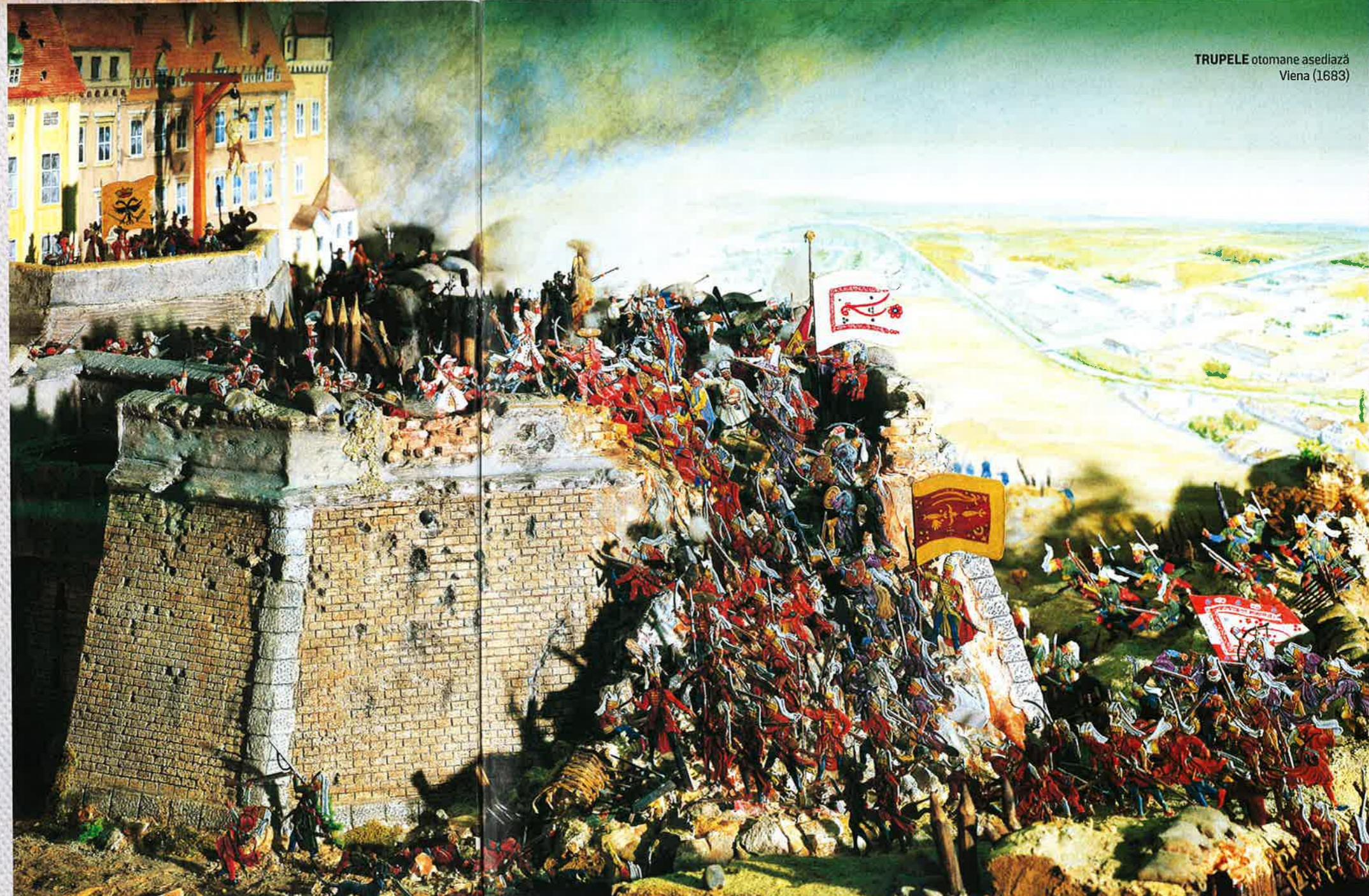
BUCOVINA, LEAGĂNUL MOLDOVEI ISTORICE

Moldova de Sus cu ținuturile Sucevei și Cernăuțiului a reprezentat încă de la începutul statalității moldovene (1359) nucleul nouului voievodat. Aici vor fi primele capitale ale țării (Siret, Suceava), aici, la Rădăuți, va fi necropola primilor Mușatini și tot aici vor fi ctitorite acele unice podoabe de cultură și artă: mănăstirile bucovinene, prinosul de credință și iubire de țară adus de către un Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare sau Petru Rareș.

Istoriografia rusă și ucraineană vor susține fără niciun fel de dovezi concludente, dar cu un evident interes politic, că Bucovina ar fi făcut parte în veacurile XI-XII din statul medieval kievan, iar mai apoi, după destrămarea Rusiei kieveane, din cnezatul Haliciului. De aici decurge concluzia istoricilor ruși și ucraineni, transformați în politruci de ocazie, că drepтурile Rusiei (în subsidiar ale Ucrainei) se bazează pe un prețins drept istoric, invocat de altfel și de Austria habsburgică la 1775, când, după prima împărțire a Poloniei (în urma căreia obținuseră fostul teritoriu al cnezatului Haliciului), au cerut Bucovina în virtutea acelorași pretenții istorice. Pentru un autor ucrainean, căruia din decentă nu-i pomenim numele, dar la care entuziasmul patriotard depășește cu mult canoanele probității științifice, Moldova a făcut parte în întregime din Rusia kievană, apoi din principatul Haliciului, care se întindea până la Dunăre. Chiar Galatiul ar fi fost micul Halici (!!!).

În sfârșit, pe același tărâm al aberațiilor științifice, ne întâlnim cu vechiul nostru „prieten” Rossler, autorul teoriei imigrării, care afirma nici mai mult, nici mai puțin că Bucovina este leagănul poporului ucrainean și că românizarea ucrainenilor s-a produs prin afluxul neconținut al românilor din Transilvania, ajunși acolo din sudul Dunării (!!!). Mai mult, nu lipsesc afirmații potrivit căror celebrele mănăstiri Voroneț, Humor, Arbore, Sucevița, cu splendidele lor fresce, ar fi opera ucrainenilor. În realitate, „studiu detaliat al datelor de geografie istorică din cronicile rusești arată că hotarele Rusiei haliciene nu depășeau la sud Usita și Kucelminul, ne-incluzând deci Moldova, și că au rămas aproape neschimbate până la integrarea Haliciului în regatul polonez la mijlocul secolului al XIV-lea. O ocupare de către Halici a zonelor de câmpie nord-dunărene era cu totul exclusă, fiind cunoscut că acestea intraseră sub controlul politic al cumanilor, care le foloseau ca baze de atac împotriva Bizanțului și Ungariei” (Victor Spinei).

Ulterior, cei 416 ani (1359-1775) de stabilitate statală a Moldovei de Sus și de prezență majoritară a populației românești reprezintă argumentele incontestabile ale faptului că, istoricește, Bucovina aparține României. Drept urmare, ideea de a vorbi despre două entități separate, Moldova și Bucovina, este aberantă, destinul ambelor confundându-se practic până în 1775. Cât privește hotarele Bucovinei istorice ele sunt: Ceremuș, Colaciu și Nistru. Despre Ceremuș ne amintește chiar Ion Neculce cum a fost statornicit acest hotar cu prilejul înțelegerii dintre regele Poloniei și logofatul Tăutul, când acesta a fost „dăruit” cu șase sate. Si mai important este actul încheiat la 14 octombrie 1703 între re-



NORI NEGRI DEASUPRA MOLDOVEI

Asediul Vienei (1683) reprezintă momentul de maximă expansiune a Imperiului Otoman în Europa, iar înfrângerea suferită de marele vizir Kara-Mustafa sub zidurile capitalei habsburgice marchează apariția aşa-zisei „probleme orientale”, de fapt succesiunea pentru imensele teritorii deținute de turci în sud-estul european și nu numai. Inițial, Austria imperială parea a fi favorită la preluarea celei mai mari părți a moștenirii rămase de pe urma „bolnavului Europei”, cum începe să fie din ce în ce mai des apreciată Sublima Poartă. În urma Păcii de la Karlowitz (1699), Habsburgii ocupă Ungaria, Slovacia și Transilvania, iar după un nou război victios (1716-1718), imperialii obțin la Passarowitz (1718) nordul Serbiei, Banatul și

Oltenia. Vor fi însă ultimele achiziții majore ale Vienei în spațiul dunărean, pierdute și acelea (cu excepția Banatului) prin Pacea de la Belgrad (1739), consecutivă unui alt conflict austro-turc. Până la Congresul de la Berlin (1878), când Austro-Ungaria primește administrarea Bosniei și Herțegovinei, anexate imperiului în 1908, Viena va fi mult mai interesată de stocarea avântului răsesc spre Strâmtori și vechiul Bizanț decât de noi câștiguri teritoriale în zonă.

Primele inițiative ale țarului Petru cel Mare (1682-1725) spre valorificarea statutului Moscovei de cea de-a treia Romă, urmășa legitimă a Bizanțului ortodox, nu sunt încununate de succes. Deși primul război ruso-turc (1695-1700) se soldează cu ocuparea Azovului și Taganrogului de către ruși, cel de-al doilea conflict (1710-1711), printre ai căruia protagonisti s-a nu-

MARIA TEREZA,
împăratăesa
Austriei (1745-
1765)



mărat și Dimitrie Cantemir, se încheie cu înfrângerea de la Stănești, urmată de Pacea de la Vadul Hușilor (23 iulie 1711) prin care Rusia retrocedează Azovul, se obligă să nu se amestece în treburile interne ale Hanatului Crimeii și Poloniei și să demoleze o serie de fortărețe. Un nou război austro-rusoturc (1736-1739) conservă posesiunile și influența otomană în zona de nord a Mării Negre, permitând totuși rușilor să-și construiască o cetate pe Don, dar interzicând accesul marinelor comerciale moscovite în Marea Azov și Marea Neagră. Însă, în a doua jumătate a veacului, beneficiind de efectele reformelor lui Petru I și sub impulsul ambicioasei țărini Ecaterina a II-a (1762-1796), Rusia pare decisă să tranșeze definitiv în favoarea ei, soarta „omului bolnav” al Europei.

Dacă Austria și Rusia, cărora li se va adăuga în curând și Prusia lui Frederic cel Mare (1740-1786), sunt puterile ce vin din urmă, energice și agresive, victimele istorice ale epocii sunt alte trei forțe, aflate într-un accentuat declin, după ce își trăiseră clipele lor de măreție în urmă cu un veac sau două: Polonia, Suedia și Imperiul Otoman. Suedia își pierduse statutul de mare putere în urma Tratatului de la Nystadt (1721) prin care ceda Rusiei, Estonia, Livonia și o parte din Karelia. În urma acestui succes, Petru cel Mare primește din partea Senatului titlul de împărat, Rusia fiind proclamată oficial imperiu. Imperiul Otoman, deși pierduse în ultimii ani ai veacului al XVII-lea și în prima jumătate a veacului al XVIII-lea întinse teritoriile, se dovedea totuși o nuca greu de spart, victoria de la Stănești și Pacea de la Belgrad dovedind că otomanii mai au resurse să reziste și să împiedice accesul puterilor creștine în Balcani. Rămânea Polonia, un stat mare, având aproape un milion de kilometri pătrați, dar aflat într-o stare de endemică anarhie, provocată în plan intern de acel total ineficient sistem al „liberumul veto” – prevedere prin care, dacă un singur deputat din Seim se opunea unei hotărâri, aceea cădea – și în plan extern, de intrigile întreținute cu abilitate de Moscova, Berlin și Viena. Conflictul rusuo-turc (1768-1774), jalonați de succesele covârșitoare ale armatelor țărante, a alimentat temerile Austriei, dar și ale Angliei, privitoare la expansiunea neîngrădită a Moscovei spre Strâmtori. În aceste condiții, Frederic cel Mare, regele Prusiei, propune mai întâi Mariei-Tereza, împăratăesa Austriei, ulterior și țăranei Ecaterina a II-a, împărțirea Poloniei, ca mijloc de compensare pentru eventualele renunțări făcute de către cele două puteri în Balcani. „Cum Rusia nu se putea aventura într-o campanie balcanică având în spate și în flanc o Polonie aptă de o eventuală ripostă, fie ea și debilă, destinul ei era prefigurat” (Leonid Boicu). Negocierile dintre cele trei puteri absolutiste, Prusia, Austria și Rusia, s-au concretizat cu acordul din 25 iulie 1772, prin care Imperiul Habsburgic obținea o suprafață de 83.000 de km², dens populat și cu multe bogății subterane, Frederic lăua 36.000 de km² printre care și gurile Vistulei, excepționale din punct de vedere comercial, iar Rusia acapara un teritoriu de 93.000 de km². „Istoriografia europeană a condamnat acut din 1772, dar unii autori, cu toate că consideră o acțiune dintre cele mai odioase ale politicii marilor puteri în veacul al XVIII-lea, caută să justifice prezența Imperiului Habsburgic la împărțirea Poloniei prin faptul că Viena nu putea admite o extindere a Rusiei și Prusiei și, în

consecință, participarea ei alături de celelalte două state ar fi reprezentat un act logic” (Nicolae Ciachir). Însemnatatea primei împărțiri a Poloniei (vor mai urma două, în 1793 și 1795) pentru destinul ulterior al Bucovinei este esențială, deoarece valoarea de întrebunțare a colțului nord-vestic al Moldovei va crește în ochii Vienei, ca teritoriu ce facea mai lesnicioasă legătura dintre Transilvania și nou alipita Galicie.

Deși istoriografia austriacă folosește pentru înglobarea Bucovinei în cadrul Imperiului Habsburgic termenii de „besitzergreifung” (luare în stăpânire) sau „vereinigung” (unire), în realitate avem de-a face cu o anexare sau o răpire în totă regula, în disprețul oricărora norme de drept internațional. Un rapt bazat pe falsuri, corupție și crima.

BUCOVINA, VICTIMA PRINCIPIULUI ECHILIBRULUI DE FORȚE

Succesele rușilor pe frontul antiotoman, în bătăliile terestre de la Larga și Cahul (1770) și cea navală de la Cesme din același an, maximizează pretențiile țăranei ce vizau acum stabilirea granitelor imperiului turcesc pe Dunăre, fapt ce însemna practic intrarea Moldovei și a Țării Românești în sfera de influență rusească. Acest lucru era inacceptabil pentru austrieci, deoarece ar fi însemnat practic blocarea pentru Imperiul Habsburgic a Dunării de Jos și ar fi oferit Rusiei drum deschis spre Constantinopol. Iosif al II-lea, vîtorul împărat, declară de altfel că: „nici el, nici mama sa (împărată Maria-Tereza, n.n.) nu vor accepta vreodată ca rușii să rămână în posesia Moldovei și Valahiei”. Nu doar diplomația vieneză era îngrijorată de marile succese militare rusești și de posibilitatea colapsului Portii Otomane, ci aproape toate marile puteri europene. Perspectiva expansiunii neîngrădite a Rusiei punea în pericol principiul de bază al stabilității „bâtrânlui continent”, cel al echilibrului. Pus în practică pentru prima dată în plan regional prin Pacea de la Lodi (1454) dintre principalele state italiene, principiul echilibrului a fost reiterat la nivel european în 1559, când Franța, Anglia și Imperiul German încheie Tratatul de la Chateau-Cambresis, prin care se încerca stabilirea unei juste balanțe între principalele puteri europene. În numele acestui principiu, al cărui principal garant a fost Anglia, nicio putere europeană nu putea să depășească un anumit maxim de influență, fără a risca coalizarea celorlalte state europene împotriva ei. Victime ale nerespectării acestei reguli de aur a diplomației europene au fost rând pe rând, imperiul ce se doarea universal al lui Carol Quintul, Spania lui Filip al II-lea, Franța lui Ludovic al XIV-lea, mai târziu imperiul napoleonian sau Germania wilhelmiană. Acum, la începutul anilor 1770, pericolul cel mare venea din partea Rusiei Ecaterinei a II-a. Anglia, Franța, Prusia, dar mai cu seamă Austria considerau necesară supraviețuirea Imperiului Otoman, văzut ca o pavăză în față înaintării neîngrădite a puterii moscovite spre Strâmtori și spre Constantinopol, orașul despre care Napoleon afirmă că este „cheia lumii”.

În acest context, Anglia, care inițial sprijinise flota rusă din Marea Mediterană, își retrage ajutorul, iar Austria încheie în iulie 1771 un acord secret cu sultanul, promîndu-i ajutor militar în schimbul cedării Olteniei sau Serbiei. Confruntată cu opoziția puterilor europene și mulțumită de acapararea unor întinse teritorii poloneze, Ecaterina a II-a renunță la ideea ocupării Principatelor Românești și încheie la 10 iulie 1774, Pacea de la Kuciuk-Kainargi cu Poarta. Prin acest tratat, pentru prima dată după 1475, hanatul Crimeii va fi scos de sub suzeranitatea turcească, fiind declarat independent. Independența ce va dura exact 9 ani, în 1783, Rusia ocupând Crimeea și transformând-o în provincia Taurida, aflată în subordinea unui guvernator trimis direct de la Sankt Petersburg. Nu e lipsit de interes să amintim, având în vedere evenimentele actuale ce se desfășoară în proximitatea țării noastre, că provincia Crimeea a făcut parte din Rusia țaristă, ulterior din U.R.S.S până în 1954, când Nikita Hrușciov, într-un gest spectaculos (atât de tipic liderului sovietic) de mărinimie față de Ucraina, al cărei prim-secretar fusese între 1938-1947, face cadou fostei sale feude de partid această peninsula cu ocazia împlinirii a trei sute de ani de la unirea Ucrainei cu Rusia din 1654. Si iată cum decizii luate în urmă cu decenii sau secole își pun pe cetea pe destinul lumii de azi. „Există două realități a căror imensă, zdrobitoare greutate nu o simțim, dar fără de care nu putem trăi: aerul și istoria” (Lucian Blaga).

Odată încheiată pacea dintre Rusia și Turcia, nesătioasa monarhie habsburgică să-a gândit că ar putea scoate un oarecare profit de pe urma slabiciunii Portii și a rolului jucat de Viena în domolirea ambicioilor rusești. Inițial, Austria ar fi dorit să ocupe Oltenia, în baza precedentului din anii 1718-1739, dar în urma unei călătorii efectuate incognito de către viitorul împărat Iosif al II-lea (1780-1790), fiul Mariei-Tereza, pe valea Oltului, renunță la acest proiect având în vedere săracia provinciei. În același timp, metodica și minuțioasa birocrație

vieneză evaluează prin colonelul Carol Enzenberg valoarea nordului Moldovei la 21 de milioane de florini.

În septembrie 1774, cancelarul Mariei-Tereza, Kaunitz, îl informează pe internunțul Thugut, ambasadorul austriac la Istanbul, că Viena s-a decis să ocupe nordul Moldovei, considerat punct strategic prin care se putea realiza mai ușor legătura dintre teritoriile acaparate în 1772 și Transilvania. Totodată, Kaunitz îi furniza lui Thugut și pseudoargumentul istoric conform căruia Moldova de Nord aparținuse în trecut Pocuției (fostă provincie poloneză, devenită acum austriacă) și care ar fi trebuit, în virtutea acestui așa-zis drept istoric, să revină Habsburgilor. Baronul Thugut era sfătuit în același timp să facă toate demersurile necesare pentru a calma autoritățile otomane, cărora trebuia să li se reamintească că fostul sultan, Mustafa al III-lea (1757-1774), promisese austriecilor Valahia Mică (Oltenia), ca preț al bunelor oficii efectuate în cursul tratativelor rusuo-turcești. Ca să fie și mai convingător, trimisul vienez la Poartă era îndemnat să nu precipeasca niciun efort, inclusiv finanță, pentru ca tranzacția să se perfecteze cât mai repede. Conștiincios, Thugut se execută, neuitând să trimită cancelarului „lista de cheltuiel” necesară obținerii bunăvoiinței înalților dregători ai Portii: 10.312 piaștri dați marului dragoman Constantin Moruzi și 3.100 de piaștri oferiti lui Tahir Aga, cel însărcinat cu trasarea viitoarelor granite ale nou anexatei provincii. În același timp, este mituit și feldmareșalul rus Piotr Alexandrovici Rumiantev, învingătorul de la Cahul și comandanțul trupelor țărante din Moldova, care, în schimbul a 5.000 de ducati aur și a unei tabachere din aur încrustată cu briliante, va permite intrarea trupelor austriice în Bucovina, înainte chiar de semnarea convenției din 7 mai 1775, prin care era consfințită în plan diplomatic răpirea Bucovinei.

„ACEST DOMĂ NU VOIA CU NICIUН RET SÁ CONSIMTÁ LA CESIUNEA BUCOVINEI ÎN FAVOAREA AUSTRIEI”

Singurul care se opune acestei oneroase tranzacții turco-austriice cu complicitatea rușilor, este domnul Moldovei, Grigore al III-lea Ghica (1774-1777) care în decembrie 1774, protestează vehement la Poartă împotriva smulgerii Bucovinei din trupul Moldovei, amintind că respectivul teritoriu nu a făcut niciodată parte din Pocuția, iar ocuparea sa nu poate fi considerată un „act amical” din partea Austriei. În același timp, domnitorul amenință voalat Poarta sugerând că dacă turci nu se vor opune anexării Bucovinei, atunci moldovenii s-ar putea adresa unei alte puteri, care evident nu puteau fi decât Rusia. Această fermă poziție a lui Grigore al III-lea Ghica va fi de altfel și factorul determinant al morții sale. În a sa documentată *Istorie a Bucovinei*, Ion Nistor reproduce însemnările unui corespondent din Istanbul, datează la 19 noiembrie 1777, privind cauza asasinării domnitorului Moldovei din ordinul sultanului: „Districtul Bucovinei a fost principală cauză a asasinării principelui Ghica. Acest domn nu voia cu niciun preț să consimtă la cesiunea Bucovinei în favoarea Austriei. Precum se vede, el se comportă ca un suveran independent”.

Cel mai grav însă era faptul că Turcia, pentru a două oară în istorie, după cedarea Olteniei către aceiași austrieci

HARTĂ reprezentând spațiul dunărean, realizată în 1760 după observațiile contelui austriac de origine italiană, Luigi Ferdinando Marsilli (1658-1730)

În 1718, dispunea de teritoriul Tărilor Române ca de propriul său teritoriu. Si aceasta, în posida capitulațiilor încheiate de-a lungul secolelor între voievozii români și Poartă, în care „una din funcțiile de bază ale acestor acte constă în garantarea integrității hotarelor țării” (Mihai Maxim). Strălucitul istoric și profesor la „Collège de France”, Edgar Quinet, va sintetiza cel mai bine abuzul de drept pe care turci l-au făcut consimtind la anexarea unor regiuni ce nu le aparțineau: „Pământul românesc rămânând pământ creștin, urmarea juridică era că niciun musulman nu putea să fie proprietar pe cuprinsul lui, să posedă un ogor, o casă sau măcar să locuiască pe el. [...] Provinciile Dunărene nu aparțin aşadar Islamului; de unde rezultă tot atât de lipsedea că Islamul nu are niciun drept să cedeze, să înstrăineze sau să dea vreo parte din el. Cum de mahomedanismul a putut ceda Bucovina – Austriei și Basarabia – Rusiei?”

Nu mai puțin sugestiv este comentariul perfect ipocrit al principalei beneficiare al acestui rapt mișelesc, împărăteasa Maria-Tereza, care, într-o scrisoare adresată cancelarului Kaunitz, afirma la 4 noiembrie 1774: „...în cheiul unei moldoveneasă n-avem deloc dreptate (n.n.). Trebuie să mărturisesc că nu știu cum ne vom descurca, însă, cu greu, într-o manieră onorabilă și aceasta mă întristeză nespus de mult”. Dincolo însă de lacrimile de crocodil ale urmasei lui Carol Quintul, austrieci reușesc prin corupție, sănaj și intimidări să forțeze Imperiul Otoman să semneze, la 7 mai 1775, convenția, compusă din patru puncte, prin care nordul Moldovei, cu vechea capitală Suceava și mormântul marelui Ștefan de la Putna, intrau în compoziția Imperiului Habsburgic. Ignoranța și venalitatea funcționarilor otomani, în frunte cu dejă mituitul Tahir Aga, însărcinat cu delimitarea hotarului au facilitat anexarea în plus a încă 30 de sate, acest nou abuz al Vienei fiind parafat cu un acord adițional la Convenția din 7 mai 1775, încheiat la 12 mai 1776 la Istanbul, în baza căruia frontieră dintre Moldova și Imperiul Habsburgic era stabilită pe râul Suceava, la confluența acestuia cu Siretul.

În ultimă instanță, răpirea Bucovinei nu face decât să se înscrie în lungul sir de „întâmplări” istorice, menit să demonstreze disprețul marilor puteri față de țările mici, lipse de principii atunci când e vorba de interese majore, singurul și hotărâtorul argument în relația dintre state fiind forță. Si astfel prea catolică suverană a Imperiului Romano-German în cărdășie cu „umbra lui Allah” pe pământ, sultanul otoman, cu asentimentul tacit al cuvioasei Ecaterina a II-a, țarina Rusiei, au dispus de soarta a 70.000 de suflete obosite de români. „Fără de lege nepomenita umeltire mișelescă, afacere dintre o muiere desfrânată (Maria-Tereza, n.n.) și între pași din Bizanț, vânzarea Bucovinei va fi o veșnică pată pentru împărăția vecină, de-a pururea o durere pentru noi” (Mihai Eminescu).



CRIMA

Asasinarea lui Grigore al III-lea Ghica reprezintă una dintre cele mai mărșave fapte ale istoriei românești. Ea poate sta în același loc de mare rușine alături de uciderea mișelească a Viteazului, pe Câmpia Turzii, de martiriul lui Constantin Brâncoveanu sau de omorul nelegiuț din marginea Târgoviștei allui Tudor Vladimirescu.

Împrejurările mazilirii și execuției lui Grigore al III-lea Ghica rămân încă insuficient cercetate. Dacă în privința înlcuririi sale din scaunul domnesc lucrurile sunt oarecum clarе, schimbarea domnitorilor români făcând parte din practica uzuale a Portii, în ceea ce privește asasinarea sa rămân încă unele semne de întrebare. A avut sau nu capugiu Kara Ahmed Hissarli ordin să-l execute pe Ghica sau a fost doar inițiativa sa personală, rezultată din încercarea voievodului de a contesta firmanul de mazilire?

Motive pentru destituirea domnului moldovean erau destule, din perspectiva Portii. În primul rând, Grigore al III-lea Ghica era considerat omul rușilor. Fuseseră luat prizonier (gurile rele susțineau că se lăsase capturat intenționat) de către trupele țărănești în 1769, când acestea ocupaseră Țara Românească, unde Ghica era pe atunci domn. Numirea lui în scaunul domnesc de la Iași în 1774 o datora tot presiunilor țăranei Ecaterina a II-a, iar atitudinea lui dârza în privința cedării Bucovinei și adusese nu numai adversitatea Austriei, dar și pe cea a sultanului în momentul în care amenințase că va face apel la Rusia, pentru a se opune raptului habsburgic. În acest sens, Grigore al III-lea Ghica era suspectat că întreține o corespondență secretă cu Petersburgul. Existau mai apoi rațiuni punctuale cum ar fi faptul că nu răspunsese afirmativ cererii turcilor de a trimite pâine la Galați și Brăila și cherestea la Isaccea, motivând că țara suferise mult de pe urma unei invaziilor de lăcuse. Se adăugau la acestea plângerile boierilor moldoveni refugiați la Hotin, care îl acuzau pe domnitor de prea mare favorizare a grecilor, care veniseră împreună cu el. Așa încât, odată decizia luată, trebuia pusă în practică imediat, dar evident



GRIGORE AL III-LEA GHICA

cu multă băgare de seamă pentru ca nu cumva domnul să prindă de veste și să fugă la ruși. Mișeleasca întreprindere va fi încredințată capugiu lui Kara Ahmed, care avea și avantajul unei prietenii personale cu Ghica. La încălcarea drepturilor unei țări, la corupția unor înalți dregători otomani și la falsificarea unor argumente istorice, se adăuga acum

și trădarea unei prietenii.

Kara Ahmed sosește la Iași în data de 30 septembrie 1777, cu pretextul că are de dus la Hotin niște ordine ale sultanului. Este găzduit la Beilic, conacul în care erau primiți de obicei demnitarii turci veniți ca trimiși ai Portii în capitala Moldovei. Se preface bolnav și slăbit din cauza postului (era perioada Ramadanelui) și încă, cu părere de rău că nu-l va putea vizita pe Vodă, prietenul său, îl roagă pe acesta să vină să-l vadă. Evident, doar dacă el va dori. Era o invitație de nerefuzat. Prudent totuși, voievodul îl trimite înainte pe medicul său personal, Fotachi, pentru a vedea de ce boala suferă capugiu. Fotachi este primit de către demnitarul otoman cu toată atenția, dar și cu dezamăgirea că e „foarte măhnit că n-a fost Ghica să mă vadă că suntem doar prietenii. Când am trecut prin București, Ipsilanti (Alexandru Ipsilanti, domnul Țării Românești, n.n.), pe care de-abia îl cunosc, a venit la mine nepoftit, iar un vechi prieten ca Grigore Ghica să nu vie să mă vadă, când mă știe atât de slăbit!”. În același timp, medicul rămâne intrigat de faptul că, deși trimisul turc părea foarte sănătos, rumen în obrajii, ochi vioi și chef de vorbă, pulsul îi era foarte slab. Dacă și-ar fi prelungit vizita, ar fi ajuns la deslușirea misterului: Kara Ahmed își înfășurase foarte strâns o bucată de pânză în jurul brațului, pentru a împiedica pulsul să bată. Până întracolo mergea prefacătoria turcului.

Încă precaut, Ghica nu merge la Beilic, trimițând un alt emisar prin care îi cerea lui Kara Ahmed să-l ajute în prinderea boierilor ostili lui, ce-și găsise refugiu la Hotin, adică exact acolo unde capugiu pretindea că are treabă. Binevoitor, Kara Ahmed îl asigură de tot sprințul său, dar îl mai roagă o dată să-l viziteze, tocmai pentru a pune la cale planul de capturare a boierilor trădători. Convins de data aceasta, voievodul dă ordin să i se înhamne caretă pentru a pleca la Beilic, în puterea noptii. Ce s-a întâmplat în odăile Beilicului e greu de știut, putem doar presupune. Cel mai probabil, după un scurt schimb de amabilități, capugiu a scos năframa neagră, semnul inevitabilei maziliri, și s-a pregătit să dea citire firmanului de destituire. Ghica a reacționat violent, fie pentru că nu se aștepta la mazilire, fie pentru că se temea pentru propria-i viață. „Înăuntru rămăseră deci singuri singurei Vodă Grigore Ghica și Ahmed Capugiu străjuși afară la ușă de doi ostași cu puștile încărcate... Un singur lucru e sigur, că Aga Ahmed l-a omorât pe Grigore Ghica cu mâna lui. Moldovenii din odaia cafeelor și doctorul grec din camera lui Hafiz au auzit deodată gălăgie, tipete, o scurtă luptă probabil, un horcăit... și gata” (Constantin Gane). A doua zi de dimineață, Kara Ahmed îi convoacă pe boieri și cu șalvarii încă stropiți de sângele domnitorului decapitat, să dea citire firmanului de mazilire în care se face cunoscut moldovenilor că Grigore Ghica este un trădător, că el a fost destituit și că în locul lui a fost numit domn Constantin Moruzi. Pentru a-și justifica crima, Kara Ahmed le spune boierilor însăși că: „dacă mactalul (decapitatu, n.n.) s-ar fi supus poruncii împăratului și n-ar fi cercat să se împotrivească, nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat, și lui îi pare rău de ce a fost silit să facă”. Aceasta a fost de altfel și varianta oficială pe care sultanul a prezentat-o ambasadorilor străini acreditați la Poartă, care veniseră indignați să protesteze împotriva mărșavei fapte. Cauza principală a omorului – o știau cu toții – era cu totul alta: „Trebuia să nimică acest om, a căruia țarie de caracter amenință pe răpitorul patriei sale, trebuia asasinat în taină, fără zgromot” (Mihai Eminescu).

UN PATRIOT VILAT

Grigore al III-lea Ghica, astăzi pe nedrept aproape uitat, merită înșă prinosul de recunoștință al posterității românești pentru dărzenia cu care a apărat interesele Moldovei împotriva joacelor jocuri făcute de Austria, în complicitate cu înalți dregători otomani și ruși. Familia Ghica, originară din Epir, a dat mai mulți domnitori Țărilor Române, începând cu a doua jumătate a veacului al XVI-lea. Ghiculești, ca și alte familiile fanariote, Callimachi, Moruzi, Șuțu, Mavrocordat, au ocupat în repetate rânduri funcția de mare dragoman al Portii Otomane. Această dregătorie, echivalentă cu cea a unui ministru adjunct de externe, era încredințată creștinilor (ponderenți grecilor), deoarece Coranul interzicea turcilor învățarea unei limbi străine. Inerent deci, tratativele diplomatice ale Sublimel Portii cu alte puteri se purtau prin intermediul și cu aportul acestui înalt funcționar. Iar cel mai adesea dragomanul nu era decât preludiul necesar ocupării unui post mult mai răvnit de către fanarioți de la Istanbul, tronurile domnești de la București și Iași. Nu altfel se vor petrece lucrurile în cazul lui Grigore al III-lea Ghica.

Născut în 1724 la Istanbul, ca fiu al lui Alexandru Matei Ghica (mare dragoman și el între 1726-1741, executat din ordinul sultanului) și al Elenei Evpraghioi, viitorul domn al Moldovei va ocupa funcția tatălui său între 1758-1764, distingându-se prin abilitatea sa diplomatică. Răsplata pentru activitatea sa vine imediat, fiind numit pentru prima dată ca domn al Moldovei pe 18 martie 1764. Va rămâne în scaunul domnesc până în 1767, remarcându-se prin reorganizarea Școlii Domnești de la Iași pe care o transformă în „Academia învățăturilor și epistemelor”, precum și prin adoptarea unui nou așezământ agrar, ce limită abuzurile marilor boieri. Înființează, de asemenea, în 1768, o manufacță de postav la Chiperești. Tot în prima domnie moldoveană, îl va înălța pe coruptul și intrigantul lordache Stavrachi din postul de capuchehalie (reprezentant al domnului) la Istanbul. „Întregas era acest domn la toate, plin de minte, învățat, știa toate trebile cum le va purta. [...] Era plăcut prostimii, iar boierilor nu atât, căci nu puteau să mânânce pe cei mici și săraci, că nu-i suferea Domnul nicidcum” (cronică atribuită lui Enache Kogălniceanu).

După o efemeră trecere pe tronul Țării Românești (1768-1769) – „rotația cadrelor” era o măsură des folosită de Poartă, pentru a-i împiedica pe domnitori să-și creeze o bază de putere – Grigore al III-lea Ghica revine în scaunul domnesc al Moldovei în septembrie 1774, imediat după retragerea trupelor ruse care ocupaseră țara între 1769 și 1774. În cea de-a doua domnie reduce dările și introduce o nouă legiuire agrară, prin care fixa numărul de zile de lucru al clăcașilor pe moșii boierilor la 14, chiar cu o zi înainte de a fi ucis. Căsătorit încă din 1754 cu Ecaterina, fiica marelui spătar Iakovas Rizos, Grigore al III-lea Ghica a avut trei fete și patru băieți. „Era un om cu scopuri bune și care ținuse mai ales să ridice starea economică a țărilor în care pe rând soarta îl rândui a domni” (A.D. Xenopol).

Trupul descăpătat al voievodului martir este îngropat și astăzi în pridvorul bisericii Sfântul Spiridon din Iași.

ÎMPĂRATUL Franz Iosif (centru), la un bal găzduit de castelul din Viena, în 1909

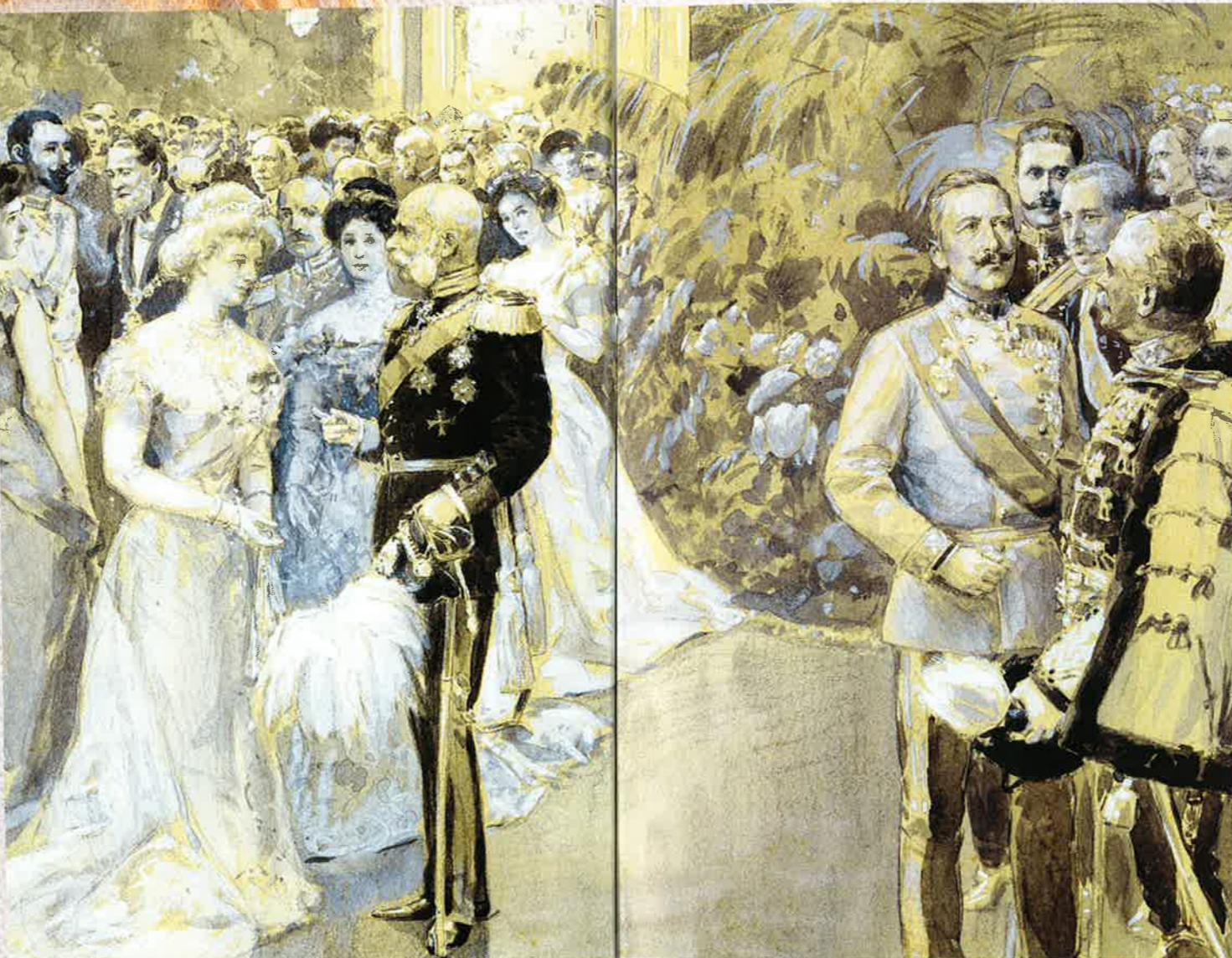
GENERALII ÎMPĂRATULUI

În aceeași zi – sinistră coincidență! – în care hangerul capugiu-lui reteza capul lui Vodă Ghica, în piața centrală a Cernăuțiului, generalul Spleny primea jurământul de credință al bucovineilor față de noua stăpânire habsburgică. Evenimentul, fastuos marcat printr-un impresionant Arc de Triumf în ale căruia nișe se aflau statuile alegorice ale Mariei-Tereza, ale viitorului Iosif al II-lea și ale Dreptății protejând un copil roman, era menit să pecetelească legătura indisolubilă dintre familia imperială și noii săi supuși. Se trimisese să invitații speciale boierilor, mazililor, răzesilor și înaltului cler. La festivitate au participat 23 de boieri din Bucovina, doi din Moldova, reprezentanții orașelor și comunelor, clerul înalt, preoții de țară, egumenii mănăstirilor etc.

Jurământul, în limbile română și germană, a fost depus într-o miazil Calmuschi, care apoi a îndeplinit rolul de cranic. Apoi, boierul Ilie Herescu (fratele episcopului Dositei) a dat cuvântul „cu glas tare și răspicat manifestului împăratesc și jurământului în limba moldovenească”. Slujba religioasă a fost oficiată de către episcopul Dositei Herescu, împreună cu un sobor de preoți, în biserică Sfânta Treime, în prezența aceluiași general Spleny. Apoi a fost semnat jurământul de credință și trimis guvernului de la Viena o scrisoare de recunoștință. Răstimpul în care Bucovina s-a aflat în componența Imperiului Habsburgic (din 1867, Imperiul Austro-Ungar) poate fi periodizat astfel: sub administrația militară austriacă (1775-1786), înglobată în provinția Galicii (1786-1848) și a ducatului autonom al Bucovinei (1849-1918).

Cei doi guvernoratori care au condus destinele Bucovinei în perioada în care aceasta s-a aflat sub regimul administrației militare, Gabriel Freiherr von Spleny (1775-1778) și Karl Freiherr von Enzenberg, au lăsat o frumoasă amintire, ambiții fiind adepti ai „iosefinismului”, animați de spiritul toleranței și preocupării de dezvoltarea economică și socială a provinciei. De altfel, generalul Enzenberg, deși tirolez de origine, cunoștea foarte bine limba română deoarece trecuse și pe la comanda regimentului grăniceresc român de la Năsăud. Pentru a înțelege modul în care Iosif al II-lea și-a cărmuit numeroasele provincii, de la Tările de Jos (actuala Belgia) până în Croația și din Toscana până în Bucovina, trebuie să recitim îndemnurile fostului său perceptor, Christian Augustin Beck, după care împăratul s-a călăuzit toată viața: „Suveranii trebuie să aibă în vedere că misiunea lor este aceea de a oferi siguranță și bunăstare supușilor. Asemenea unor părinți adevărați ai tărâmului strămoșesc, nu trebuie niciodată să piardă din vedere legile dreptății și ale virtutii”.

Primul guvernator militar, Gabriel Spleny, a ocupat Bucovina la 10 octombrie 1774 cu trei regimenter de infanterie și două de cavalerie. Teritoriul cedat de turci, prin convenția din 7 mai 1775, era de 10.441 km², însumând patru orașe, 226 de sate și 52 de cătune, cu o populație de circa 70.000 de locuitori, dintre care aproape 48.000 de români, 15.000 de ruteni, armeni, ruși, evrei etc. În proclamația dată cu prilejul anexării Bucovinei, Spleny îi anunță pe noii supuși ai monarhiei habs-



burgice despre schimbarea statutului lor: „Această bucată de loc a Moldovei, pe unde s-a pus hotar și semne, împărat este, este în stăpânirea împăraților sale, crăiasa apostolicească Maria Tereza și împăratia sa Iosif Secundul. Și de acum înainte, orice poruncă de la Poarta Otomană ori de la Divan (de la Iași, n.n.), nimici să nu cuteze a asculta, ci toate poruncile vor veni de la Măria Sa baron Spleny și a oamenilor Măriei Sale”. De acum încolo se încetănește și denumirea de Bucovina, (Buchenland, Țara fagilor), toponim slav care este atestat documentar pentru prima dată într-un act dat de domnitorul Moldovei, Roman I, la 30 martie 1392.

BUCOVINA A EXERCITAT O ATRACTIE DEOSEBITĂ PENTRU ALTE ETNI

Ca orice spirit teutonic, riguros și metodic, Spleny își începe activitatea efectuând un cuprinsător recensământ al populației bucovinene. Spre deosebire de recensăminte moderne de populație, în care se înregistrează fiecare persoană cu caracteristicile respective (naționalitate, limba maternă, confe-

de imigratie poate fi sesizată încă din primii ani ai ocupației austriece, recensământul din 1786 arătând că în doar 11 ani populația Bucovinei crește cu aproape 55%.

Administrația militară habsburgică a încurajat imigrarea în principal ca să atenuze efectele războiului rusu-turc (1768-1774), dar și ca să compenseze părăsirea Bucovinei, după 1775, de către o parte a populației moldovenești, care s-a stabilit în Moldova. Acest flux de migrație a inclus boieri (ceea ce a avut ca efect secundar slabirea păturii conducătoare a românilor bucovineni), o parte din cler și foarte mulți călugări, mai cu seamă după reducerea mănăstirilor la trei (Putna, Dragomirna și Sucevița), comasarea averilor mănăstirești și constituirea Fondului religionar greco-oriental (1783). Este însă puțin probabil ca tărani să fi părăsit Bucovina.

Pe de altă parte, au fost imigrari românești în Bucovina venind din Transilvania și Maramureș. De pildă, numai în 1778 au venit din Ardeal în Bucovina 4.587 de români și 431 de secui. Aceștia fie au întemeiat sate noi precum Tereblecea, Botoșana sau Teodorești, fie s-au stabilit alături de băstinași în sate ca: Stupca, Corlata, Gura Humorului, Solca etc. „Bucovina a exercitat însă o atracție deosebită pentru alte etnii, în special pentru ruteni și evrei. Condițiile naturale erau foarte prielnice, dar și însesniri de altă natură – reducerea robotei, scutirea de prestarea serviciului militar pe 50 de ani – au stimulat imigrarea” (Vladimir Trebici). Climatul de toleranță instaurat de Gabriel von Spleny va fi contribuit și el destul de mult la afluxul de populație spre Bucovina, precum și la impresia bună pe care i-o vor păstra bucovinenii multă vreme: „Monarhia – spunea generalul austriac – nu trebuie să se amestece în religia, libertățile și obiceiurile lor (ale românilor, n.n.)”.

Ca o consecință a acestei politici, de exemplu, așezământul agrar al lui Grigore al III-lea Ghica din 1776, mult mai favorabil tăraniilor decât prevederile legale similare din celelalte provincii imperiale, rămâne în vigoare. Practic, cu excepția celor trei orașe (Cernăuți, Siret, Suceava) și a ocolului Câmpulungului, populat de tărani liberi, restul pământului se găsea în stăpânirea mănăstirilor, a episcopiei de Rădăuți și a boierilor. În 1783 se secularizează moșiile bisericești și se formează Fondul Bisericesc, care cuprindea jumătate din provincie și avea menirea de a întreține bisericile și școlile. Însuși împăratul Iosif al II-lea, recunoscând Biserică Ortodoxă, a acceptat să fie Patronul Suprem al acestela. Din ordinul aceluiași suveran, moaștele Sfântului Ioan cel Nou luate de mitropolitul Zolkiev au fost readuse la Suceava și așezate în biserică Sf. Gheorghe. Cu toate acestea, a avut un deosebit impact negativ faptul că Biserică din Bucovina a ieșit de sub jurisdicția Mitropoliei de la Iași și a intrat sub cea a Mitropoliei Ortodoxe de la Karlowitz, aflată în Serbia. A urmat o invazie de prelați sărbi, care, printre altele, au trecut și la sărbizarea numelor românești, astfel încât o serie de patronimice, au căpătat terminația „ovici” în loc de cea românească „escu”.

Exemplul cel mai cunoscut este, evident, cel al marelui Eminescu, tatăl acestuia purtând numele de Gheorghe Eminovici. Schimbarea subordonării Bisericii bucovinene a mai avut și alt efect nedator pentru români: noul episcop Daniil Vlahovici, urmașul lui Dositei Herescu, a favorizat puternic elementul ucrainean. Trebuie însă de asemenea menționat că omul de care se leagă în cel mai înalt grad reformele aplicate în primele trei decenii de administrație austriacă este moldoveanul Vasile Balș, care a și îndeplinit funcția de căpitan districtual al Bucovinei între 1792-1808, fiind primul român ce a onorat această demnitate.

Dacă voi insista mai mult asupra evoluțiilor demografice din timpul ocupației austriece (1775-1918), voi face doar pentru că această schimbare a ponderii românilor în cadrul populației Bucovinei reprezintă fenomenul cel mai dramatic petrecut în acești ani. Dacă românii din Transilvania, și mai ales din Basarabia, au fost supuși unui cumplit proces de deznaționalizare, nu același lucru se poate spune despre naționalii noștri din Bucovina. Dar, în fond, efectele politicii de imigrare practicată de autoritățile habsburgice au fost mult mai grave decât în cazul celorlalte două provincii amintite mai sus, în Bucovina ducând la situația în care ponderea românilor în cadrul populației bucovinene scade de la 68% în 1786 la 34% în 1910. De altfel, intensitatea acestui proces

ȚILPUL ÎNCERCĂRILOR

Prin desființarea administrației militare în 1786, atribuțiile guvernării Bucovinei au trecut asupra Cancelariei aulice boemo-austriece de la Viena, căreia îl era supusă Galitia. Deci, între anii 1786-1848, Bucovina este încorporată drept cel de-al 19-lea Cerc (Kreis) al Regatului Galicii și Lodomeriei, ce fusese integrat în Imperiul Habsburgic ca urmare a primei împărțiri a Poloniei (1772).

Galitia avea o suprafață de 78.532 km², deci de opt ori mai mare decât Bucovina, și o populație de zece ori mai numeroasă, compusă în covârșitoare majoritate din ruteni (ucraineni) și polonezi. Rutenii erau de confesiune greco-catolică, ca urmare a recunoașterii autorității papale prin Uniunea încheiată la Brest-Litovsk în 1596. Capitala Galiciei se afla la Lemberg, denumirea germanizată a fostului Lvov, important centru comercial al Evului Mediu.

Perioada 1786-1848 a fost considerată de istoriografia românească, și nu numai, drept cea mai nefastă din istoria Bucovinei. Românii bucovineni au fost supuși în acest răstimp unei triple presiuni: germanizare, polonizare și ucrainizare. Limba oficială în Galitia era germană, instrument lingvistic pe care Iosif al II-lea îl considera principalul liant al numeroaselor sale provincii: „Limba germană este limba universală și împăratiei mele; de ce să admit eu că într-o singură provincie legile și afacerile politice să fie tratate în limba naționalităților? Eu sunt împăratul imperiului german. Prin urmăre celelalte state, pe care le posed, sunt provincii, care laolaltă cu întregul stat formează un corp al căruia cap sunt eu”. Boierii bucovineni au fost trecuți în matricola nobililor asimilați, făcându-se o echivalare a titlurilor de noblețe (baroni și cavaleri). Dar procesul de germanizare nu s-a oprit doar la limbă, el s-a efectuat și cu ajutorul numerosilor coloniști germani aduși aici, prin germanizarea întregului aparat administrativ al provinciei și prin dominarea în mare parte a vieții economice și culturale de către elementele germane sau germanizate. „În toate orașele și satele mai mari funcționau caziouri, un fel de societăți culturale pentru intelectuali, în care funcționarii români ajungeau împinsă de interese sociale și de serviciu. Ele erau societăți cu tendințe de germanizare și austriacizare ca sentiment a tot cenu era încă german și austriac [...]. Deci se punea atunci problema unei germanizări spirituale. Limba germană a devenit limbă de salon, iar înainte de 1914 și limba de casă a multor familiile de intelectuali români” (Mircea Grigoroviță).

În învățământ s-au deschis școli în limba germană, cu profesori aduși din Transilvania, iar cea de-a doua limbă de studiu n-a fost română, ci polona. Mulți dascăli români au fost nevoiți să-și părăsească școlile. Ceva mai târziu, în 1875, s-a deschis Universitatea din Cernăuți, cu misiunea de „a desăvârși germanizarea Bucovinei”. În ceea ce privește polonizarea, fenomenul a început imediat după 1786, când, odată deschise gra-

nilele Bucovinei, provincia a fost invadată de elemente galiciești: preoți, funcționari, învățători, negustori, meseriași etc. Pe lângă germană, se introduce în administrație, justiție și, după cum am văzut, și în școli, limba polonă. Numele românești căpătă terminații slave: ski, vicz etc., la fel și localitățile, Cernăuți devinând de pildă Czernowitz. „Această slavizare arbitrară de nume a servit apoi ucrainenilor ca argument pentru a «demonstra» caracterul slav al Bucovinei” (Mircea Grigoroviță). De altfel, elementul ucrainean se întărește foarte mult în perioada galiciană a Bucovinei, populația ruteană crescând în perioada 1786-1848 de peste 3,5 ori față de cea românească, care s-a mărit doar de 2,3 ori.

CONACUL LUI EUDOXIU HURMUZACHI DE LA CERNĂUȚA

Cu toate greutățile însă, viața spirituală a românilor a continuat prin munca plină de însuflețire a mulor de preoți și învățători, care au știut să păstreze mereu treze simțăminte naționale. Dacă primele decenii ale existenței românilor din Bucovina în cadrul Imperiului Austriac sunt marcate de personalitatea lui Vasile Balș, ajuns spre sfârșitul vieții vocea protecțoare a românilor la Curtea de la Viena, următorul veac va fi dominat de familia Hurmuzachi, al cărei patriarch, Eudoxiu Hurmuzachi, va așeza conacul său de la Cernăuța în centrul vieții culturale și politice a conaționalilor săi. Această familie pe care Andrei Mureșanu, autorul imnului nostru național, o numea „Grădini României”, va reprezenta prin cei șapte copii ai lui Doxachi și ai soției sale, Elena, născută Murguleț, stindardul celui mai curat naționalism românesc. „Să grijim, iubite soțule, spunea adesea Elena Hurmuzachi, ca în amestecătură aceasta de limbi, copiii noștri să rămână ceea ce suntem noi, adică români”.

Pentru a fi însă pe deplin obiectivi, trebuie să adăugăm că familia Hurmuzachi, animată de cele mai puternice sentimente românești, nu excludea în același timp posibilitatea realizării unirii tuturor românilor într-un singur stat aflat sub egida dinastiei de Habsburg. „Unii dintre patrioti (români, n.n.), socotind insurmontabile piedicile externe care stăteau în calea unității naționale a tuturor românilor, s-au gândit la o evenimentă

lă realizare a unirii în cadrul Imperiului Habsburgic. Proiectul reluat mult mai târziu de Aurel Popovici era nerealist chiar dacă privim din unghiul de vedere al intereselor Cabinetului din Viena, pornit pe calea germanizării forțate și evitând să întărească o a treia naționalitate a imperiului, alături de cele slavă și maghiara” (Leonid Boicu).

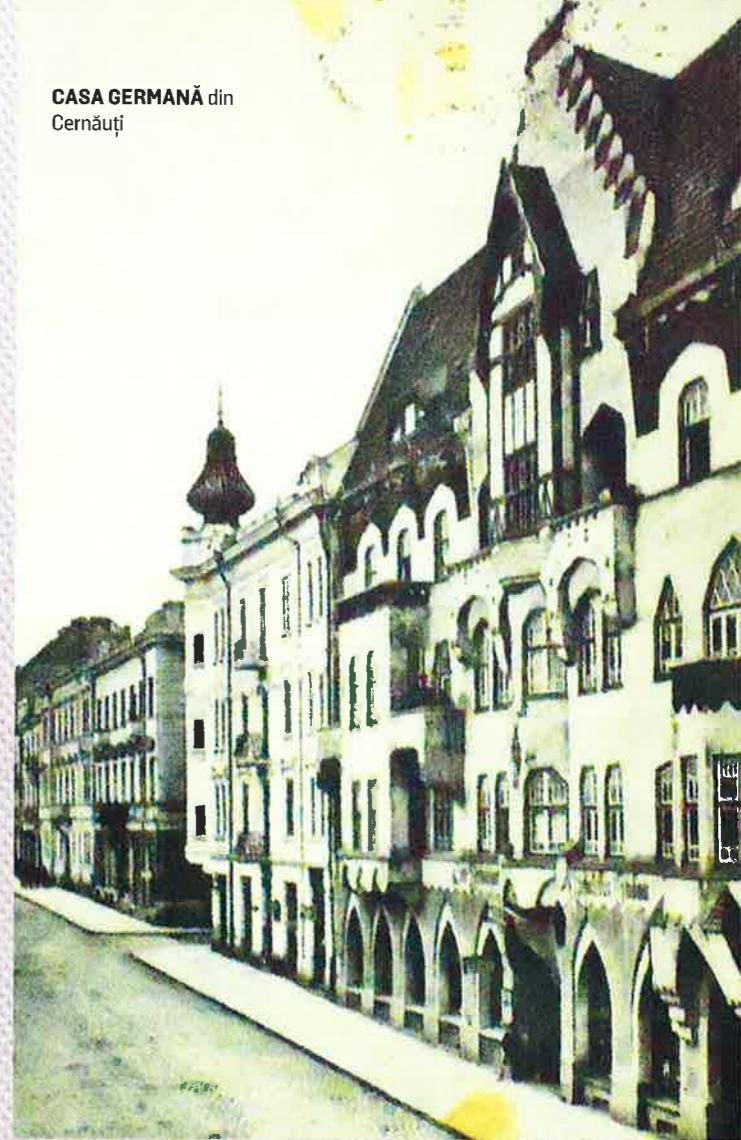
În realitate, Imperiul Habsburgic, după un secol al XIX-lea marcat de resurrecția naționalismului, nu avea cum să supraviețuiască indiferent căte formule dualiste, trialiste sau federaliste ar fi încercat. Principiul naționalităților, înscris de președintele american Woodrow Wilson pe frontispiciul Conferinței de la Paris, din 1919, nu avea decât să consfințească o stare de fapt.

CERNĂUȚI, REFUGIUL PASOPISTILOR ROMÂNI

Valul revoluționar care a măturat Europa în 1848, de la Palermo la Berlin și de la Paris la Iași, nu avea cum să ocolească Bucovina. În primul rând, în cadrul creat de seismul revoluționar, la Cernăuți, pe 20 mai, a avut loc o Mare Adunare Națională a românilor, care a desemnat un comitet în frunte cu Eudoxiu Hurmuzachi, care să redacteze un memoriu în 12 puncte, pentru a fi prezentat împăratului. Printre altele, românii bucovineni cereau statutul de țară de Coroană autonomă pentru Bucovina, scoaterea Bisericii românești de sub autoritatea mitropolitului sărb de la Karlowitz, abolirea clăcii și a dîjmii, libertatea și egalitatea cultelor, crearea de școli etc. Toate aceste revendicări se constituiau, de fapt, în ceea ce cu deplină îndreptățire istoricul Ion Nistor (1876-1962) consideră a fi „programul politic al românilor bucovineni, în lupta pentru dobândirea și consolidarea autonomiei țării, pentru conservarea caracterului românesc al fostei Țări de Sus a Moldovei, prin Biserică și Școală și pentru redresarea ei economică”. Și reprezentanții Bucovinei din noua Adunare Constituantă întrunită la Viena au cerut, la 26 iunie 1848, separarea de Galitia și constituirea unui ducat autonom.

Consecutiv Marii Adunări Naționale din 20 mai, se organizează, la Cernăuți și Suceava, gărzii naționale după modelul vienez. Confruntat cu numeroasele presiuni revoluționare de pe tot cuprinsul imperiului său, împăratul Ferdinand I (1835-1848) face o serie de concesii, printre care desființarea boierescului, fapt ce a ușurat considerabil starea țăranilor bucovineni. La 7 septembrie 1848, Curtea de la Viena scoate școlile primare de sub autoritatea Consistoriului romano-catolic din Lemberg și le trece în subordinea Consistoriului ortodox din Cernăuți. În sfârșit, la 4 martie 1849, noul împărat Franz-Iosif (1848-1916), prin promulgarea noii Constituții, satisfacă cea mai importantă doleanță a bucovinenilor și anume, despărțirea de Galitia. Bucovina devine țară de Coroană ereditară (Kronland), iar Franz-Iosif ia titlul de Duce al Bucovinei (Herzog der Bukowina), adăugat celoralte titluri imperiale, regale și ducale pe care le avea.

Al doilea rol major pe care l-a avut Bucovina, și îndeosebi Cernăuți, în evenimentele de la 1848 a fost cel de refugiu, reflectie, consultări și elaborare de programe pentru revoluționarii moldoveni și transilvăneni obligați să evite măsurile represive luate împotriva lor. „În primitorul conac de la Cernăuța al fraților Hurmuzachi au venit Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza și alții inițiatori ai mișcării revoluționare esuate de la Iași” (Florin Constantiniu). Am adă-



uga doar că au fost destul de însemnate sacrificiile materiale pe care a trebuit să le facă familia Hurmuzachi pentru a onora cum se cuvine prezența atâtă figură de seamă ale spiritualității românești. În această primitoare casă finalizează Mihail Kogălniceanu „Dorințele partidei naționale din Moldova”, publicat la sfârșitul lunii august 1848 la Cernăuți și care preconizează ideile-forță ce vor sta la temelia însăși statului național român modern: autonomie deplină a țării, egalitatea în drepturi civile și politice, desființarea privilegiilor boierești, libertatea cuvântului și a individului și, mai cu seamă, unirea Moldovei cu Țara Românească, socotită drept „cheia de boltă, fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național”.

O contribuție însemnată în promovarea identității românești, dar și a ideilor revoluționare, a avut-o în această perioadă gazeta românească „Bucovina” (primul număr a apărut la Cernăuți, pe 4 octombrie 1848), publicație politică, religioasă și literară, avându-i ca redactori pe Alexandru și Gheorghe Hurmuzachi, iar printre colaboratori, pe Vasile Alecsandri, Andrei Șaguna, Dimitrie Bolintineanu și alții.

În noiembrie 1848 vine din Ardeal Aron Pumnul (1818-1866), fruntaș al revoluției din Transilvania, fost profesor de filozofie la Blaj, cel care va ocupa prin concurs nou creată catedră de limba și literatura română a liceului german din Cernăuți. Va ocupa totodată și funcția de redactor al gazetei „Bucovina”, desfășurând o intensă activitate culturală și literară. Îi va prijeui lui Eminescu, al cărui profesor fusese, debutul literar cu poezia „La mormântul lui Aron Pumnul”: „Îmbrăcă-te în duliu, frumoasă Bucovină [...] Se stinse un luceafăr, se stinse o lumină / Se stinse-o dalbă stea”.

DUCAȚUL BUCOVINEI

Dacă prin Constituția din martie 1849, Bucovina este ridicată la rangul de ducat autonom, organizarea ei administrativă este reglementată în Patenta Imperială din 29 septembrie 1850. Instaurarea regimului absolutist Bach-Schwarzenberg în Imperiul Habsburgic va amâna punerea în aplicare a Patentei, existând chiar încercări de revenire la situația de dinainte de 1848.

În perioada 1849-1860, provincia a fost condusă de guvernatori (în general germani) numiți direct de către Curtea de la Viena. De-abia apoi Bucovina și-a putut valorifica autonomia, odată cu alegerea noii Diete. Președintele Dietei va fi episcopul român Eugenie Hacman, care va fi ulterior confirmat și în funcția de Căpitan al Țării. Guvernul de la Viena era reprezentat la Cernăuți de un guvernator, numit și Președintele Țării (Landespräsident). Dieta Bucovinei era formată din 30 de membri (episcopul ortodox al Bucovinei, ca membru de drept, și 29 de deputați aleși pe un mandat de șase ani), împărțit numind din rândul ei pe Căpitanul Țării care, împreună cu un locuitor și alți patru membri, constituiau Consiliul Provincial Permanent, de fapt guvernul Ducatului. Din 1875, odată cu înființarea Universității din Cernăuți, rectorul acesteia va deveni și el membru de drept al Dietei. Din 1910, printr-o nouă lege electorală, numărul deputaților crește de la 31 la 63. Trebuie spus că, spre deosebire de Transilvania, românii au deținut întotdeauna majoritatea în Dietă, între anii 1861-1911. Între 1864-1870 și 1872-1874, Căpitanul Țării a fost Eudoxiu Hurmuzachi (1812-1874), înnobilat în 1873 de către împăratul Franz-Iosif cu titlul de baron.

Însă actul oficial austriac cel mai important a fost Patenta imperială din 9 decembrie 1862, prin care se acorda ducațului Bucovinei stemă. În acest document semnat de împăratul Franz-Iosif se face un istoric al Moldovei (implicit și al Bucovinei) de pe vremea Daciei, la loc de cinste figurând personalitatea lui Ștefan cel Mare. Stema reprezintă bourul moldovenesc, pe fond albăstru și roșu, cu stele aurii, foarte asemănătoare cu stema Moldovei, simbolizând o recunoaștere oficială a caracterului românesc al Bucovinei. În această perioadă, românii ortodocși din toate provinciile Imperiului (Transilvania, Banat, Ungaria și Bucovina) au încercat cu perseverență să-și realizeze măcar unitatea administrativ-bisericească proprie, ieșind de sub jurisdicția Mitropoliei sârbe de la Karlowitz. Colaborarea dintre clericii și mirenii transilvăneni a dus în cele din urmă la înființarea Mitropoliei ortodoxe a Ardealului, în 1864, sub conducerea marelui cărturar și patriot Andrei Șaguna (1808-1873). „Bucovinenii nu s-au alipit acestei mitropoli, din cauza vanității episcopului Eugenie Hacman. El a făcut jocul Curții de la Viena și a rutenilor, lăând ființă în 1873 Mitropolia ortodoxă a Bucovinei și Dalmătiei” (Nicolae

Ciachir). Numit arhiepiscop al Cernăuților și Mitropolit al Bucovinei și Dalmătiei, Hacman n-a mai apucat să se bucure de roadele manevrelor sale, murind la Viena în martie 1873.

COMPROMIS ISTORIC CU UNGARIA: DUALISMUL AUSTRO-UNGAR

Ca urmare a înfrângerii umilitoare de la Sadova (Koniggratz), din 3 iulie 1866, în care creatorul moderniei armate prusace, feldmareșalul Helmuth von Moltke, spulbera trupele austriecе sub comanda nefericitului von Benedek, Viena se vede nevoită, pentru a salva imperiul, să recurgă la compromisul istoric cu Ungaria, recurgând la formula dualismului austro-ungar. Fostul imperiu al Habsburgilor este practic împărțit în două: Cisleitania (având o suprafață totală de 300.000 km² și o populație de peste 29.000.000 de locuitori) depinzând direct de Viena, și Transleitania (cu un teritoriu de 325.000 km², pe care trăiau 20.000.000 de locuitori) cu capitala la Budapest. Coeziunea acestui ansamblu era dată de persoana monarhului, împăratul Franz-Iosif al Austriei fiind încoronat și rege al Ungariei, precum și de cele trei ministere comune: afacerile externe, armata și finanțele.

Pentru Bucovina această nouă arhitectură statală nu a avut efecte deosebite, ea rămânând în continuare un ducat autonom în cadrul Cisleitaniei, alături de alte 16 unități teritoriale precum: Austria Superioară, Austria Inferioară, Moravia, Tirol etc. În timp ce pentru români din Transilvania urmă să vină vremuri grele, ei trebuie să facă față numeroaselor tentative de deznaționalizare ale guvernului ungar (legea din 6 decembrie 1867 adoptată de Parlamentul de la Budapesta proclama o singură națiune politică și o singură limbă oficială, cea maghiară), românii din Bucovina au cunoscut, din acest punct de vedere, un climat de relativă liniște, propice dezvoltării economice și culturale. Trebuie menționat de altfel că toți cei 144 de ani de stăpânire austriacă asupra Bucovinei au fost ani de pace, cu excepția ultimilor patru ani marcați de confruntările Primului Război Mondial.



„POPULATIA BUCOVINEI A DEVENIT UN MOZAIC ETNIC”

Recensământul din 1869 indică pentru Bucovina o populație de aproape 512.000 de locuitori, repartizată etnic în felul următor: 207.000 de români, 186.000 de ruteni, 118.000 de alte naționalități (germani, evrei, poloni etc.). Va fi pentru ultima dată în perioada austriacă când elementul românesc va deține o majoritate relativă (40,5%) față de ruteni (36,4%). Deja la următoarea măsurătoare demografică, cea din 1880, românii nu mai reprezintă decât 33,4% din ansamblul populației bucovinene, în timp ce rutenii urcă la 42,2%. Deși în cifre absolute numărul românilor crește, în realitate ponderea lor scade în continuu din 1786, acesta fiind cel mai grav fenomen cu care s-a confruntat romanismul în Bucovina în timpul ocupației austriace.

„În perioada 1786-1910 numărul populației Bucovinei a crescut de 5,7 ori, al românilor de circa 3 ori, al rutenilor de 9,6 ori, iar numărul celorlalte naționalități s-a mărit de 18 ori. [...] A crescut considerabil numărul și ponderea altor naționalități, în rândul căror se detasează creșterea numărului evreilor. Dacă în 1784 cifra estimată arăta 526 evrei, numărul lor s-a ridicat la 47.700 în 1869, apoi la 100.893 în 1900, și la 102.919, în 1910, adică 12,9 % din populația totală. [...] Populația Bucovinei a devenit un mozaic etnic, principalele naționalități fiind: români, ruteni, evrei, germanii și polonezii” (Vladimir Trebici).

Un fenomen foarte puțin cunoscut și studiat este cel de emigratie al multor bucovineni către paradisul promis al „Lumii Noi”, îndeosebi spre Statele Unite și Canada. Aceasta, în pofta unei anumite dezvoltări economice a Bucovinei. Între 1866-1869 se construiește prima cale ferată din provincie pe traseul Nepolocuți-Cernăuți-Itcani, urmată în 1889 de tronsonul Dornești-Rădăuți. Se înființează o fabrică de ciment la Straja, fabrică de bere la Cernăuți, Suceava și Solca, fabrică de zahăr la Jujica și Lujeni, o mare fabrică de sticlă la Putna, exploatari de sare la Cacica, cariere de var la Pojorâta și Crasna etc., toate reflectând dinamismul economic al zonei. Acest dinamism nu e străin de prezența masivă a elementului evreiesc care „predomină în toate districtele Bucovinei. [...] Recunoscută a fi cu aptitudini excepționale în acest domeniu, această populație versată în materie de comerț este și foarte muncitoare, perseverentă și ocupă dețașat primul loc ca meseriași: ceasornicari, cirelari, dulgheri, croitori etc.” (Nicolae Ciachir). Pentru a confirma această corectă apreciere, vom menționa, de exemplu, că în Cernăuți anului 1912, dintre cei 2.995 de neguștori, 2.517 erau evrei și doar 45 români. În perspectivă istorică, prezența masivă a evreilor în activitățile economice și comerciale va reprezenta una dintre cauzele succesului în zona de nord-est a Moldovei a mișcărilor extremiste de dreapta, cu deosebire a Mișcării Legionare. „Antisemitismul românesc a devenit expresia suspiciunii țăranești împotriva străinilor și a orașului, a spaimelor patrurilor de mijloc, aflate în ascensiune sau declin, față de statutul lor social” (Armin Heinen).



CEL MAI MARE LUMAR DE STUȚIORI DE CARE DINTRE TOATE TERITORIILE LOCUILE DE ROMÂNI SE AFLA ÎN BUCOVINA

În toamna anului 1875, prin decret imperial, a luat ființă Universitatea din Cernăuți, care a funcționat inițial cu trei facultăți: Teologie greco-orientală (ortodoxă), Drept și Filozofie. Deschiderea acestui lăcaș de învățământ superior a avut un efect pozitiv și asupra românilor, care nu mai erau nevoiți să ia calea Vienei, Clujului sau Berlinului pentru a-și putea continua studiile. Mai mult chiar, au început să vină tineri români din Moldova, Basarabia sau Transilvania pentru a urma cursurile Universității din Cernăuți, onorate printre altele de prezența unor personalități precum Sextil Pușcariu sau Ion Nistor. În cadrul Facultății de Filozofie funcționa și o catedră de limba și literatura română, al cărei titular era Ioan Gh. Sbiera.

În primul an de funcționare numărul studentilor a fost de 208, dintre care 53 de români, 51 de evrei, 41 de ruteni etc. Dintre cei 53 de români, 34 studiau teologia, 11 dreptul și 8 filozofia. Trebuie menționat că, indiferent de nivelul unităților de învățământ sau de caracterul lor (de stat sau privat), ele erau accesibile tuturor elevilor și studentilor, indiferent de etnie, stare socială sau apartenență confesională. Învățământul secundar și liceal se predă într-o serie de școli din Cernăuți, Suceava, Rădăuți sau Câmpulung care aveau însă limba de predare germană. În timp vor apărea și licee cu limba de predare română la Câmpulung (1895), la Rădăuți (1910) etc. Religia ortodoxă și limba română s-au predat inițial doar facultativ și numai pentru elevii ortodocși români. În ceea ce privește învățământul primar, la sfârșitul anului 1913, ultimul an de pace, școlile primare și publice din Bucovina erau frecventate de aproape 110.000 de elevi, dintre care 38% erau români, 34% ucraineni, 21% germani și evrei etc., cifre concordante cu ponderea diferitelor etnii în ansamblul populației bucovinene. Fapt merititor, până la sfârșitul stăpânirii austriece, procedura de inspectare și examinare a școlilor primare din Bucovina a fost în totalitate naționalizată, adică un inspector școlar de o anumită etnie avea dreptul să verifice doar școlile și clasele cu limba respectivă de instruire. În ultimele decenii de stăpânire austriacă, procentul copiilor școlariizați a crescut spectaculos de la circa 13% în anul școlar 1870/1871 la circa 96% în anul de învățământ 1912/1913. Obiectiv vorbind, la începutul veacului XX, cel mai mare număr de știutori de carte dintre toate teritoriile locuite de români se afla în Bucovina (46,1%), apoi în Transilvania și Banat (43,5% din totalul populației), Regatul României (39,3%), pe ultimul loc aflându-se Basarabia (15,6%), consecință directă a dezinteresului autorităților țărănești.

Toate aceste fapte pozitive care au marcat viața locuitorilor din Bucovina, mai ales în ultimii ani ai ocupației austriace, nu puteau însă să stingă dorul cel mare al bucovinenilor de a reveni la patria-mamă.

ARBOROASA

A doua jumătate a veacului al XIX-lea este martoră, și în Bucovina, a resurrecției spiritului național, a intensificării activității culturale și politice, a afirmării identității naționale a românilor bucovineni. La acest fapt au contribuit și o serie de aniversări sau comemorări legate de istoria mai veche sau mai recentă a Moldovei. În primul rând, este vorba despre aniversarea a 400 de ani de la zidirea mănăstirii Putna (1871), prilej de manifestare a solidarității naționale a tuturor românilor. Serbările de la Putna au fost organizate de un comitet compus din Mihai Eminescu, Ioan Slavici, A.D. Xenopol și alții, iar printre participanți s-au numărat Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Grigore Tocilescu etc. Cu același prilej, Ciprian Porumbescu (1853-1883) a interpretat cunoscuta horă „Dacie întregă”, iar Eminescu mărturisea că: „prin această manifestație s-a ridicat simțul național, iar studenții, care au apărut din toate ținuturile românești, vor contribui după aceasta într-o largă măsură, la redeșteptarea poporului român”.

În 1875, cu ocazia împlinirii unui secol de la cotropirea Bucovinei, bucovinenii organizează la Iași și la Paris manifestații contra dominației habsburgice. La întunirea de la Iași participă și studenții din Cernăuți, grupați în Societatea studențească „Arboroasa”, al cărei al doilea (și ultim) președinte a fost



în primul rând „Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina”, creată în 1864 sub președinția lui Gheorghe Hurmuzachi, „Junimea” (urmașa „Arboroasei”, interzisă de autorități), avându-l ca președinte pe istoricul Dimitrie Onciu și „Concordia”, înființată la Cernăuți, în 1885.

În ceea ce privește activitatea politică a românilor bucovineni, aceasta avea, din nefericire, să suferă din pricina disensiunilor dintre conservatori și liberali, precum și din cauza neînțelegerilor privitoare la colaborarea cu rutenii, unii lideri români (Aurel Onciu) militând pentru apropierea față de aceștia. În aprilie 1892 ia ființă Partidul Național Român, urmat de Partidul Popular Național (1900), întemeiat printre alții de juristul Gheorghe Popovici, deputat în Parlamentul de la Viena și care ridicase – frumos exemplu de solidaritate națională! – chestiunea românilor din Transilvania, persecutați de guvernul maghiar. În 1905, cele două partide vor fuziona sub președinția lui Iancu Flondor (1865-1924), care însă va demisiona cinci ani mai târziu, afirmând: „Discordia și lupta între frați care a cauzat neamului nostru din Bucovina multe și numeroase scăderi [...] încep din nou a se îmbuiba în rândurile noastre”. Faptul că românii din Bucovina nu au fost supuși unor presiuni vizând pierderea identității naționale, similar celor pe care le-au avut de suferit românii aflați în jurisdicția guvernului de la Budapesta, probabil a contribuit la o mai slabă reacție politică – și nu numai – a păturii conducătoare românești din Bucovina. „Diviziunea și conflictele – uneori foarte ascuțite – din cadrul mișcării naționale românești au făcut ca ea să nu aibă forță celei din Transilvania. Nici Biserica ortodoxă din Bucovina nu a jucat rolul – atât de important – avut de cele două biserici (ortodoxă și unită) din Transilvania” (Florin Constantiniu).

RĂZBOIUL

Automobilul deschis, marca „Graf und Stift”, viră spre dreapta, părăsind cheiul Apel, pentru a intra pe o străduță îngustă. Șoferul încetină, apoi opri chiar în fața unui depozit de viniuri aflat lângă trotuar. Un Tânăr uscățiv, cu părul lung, țășni cu un pistol în mână și trase două focuri asupra cuplului ce se află pe bancheta din spate a limuzinei. De la distanță aceea, nu avea cum să rateze. Primul glonț perforă artera aortă a bărbatului, al doilea o lovă pe femeie în zona inimii. Cei 143 de ani de pace ai Bucovinei luaseră sfârșit. Focurile de armă trase la Sarajevo, pe 28 iunie 1914, de către Gavrilo Princip, un naționalist sărb, în printul moștenitor al Imperiului Austro-Ungar, Franz-Ferdinand, și în soția sa morganatică, ducesa Sofia de Hohenberg, aveau să arunce, prin jocul alianțelor dintre măriile puteri, lumea în aer. Pe 6 august, Austro-Ungaria declară război Rusiei.

Cernăuțiul, aflat la doar 30 de kilometri de granița rusoaustriacă, ca și întreaga Bucovină vor resimți din plin efectele războiului. De trei ori în cei patru ani de război orașul își va schimba ocupanții. Din motive de securitate, guvernatorul Bucovinei își va muta reședința de la Cernăuți la Vatra-Dornei. Pe 2 septembrie 1914, cauzacii generalului Pavlov ocupă capitala Bucovinei. Nu pentru mult timp, deoarece pe 21 octombrie austrieci recuceresc orașul, pe care-l pierd din nou pe 26 noiembrie, dar îl recăstigă anul următor, în februarie. În 1916, ofensiva lui Brusilov, declanșată pe 4 iunie și considerată cea mai mare victorie a Rusiei în timpul Primului Război Mondial, aduce din nou Cernăuțiul sub ocupația trupelor țărănești. Aceste

1916: Cavaleria rusă asediază orașul Cernăuți

dese schimbări de regim militar nu puteau să nu afecteze viața bucovinenilor. Considerați filoaustrici de către ruși și suspecți de autoritățile habsburgice de simpatii proruscă, bucovinenii au fost supuși persecuțiilor ambelor părți beligerante.

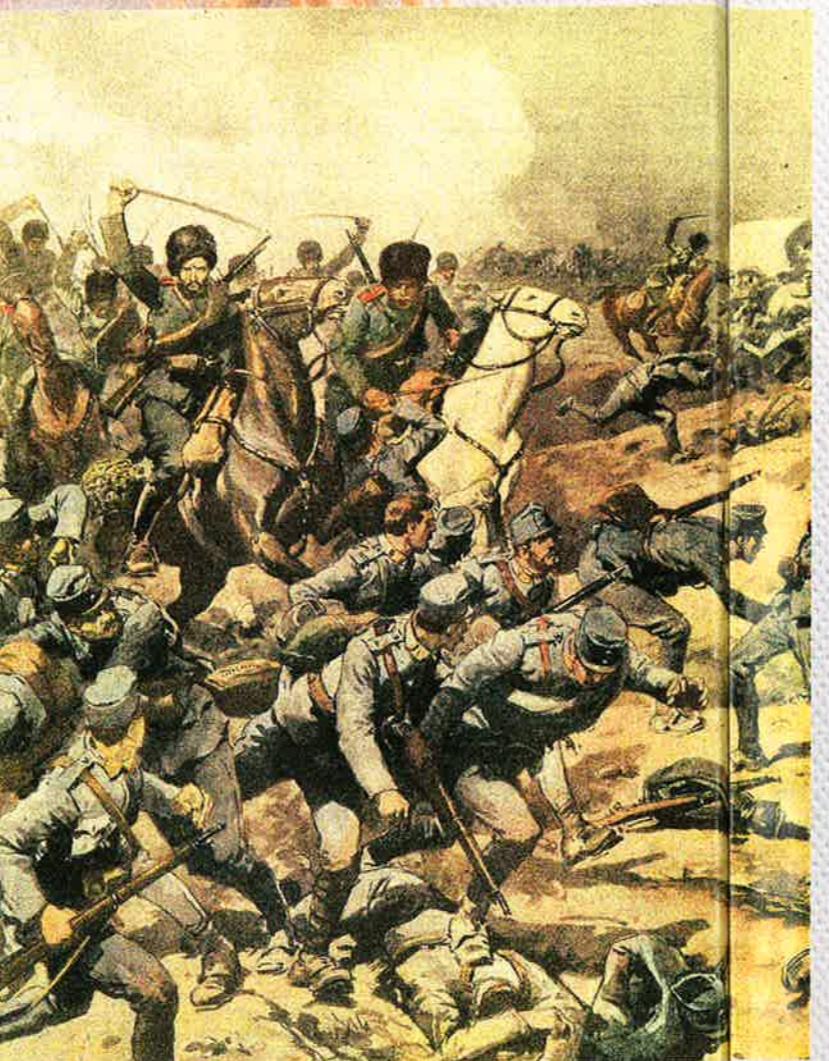
În tot acest răstimp, la București se desfășurau negocieri între România, pe de o parte, și puterile aflate în conflict, pe de alta. Antanta (Anglia, Franța, Rusia) oferea în schimbul intrării țării noastre în război unirea provinciilor românești aflate sub stăpânire austro-ungară cu România, în timp ce Puterile Centrale (Germania și Imperiul Austro-Ungar) ar fi mers chiar până la cedarea Bucovinei ca preț al neutralității românești. În final, la 4 august 1916, Ion I. Brătianu, prim-ministrul României, semnează tratatul de alianță cu Antanta, prin care se recunoștea dreptul țării noastre de a alihi toate teritoriile românești din Austro-Ungaria, inclusiv Bucovina.

În consecință, la 14 august, România declară război Austro-Ungariei. După succesele inițiale ale trupelor românești pe frontul din Transilvania, confruntați cu superioritatea numerică și tehnică a armatei germane și cu impactul intrării Bulgariei în conflict, români sunt nevoiți să abandoneze teritoriul Munteniei, inclusiv Capitala, și să se retragă, la sfârșitul anului 1916, în Moldova. Familia Regală, Parlamentul și Guvernul se vor refugia la Iași, încercând să mențină o fărâmă de suveranitate statală pe teritoriul ciunit al României. Cu toate victorile de la Mărășești, Mărăști și Oituz, guvernul român se vede nevoit, mai cu seamă în urma defectiunii rusești, consecutive revoluției bolșevice din octombrie 1917, să încheie, la 7 mai 1918, umilitorul Tratat de pace de la București. Dar chiar în acest răstimp al deznașdejdi și iluziilor pierdute, mijesc pentru români zorii istorice zile de 1 Decembrie. Primul pas este făcut de Basarabia, sora pierdută în 1812 și regăsită pe 27 martie 1918, atunci când Sfatul Țării, cu o majoritate de 86 de voturi pentru, 3 împotriva și 36 de abțineri, proclamă Unirea cu România mare.

BUCOVINA SE ÎNȚARCE ACASĂ

Procesul de dezagregare al Dublei Monarhii, așa cum mai era cunoscut Imperiul Austro-Ungar, a descătușat și în Bucovina energiile naționale. Principalul obstacol care a stat în calea realizării unității de acțiune a liderilor politici români au fost însă disensiunile dintre unioniștii conduși de Iancu Flondor și gruparea din jurul lui Aurel Onciu, care sprijinea tendințele separatiste ale ucrainenilor. „Obiectivul reprezentanților români era de a salva integritatea teritorială a Bucovinei, amintată de intenția ucrainenilor de a înființa și ei un stat autonom, care ar fi cuprins Bucovina în întregime sau numai partea ei nordică” (Florin Constantiniu). Nimic însă nu se mai putea opune dorinței românilor bucovineni de a reveni în frunțurile naționale, reparând astfel nedreptatea petrecută în urmă cu 143 de ani.

Pe 27 octombrie 1918 ia ființă la Cernăuți Adunarea Constituantă care, sub președinția lui Dionisie Bejan, hotărăște „unirea Bucovinei integrală cu celelalte țări românești într-un



○ TRAGEDIE BUCOVINEANĂ

Romanul clasic al dramei românilui a căruia conștiință este sfâșiată între jurământul de credință față de împărat și statul austriac și apartenența la un neam împotriva căruia este pus să lupte rămâne, fără îndoială, capodopera lui Rebrea, *Pădurea spânzuratilor*. Puternicul conflict interior la care este supus însă Apostol Bologa, alter egoul lui Emil Rebrea, fratele scriitorului, ar fi putut fi multiplicat în zeci de mii de cazuri de români aflați în aceeași situație.

La fel de reală ca și povestea lui Bologa este și tragedia unui copil de 15 ani din Cuciul-Mare, Ion Aluion, spânzurat de un jandarm austriac (a căruia obsesie sanguinară frizează patologicul) pentru simplul fapt că este văzut la marginea satului vorbind cu o patrulă rusească de recunoaștere. Bănuind, fără niciun temei, că adolescentul ar fi indicat rușilor direcția în care s-ar fi retras austrieci, jandarmul Dreher îl arestează pe Ion acuzându-l de spionaj și de trădare de patrie. Romanul de dimensiuni reduse, adevărată bijuterie de introspecție psihologică, realizat de promițătorul scriitor, astăzi pe nedrept uitat (din cauza apropierea de Mișcarea Legionară), Mircea Streinul, este de fapt povestea înfruntării celor două personaje principale: victima inocență și tortionarul dement. În final, Ion Aluion este spânzurat, deși ar fi avut posibilitatea să fugă. Torturat îngrozitor de Dreher, copilul își păstrează demnitatea inocenței și refuză să-și salveze viața, mânat din urmă de un fatalism, atât de des imputat românilor. Sătenii, îngroziți de crima ce se petrece sub ochii lor, sunt loviți de aceeași paralizie a non-acțiunii, așteptând cu speranță și teamă în același timp izbăvitoarea sosire a rușilor. Care, ca în orice roman polițist care se respectă, se petrece la câteva minute după ce supliciul copilului se încheie. Romanul este gândit, de fapt, ca narațiunea unei tragedii individuale, cu valoare de simbol pentru tragedia națională căreia i-a căzut pradă Bucovina. „Victima inocentă (Ion Aluion sau Bucovina, în funcție de planul de semnificație pe care îl adoptăm) se află între doi călări, unul care pleacă (Imperiul Habsburgic), încărcat de vinovăția dovedită a persecuției naționale, și altul care vine (stăpânirea rusească), așteptat ca un salvator, deși bănuit de aceleasi capacitați persecutoare, dar care nu au intrat încă în experiență recentă a colectivității” (Ion Simuț).

○ RÂSUL DINTRU CETURI

În 1823, împăratul Francisc I (1792-1835), vizitând Cernăuțiul, nota în jurnalul său de călătorie: „boieroaicile de cele mai multe ori, sunt îmbrăcate nemetește și elegante”, adăugând că bărbații sunt mult mai puțin dispusi să preia moda occidentală. Acest cosmopolitism al orașului remarcă de suveranul austriac, efect al mozaicului de naționalități ce compuneau peisajul demografic al întregii provincii, va face printre altele ca „orașul dintre ceturi”, cum atât de sugestiv poetic îl alină Mircea Streinul, să devină „mica Vienă” a estului Imperiului Habsburgic, așa cum și Timișoara, capitală a altui creuzet multinațional, va revendica același titlu pentru partea de sud a împărătiei.

Atestat documentar încă din 1408, Cernăuțiul va parurge rapid drumul dintre prăfuitul târg moldav, descris atât de pitoresc în raportul generalului Spleny din 1777, și

„mica Vienă” a anului 1910. Deja la mijlocul veacului al XIX-lea, călătorul și geograful Johann Georg Kohl îl descria ca pe un „oraș german cu o viață veselă și agitată”. În 1830 se deschide în centrul orașului o grădină populară și un parc cu pavilion pentru muzică, după ce în 1821 urbea se îmbogățise cu frumosul lăcaș, în stil Empire, al Bisericii Greco-Catolice de pe strada Ruska (fosta Română). Apoi, în 1847, este construit impunătorul edificiu al Primăriei, în stilul classicismului târziu. De altfel, Cernăuțiul a fost și, în mare parte a rămas, un caleidoscop urbanistic rar, chintesență a tuturor stilurilor arhitectonice din ultimele două veacuri, de la barocul Mariei-Tereza la monumentalismul fad al epocii staliniste. Astfel, într-un răstimp de săpte ani, se ridică trei clădiri reprezentative pentru oraș, în tot atâtea stiluri: în 1905, edificiul Teatrului într-un târziu stil baroc, în 1908, Casa Populară a evreilor, a cărei arhitectură evoca linile și motivele tradiționale ale etniei, iar în 1912, Camera de Comerț și Meșteșuguri în stil modern.

Un impact deosebit asupra orașului l-a avut înființarea Universității „Franz-Iosif”, rebotezată după Unire în Universitatea „Carol I”. Cernăuțiul adăuga astfel multiplelor sale valențe civilizaționale și pe cea de urbe universitară. După 1918, Universitatea cernăuțeană a functionat cu patru facultăți: Drept și științe de stat, Litere și filozofie, Teologie și Conservatorul de muzică și artă dramatică.

Ca istoric, nu pot decât să mă înclin în fața calității corpului profesoral, ce onora cu prezența amfiteatrele „Almei Mater Cernoviciensis”: cursul de istoria românilor era predat de ilustrul profesor Ion Nistor, multă vreme și rector al instituției, cel de istorie universală de Teofil Sauciuc Săveanu, cu doctoratul luat la Universitatea din Leipzig, la bizantinologie cursurile erau ținute de Vasile Grecu, iar la istoria artei, de către Alexandru Tzigara-Samurcas, multă vreme (1906-1948) și director al Muzeului de Etnografie și Artă Populară din București. Printre cei care au audiat cursurile acestor magiștri s-a numărat și academicianul Vladimir Trebici (1916-1999), student al Universității între 1933-1938, distins economist și demograf, un om căruia îi păstrează o duioasă aducere aminte pentru prietenia și sprijinul statoric pe care mi le-a acordat timp de peste trei decenii. Ziua de 28 noiembrie era sfântă pentru el, prilej de sărbătoare și comemorare totodată, sufletul lui fiind până la sfârșit mistuit de dorul și iubirea pentru Bucovina copilariei sale. O altă mare personalitate a culturii românești, născut chiar la Cernăuți, a fost fizicianul Radu Grigorovici (1911-2008), academician și el, savant cu importante contribuții în domeniul analizei spectrale, a opticii fizioligice și instrumentale și a sistemelor de mărimi și unități fizice. Paul Celan, considerat unul dintre marii poeți suprarealiști ai lumii, a văzut lumina zilei tot la Cernăuți, în 1920. Experiențele sale de viață, printre care și contactul cu regimul nazist din Germania, dar și cu universul stalinist al începutului anilor '40, peregrinările sale prin Bucureștiul anilor 1945-1947, apoi la Viena și Paris (unde se sinucide în 1970), au fost sublimate într-o lirică criptică asemănătoare haiku-urilor japoneze, care face însă din el unul dintre marii creatori de limbă germană.

Toată această viață plină de culoare, varietate și dinanism cultural pe care a cunoscut-o Cernăuțiul timp de peste un veac va fi brutal sfâșiată în zilele de sfârșit ale lui iunie 1940, zilele ultimatumurilor sovietice, ce aveau să mutileze încă o dată țara.

IOSIF
VISSARIONOVICI
STALIN, împărtind
cu creionul Europa
de Est

A ДОУА РАПІРЕ A БУСФНІРІ



La 23 iunie 1940, Molotov, ministrul de Externe al Uniunii Sovietice, îl invită pe Schulenburg, ambasadorul Reichului la Moscova, pentru a-l informa că „soluționarea problemei basarabene nu mai suferă amânare”. Nouă în comunicarea ministrului de Externe sovietic era pretenția Sovietelor de a anexa și Bucovina, pe lângă Basarabia.

Includerea Bucovinei în revendicările teritoriale față de România l-a iritat pe Hitler, căruia i s-a părut că sovieticii încalcă Protocolul secret din 23 august 1939, în care nu se vorbea nimic despre această provincie. Führerul se consideră moștenitorul defunctului Imperiu Habsburgic – al cărui cetățean fusese – și ca urmare, vedea cererea sovietică ca pe un atentat la patrimoniul istoric al națiunii germane. „Rusia lui Stalin trebuia să urmeze sub ochii noștri ciclul istoriei europene pe care îl urmase odinioară Imperiul țarilor. Al treilea Reich, moștenitorul Prusiei, a deschis Rusiei, prin acordul de la Moscova (Pactul Molotov-Ribbentrop, n.n.)

toate portile Europei. [...] Dar când, întărâtă de acest prim succes (împărțirea Poloniei din 1939, n.n.), U.R.S.S și-a întors privirile spre sud, de astă dată ea avea să întâlnescă în calea ei tot cel de-al treilea Reich, de astă dată în calitate de moștenitor al Imperiului Habsburgilor” (Grigore Gafencu).

Pe de altă parte, momentul ales de Stalin era deosebit de nefavorabil pentru Hitler care de-abia încheia campania din Vest și n-ar fi putut reacționa prompt în fața unui atac al Kremlinului. Ca urmare, nu-i rămâne decât să negocieze. Într-o nouă întâlnire Molotov-Schulenburg, desfășurată în seara zilei de 25 iunie, ambasadorul german îi comunică

că interlocutorul său că renunțarea la Bucovina ar ușura soluționarea pașnică a conflictului. Molotov își reduce pretențiile la Bucovina de Nord, dar nu mai este dispus să discute pe această temă vreo nouă concesie, Schulenburg sugerând o eventuală restituire către România a tezaurului adus la Moscova în 1916-1917. Încăpătânarea lui Hitler ne salvează Bucovina de Sud. La 26 iunie 1940, la orele 22:00, ministru român la Moscova, George Davidescu, este convocat de Molotov la sediul Ministerului de Externe, unde i se înmânează o notă ultimativă, prin care U.R.S.S cerea României să-i cedeze Basarabia și Bucovina de Nord. Termenul pe care guvernul sovietic îl stabilise pentru răspuns era de 24 de ore și Molotov va refuza să-l prelungă.

Vestea ultimatumului a căzut ca un trăsnet la București, unde Regele Carol al II-lea convoacă de urgență un Consiliu de Coroană. Nu vom insista asupra dezbatelor aprinse ce au avut loc în cele două Consiliu de Coroană din ziua de 27 iunie, unul la ora 12:00, celălalt la ora 21:00, deoarece nemam ocupat pe larg de ele, în numărul dedicat Basarabiei. E de-ajuns să spunem doar că lașitatea și lipsa de patriotism a Regelui Carol al II-lea, a cărui răspundere în situația creată era majoră, ne-a privat de o decizie (alta decât cea de acceptare a ultimatumului), prin care, chiar dacă nu puteam evita dezmembrarea teritorială, salvam măcar onoarea și demnitatea națională.

„se comporte!” (Nicolae Ciachir). Acest masacru nu avea să fie însă singura măsură represivă luată de autoritățile sovietice. Deportările, despre care încă nu avem date complete, au fost un fenomen propriu ocupării sovietice dintre 1940-1941, cât și ulterior, după 1944. Se știe că în noaptea de 13 iunie 1941 au fost ridicate de către organele represive staliniste peste 13.000 de persoane de naționalitate română, printre care Anita Nandriș-Cudla, care ne-a lăsat un cutremurător memorial – 20 de ani în Siberia – al suferințelor îndurate.

Peste doar nouă zile însă avea să vină izbăvitorul: „Ostași, vă ordon: Treceți Prutul!”

ПАДЕДІ ПЕІЛЧІЛІК

În urma cedării către Uniunea Sovietică a Basarabiei, Bucovinei de Nord (6.000 km², din cei 10.440 km² ai provinciei istorice) și a Ținutului Herța (304 km²), o comisie condusă de către Nikita Sergheevici Hrușciov, primul secretar al Ucrainei, a transat astfel, pe 2 august 1940, recent cuceritele teritorii: Bucovina de Nord, Ținutul Herța și sudul Basarabiei au fost încorporate Ucrainei, iar restul Basarabiei a fost alipit R.S.S.A Moldoveni, creație artificială a regimului sovietic din 1924, aflată dincolo de Nistru.

La 22 iunie 1941, România intră în Războiul de Reîntregire națională, alături de Germania lui Hitler. Sarcina eliberării Bucovinei este încredințată Armatei a 3-a, condusă de generalul Petre Dumitrescu, un militar pricoput, energetic și ferm. La 2 iulie este dat ordinul de începere a operațiunilor de succes și, pe 5 iulie, Cernăuți este eliberat. Prin un decret din 20 august 1941, semnat de Ion Antonescu, generalul Corneliu Calotescu este împuñat cu gulerul pentru administrarea Bucovinei. Treptat a început reconstrucția Bucovinei de Nord, iar lumea răsuflă ușurată: războiul părea departe și gata căstigat.

Un rol important în normalizarea situației l-a avut desătouinicul primar al Cernăuțilui, Traian Popovici (1892-1946), care, pentru salvarea vieților a peste 20.000 de evrei în imprejurările dramatice ale războiului, a primit titlul de „Drept între popoare”. Norii negri ai istoriei aveau însă să apară curând, odată cu înaintarea trupelor sovietice spre vest. Deja în primăvara anului 1944, autoritățile ecclaziastice, civile și militare sunt dispersate în partea de vest a țării, în Banat și Oltenia. În august 1944, tăvălugul sovietic, venit în urma tancurilor, se prăvălește din nou peste Bucovina. De data astă pentru aproape 50 de ani. Ravagiile făcute de regimul sovietic în această perioadă sunt multe și ireparabile. Vom menționa doar două ce ni se par eloante: în 1930, în Cernăuți trăiau 16.000 de germani, în 1989 nu mai exista niciunul; în 1930 locuiau în capitala Bucovinei 1.500 de ruși, 60 de ani mai târziu, ei erau peste 45.000.

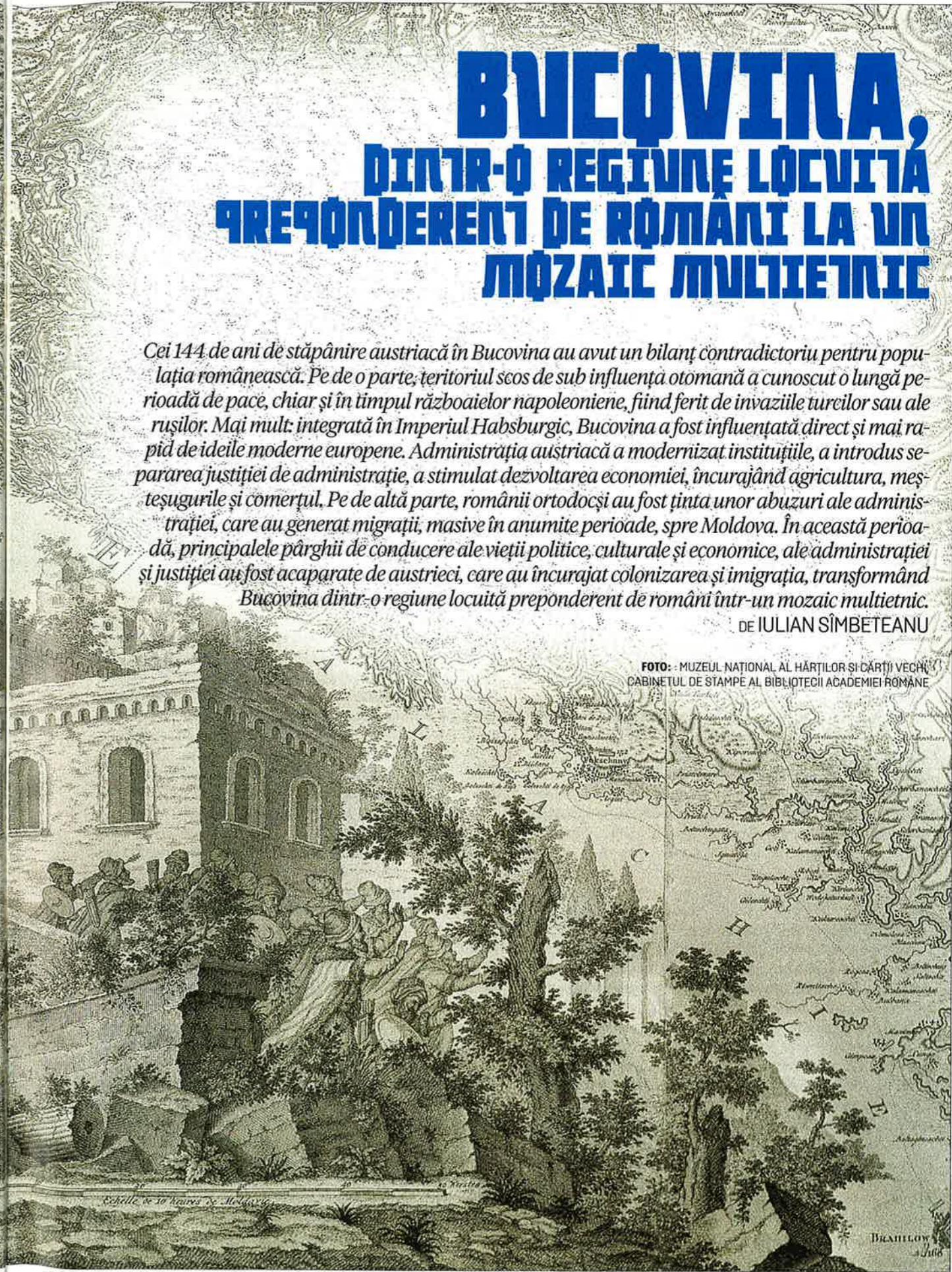
Victimă succesivă a celor două agresive imperialisme din regiune, cel german și cel rus, provincia românească Bucovina rămâne și astăzi despăcată în două. În aceste condiții, pentru noi, ca și pentru cei viitori, trebuie să rămână mereu vîi, ca un îndemn la reflectie și acțiune, vorbele lui Mihail Kogălniceanu: „Când virtutea strămoșilor noștri va reînvia între noi, ni va reveni și dulcea Bucovină. Căci minciuna, corupția și răpirea niciodată nu pot constitui un drept; căci cauzele cele mai drepte, întocmai ca și dreptatea lui Dumnezeu, nu pier niciodată”.

BUCOVINA, DINTR-O REGIUNE LĂCUITĂ PREPONDERENT DE ROMÂNI LA UN MOZAIC MULTIETNIC

Cei 144 de ani de stăpânire austriacă în Bucovina au avut un bilanț contradictoriu pentru populația românească. Pe de o parte, teritoriul scos de sub influența otomană a cunoscut o lungă perioadă de pace, chiar și în timpul războaielor napoleoniene, fiind ferit de invaziile turcilor sau ale rușilor. Mai mult: integrată în Imperiul Habsburgic, Bucovina a fost influențată direct și mai rapid de ideile moderne europene. Administrația austriacă a modernizat instituțiile, a introdus separarea justiției de administrație, a stimulat dezvoltarea economiei, încurajând agricultura, meșteșugurile și comerțul. Pe de altă parte, românii ortodocși au fost ținta unor abuzuri ale administrației, care au generat migrații, masive în anumite perioade, spre Moldova. În această perioadă, principalele pârghii de conducere ale vieții politice, culturale și economice, ale administrației și justiției au fost acaparate de austrieci, care au încurajat colonizarea și imigrarea, transformând Bucovina dintr-o regiune locuită preponderent de români într-un mozaic multietnic.

DE IULIAN SÎMBETEANU

FOTO: MUZEUL NAȚIONAL AL HÂRȚILOR ȘI CĂRȚII VECHE
CABINETUL DE STAMPE AL BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE



Inital, pentru denumirea provinciei au fost utilizate diferite toponime, printre care „Moldova austriacă”, pentru a o deosebi de „Moldova turcească”, sau „Comitatul Sucevei”. Cu timpul, pentru a face ușă legătura cu Moldova, a fost adoptată denumirea de „Bukowina”, de la cuvântul slavon „buc”, ce înseamnă „pădure de fagi”, „făget”.

Stăpânirea austriacă în Bucovina poate fi încadrată în trei mari etape. În perioada administrației militare (1774-1786), provincia a fost condusă de un general, care avea și atribuții de consilier imperial. Aceasta avea reședință la Cernăuți și era sprijinit de un aparat ofițeresc. În perioada administrației civile galiciane (1786-1848 și 1850-1861), provincia Bucovina a fost desființată, fiind alipită Galiei și condusă de un „căpitan districtual”. În perioada 1861-1918, provincia Bucovina a fost reînființată, primind statut de ducat autonom, cu o dietă proprie, o stemă și reprezentanți aleși în parlamentul de la Viena.

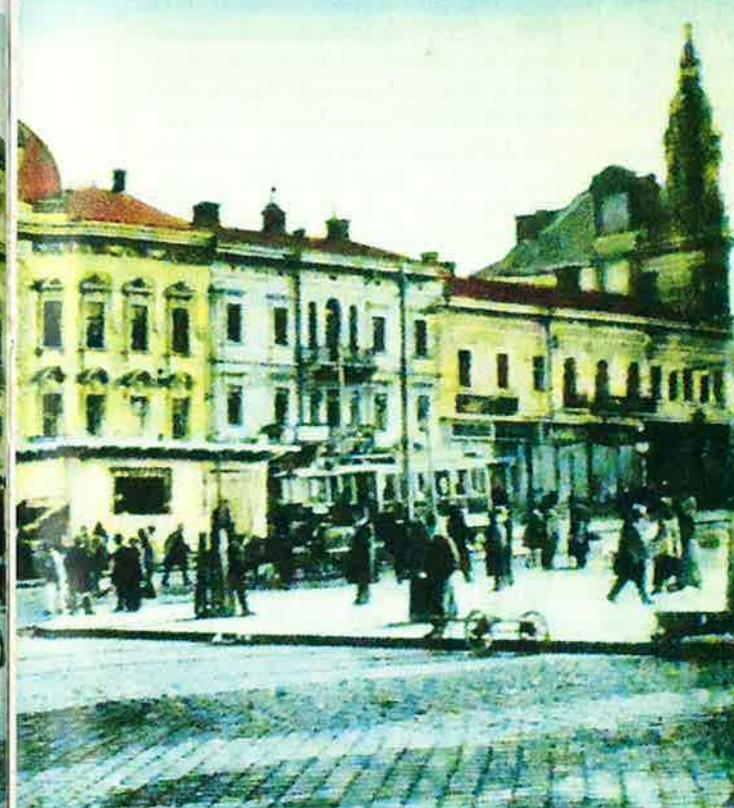
După anexare, Bucovina s-a aflat sub administrare militară (1774-1786), aceasta fiind cea mai bună perioadă trăită de românii bucovineni sub stăpânire austriacă. Generalul Karl von Enzenberg (conducător al Bucovinei în anii 1778-1786) cunoștea limba română și a depus eforturi semnificative pentru a păstra relații bune cu boierii și clericii moldoveni. Primul recensământ al provinciei, realizat în această perioadă, a arătat caracterul preponderent românesc al populației. În Bucovina, românii numărau 11.100 de familii, rutenii 1.261, evrei 526, țiganii 294, iar armenii 58. În total, provincia avea circa 70.000 de locuitori, ceea ce însemna o densitate foarte mică, de aproximativ șapte locuitori pe km².

În perioada administrației militare, populația Bucovinei s-a dublat, în special datorită imigrăției din provinciile vecine, în principal Galicia. Spre sfârșitul acestei perioade, ritmul de creștere a populației a scăzut, în principal din cauza numărului mare de locuitori care au emigrat în Moldova în anii 1785-1786. Spre exemplu, în perioada noiembrie 1785-aprilie 1786, 6.937 de persoane au părăsit Bucovina, în timp ce din Moldova au venit numai 111. Autoritățile austriice au constatat că în urma acestui proces sute de locuințe au fost părăsite, cele mai multe în centrul și sudul provinciei, unde populația era aproape în totalitate românească.

SCHIMBĂRI DEMOGRAFICE ÎN TIMPUL ADMINISTRAȚIEI GALIȚIENE

Emigrarea spre Moldova s-a accentuat după desființarea provinciei Bucovina și înglobarea ei în Galicia (1786). Reprezentanții administrației austriice oferă mai multe explicații pentru acest fenomen: lipsa de proprietate a țărănilor, starea primitivă a agriculturii, foamea, efectele reformelor din provincie. De asemenea, principala sursă de venit a țărănilor români din Bucovina – creșterea animalelor – îl legă în continuare de Moldova. Din cauza lipsei furajelor, țărani bucovineni își duceau vitele la iernat în Moldova, profitând de faptul că granița era deschisă. Datele administrației austriice arată un schimb permanent de populație între Bucovina și Moldova. Deși cifrele variază, toate sursele indică faptul că numărul celor care plecau din provincia austriacă era mult mai mare decât al celor care veneau.

După desființarea provinciei Bucovina, procentul populației românești a scăzut. Pe lângă emigrarea spre Moldova, acest proces a fost favorizat de înființarea unor colonii germane, dar mai ales de favorizarea așezării rutenilor în zonă.



PIATA centrală din Cernăuți

MODERNIZAREA ECONOMIEI SUB INFLUENȚĂ AUSTRIACĂ

Administrația austriacă din Bucovina a încurajat dezvoltarea economiei locale, bazată până la anexare, preponderent, pe creșterea animalelor. Agricultura a rămas în continuare ramura economică de bază, însă reformele din acest domeniu au produs atât modificări cantitative – extinderea suprafețelor arabile prin defrișări și asanarea terenurilor mlașinoase –, cât și calitative: folosirea pe scară largă a îngrășămintelor naturale, introducerea cunoștințelor moderne, a unor unele noi, a semințelor selecționate sau a unor culturi noi, precum cartoful.

Cresterea animalelor, în special a vitelor, și-a păstrat ponderea însemnată în economia locală, depășind cu mult veniturile obținute din culturile agricole. Încă de la începutul secolului al XIX-lea, Bucovina se situa pe primul loc în imperiu la numărul de animale, raportat la numărul locuitorilor și la suprafața agricolă. Administrația austriacă a sprijinit creșterea animalelor prin înființarea unei herghelii de stat, la Coțmani (1783), mutată la Văscăuți, apoi la Rădăuți, care avea ca scop ameliorarea raselor cabaline. Herghelia s-a extins treptat, devenind un centru zootehnic modern, rar întâlnit în Europa acelor vremuri. Același model a fost folosit și pentru înființarea unor ferme model destinate selectării și îmbunătățirii raselor bovine. Eforturile din aceste domenii au pus bazele unei școli agro-zootehnice înzestrăte cu terenuri și specialiști aduși din toate culturile imperiului.

Meșteșugurile și activitățile industriale s-au dezvoltat în primul rând în domeniul forestier, având în vedere că pădurile ocupau la acea dată aproximativ 50% din teritoriul Bucovinei. Încă din 1792 a fost adoptat primul regulament silvic, care reglementa exploatarea lemnului și introducea măsuri pentru protejarea pădurilor. Pentru a facilita exploatarea forestieră, au fost aduse în zonă primele ferestre moderne, acționate de forță apei, și au fost amenajate pentru plutărit cursurile râurilor.

Explorările efectuate de noua administrație au condus la descoperirea unor zăcăminte de metale precum fier, plumb sau argint. La mai puțin de un deceniu de la anexarea Bucovinei, în zonă au început să fie deschise numeroase mine, la Iacobeni, Fundul Moldovei, Pojorâta, Cârlibaba, Vatra Moldoviței etc. În apropierea acestor exploatari miniere au fost înființate și ateliere de prelucrare, cele mai semnificative fiind la Iacobeni și Vama. După un început promițător, majoritatea minelor și a atelierelor de prelucrare a metalelor din Bucovina aveau să dea faliment, fie din pricina conținutului scăzut de minereu din zăcământ, fie din pricina concurenței altor meșteșugari din provinciile centrale ale imperiului. Conform statisticilor administrației austriice, ponderea industriei și a meșteșugurilor din domeniul metalurgiei nu a depășit niciodată o zecime din ansamblul economiei bucovinene. O exploatare minieră profitabilă și de durată a fost înființată la Cacica, unde, în 1790, au fost descoperite importante zăcăminte de sare. La începutul secolului al XIX-lea sunt puse bazele turismului bucovinean, în 1821 fiind inaugurată stațiunea balneară de la Vatra Dornei.

POLITICILE ILUMINISTE, ABANDONATE ÎN TIMPUL RĂZBOAIELOR NAPOLEONIENE

Politica socială a administrației austriece s-a dovedit foarte liberală în primele decenii. În 1782 a fost limitată dependența clăcașilor față de stăpâni. Tânării dependenți erau liberi să se căsătorească, iar copiii lor nu erau obligați să lucreze în domeniul agricol, ci puteau să învețe orice meserie. În 1783, impozitul de 10% pe venitul funciar a fost extins asupra tuturor proprietarilor de pământ. În plus, marii proprietari erau obligați să acorde alimente sau furaje țărănimii, în caz de secetă sau altă calamitate naturală, să contribuie la construcția și întreținerea bisericilor și stabilimentelor pentru săraci și orfani etc., iar locuitorii Bucovinei erau scuși de serviciul militar.

În învățământ, noua administrație austriacă a introdus un sistem bilingv, cu predare în limbile germană și română, fiind aduse în provincie cadre didactice din Transilvania și Banat, care cunoșteau ambele limbi. În 1786 a fost adoptat un Regulament Școlar care prevedea, între altele, laicizarea, etatizarea și obligativitatea învățământului primar. În urma acestor reforme, în perioada 1781-1792, în Bucovina au fost înființate 32 de școli publice, românești sau bilingve.

Aceste reforme iluministe au fost abandonate parțial sau integral în timpul războaielor napoleoniene. Drepturile tradiționale au dispărut, răzeșii au fost transformați în iobagi, numărul zilelor de clacă a crescut de la 12 în 1793 la 75-80 în 1819. În 1808 s-a proclamat obligativitatea serviciului militar în tot imperiul, în timp ce asupra bucovinenilor apăsau tot mai multe biruri. În 1819, învățământul primar obligatoriu a fost desființat, iar școlile din Bucovina au fost puse sub controlul Consiliului Catolic de la Lemberg.

Biserica Ortodoxă din Bucovina a fost afectată de măsurile regimului absolutist, instaurat la Viena după războiele napoleoniene, care vizau încurajarea confesiunilor catolice. Numărul parohiilor ortodoxe a fost redus de la 239 la 186, deși populația a crescut, au fost înstrăinate 178 din cele 267 de moșii aflate în proprietatea mănăstirilor ortodoxe. În paralel au fost înființate parohii catolice în aproape toate localitățile în care erau coloniști sau imigranți catolici. În 1822, la Cernăuți a fost construită prima biserică greco-catolică, urmată de înființarea altor parohii, în special pentru rutenii de confesiune unită.

DUCATUL AUTONOM AL BUCOVINEI

În urma Revoluției de la 1848, Bucovina a fost separată de Galicia și a devenit ducat autonom, cu dietă proprie și reprezentanți în Parlamentul de la Viena. Însă acest statut, consfințit de Constituția adoptată în 1849, s-a dovedit efemer. În urma eșecului revoluției, regimul neoabsolutist a revenit la forma de organizare precedentă, Bucovina fiind alipită din nou Galiei. Provincia și-a recăpătat statutul de ducat autonom începând din anul 1861. Ducatul era condus de un guvernator numit de împărat și a dobândit autonomie provincială și dietă locală. Prima dietă a fost compusă din 30 de deputați, din care 17 erau români. Puterea executivă era reprezentată de un Comitet format din patru deputați și un președinte, aleși dintre membrii dietei. Între atribuțiile acestora se numărau bugetul, problemele economice, întreținerea drumurilor, serviciul sanitar, învățământul primar etc. Până în 1783, Bucovina a trimis cinci deputați în Parlamentul imperial, numărul crescând ulterior. Provincia nu mai depindea de Galicia decât prin Curtea de Apel și administrația căilor ferate.

După 1848, populația Bucovinei a crescut accelerat, de la 377.000 de locuitori până la 511.000 în 1869. Această creștere a fost susținută în continuare de imigrație, în timp ce numărul românilor s-a diminuat în această perioadă. Dacă la 1848 în Bucovina locuiau circa 209.000 de români (peste 55% din totalul populației), până la 1869 numărul lor s-a redus cu 2.600 de persoane, reprezentând numai 40,5% din totalul populației. În schimb, numărul rutenilor a crescut de la 109.000 la 186.000 de locuitori, ajungând să reprezinte 36,4% din totalul populației. Români și rutenii constituiau marea masă a țărănimii, în timp ce funcționarii, arendașii, industriașii, comercianții sau muncitorii calificați faceau parte din rândul celor lătătoare etnici – austrieci, germani, evrei, armeni, polonezi, slovaci etc.

Și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, economia Bucovinei a rămas preponderent agro-silvică. După 1848 s-au produs semnificative mutații în sectorul agricol, fiind desființate claca și corvezile feudale. De asemenea, o parte dintre țărani au fost improprietați cu peste 80.000 de hectare de teren din Fondul Bisericesc. Revoluția industrială s-a resimțit și în acest colț al Imperiului Habsburgic, diversificând și amplificând rețeaua producătorilor industriali și accelerând schimburile comerciale și urbanizarea. Pe lângă orașele vechi, Cernăuți, Suceava, Siret, acum au căpătat oficial un statut urban numeroase localități, printre care Rădăuți, Câmpulung Moldovenesc, Vama, Vișnița, Coțmani etc. Reteaua drumurilor a crescut și s-a diversificat, în 1863 ajungând la circa 1.700 km, iar între 1865 și 1869 a fost construită prima cale ferată, de o companie din Galicia.

Dacă în perioada 1821-1848 s-au înființat numai 14 școli noi, între 1849 și 1862 s-a creat o adevarată rețea, fiind construite 81 de școli. La Cernăuți a fost înființată prima catedră de limba și literatura română, al cărei titular a devenit, în 1849, Aron Pumnul. În 1860 a fost inaugurat un liceu nou la Suceava. În 1873 a fost înființată la Cernăuți o școală superioară de meserii, cu secțiile de construcții și chimie industrială, iar doi ani mai târziu a fost creată Universitatea din Cernăuți.

Modificările politice de la Viena, respectiv abandonarea regimului neoabsolutist (1860) și înlocuirea lui cu liberalismul, apoi cu dualismul (1867), au influențat direct Bucovina. Dispunsă să facă compromisuri, administrația centrală a acordat autonomie Bisericii Ortodoxe și egalitate în drepturi pentru români. Cu toate acestea, populația românească a fost dezavantajată în continuare prin continuarea politicilor care încurajau colonizarea și imigrația. Dacă în 1786, românii reprezentau 68% din totalul populației provinciei, procentul lor a scăzut în 1910 până la 34,4%, din cei 800.000 de locuitori ai Bucovinei. În rândul imigrantilor, ponderea cea mai mare a fost detinută de ruteni (ucraineni), evrei și germani. De remarcat faptul că numărul germanilor a înregistrat o scădere semnificativă între 1890 și 1913, date fiind emigrările în Statele Unite și Canada.

Bibliografie:

- Cernovodeanu Paul, Edroiu Nicolae (coord.), *Istoria românilor Vol. VI*, Editura Enciclopedică, 2002
Berindei Dan (coord.), *Istoria Românilor*, Vol VII, Tom I, Editura Enciclopedică, 2003
Hofbauer Hannes, Roman Viorel, Bucovina, Basarabia, Moldova, Editura Tehnică, 1995
Nistor Ion, *Români și ruteni în Bucovina. Studiu istoric și statistic*, Editura Academiei Române, 1915
Platon Gheorghe (coord.), *Istoria Românilor Vol. VII, Tom II*, Editura Enciclopedică, 2003
Ungureanu Constantin, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918) – aspecte etnodemografice și confesionale*, Editura CIVITAS, 2003

CERNĂUȚI: MICA VIENĂ A ESTULUI

Când trupele austriece ocupau orașul Cernăuți, în 1774, acesta nu era decât un mic târg provincial, situat foarte favorabil la răscrucerea unor importante drumuri comerciale, dar cu o populație de doar câteva mii de oameni. Mai mult decât atât, orașul nu avea decât o uliță importantă și case mai degrabă vechi (și nicidcum din piatră, etalonul modernității la acea vreme în materie de construcții). Însă pe parcursul stăpânirii austriece, orașul Cernăuți va cunoaște o dezvoltare urbană impresionantă și va ajunge să fie cunoscut drept „Mica Vienă”.

DE ANDREEA LUPSOR

FOTO: CABINETUL DE STAMPE AL BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE



Qrept mărturie pentru evoluția orașului Cernăuți de la un mic târg moldovenesc la oraș imperial stau însemnările călătorilor străini care au trecut, de-a lungul timpului, prin urbea de la malurile Prutului.

Medicul și naturalistul Balthazar Hacquet ajunge în regiunea Moldovei în 1789-1790 și notează următoarele: „Acestă capitală a întregii Bucovine se află chiar la Prut, pe malul cel înalt din spre sud. Acest mic oraș, ce constă doar din șase sau sapte sute de case, este cu totul deschis [fără ziduri de apărare]

și a căpătat, de când e sub sceptrul împăratului Iosif, multe clădiri solide din piatră, pe când mai înainte nu erau decât case din lemn”. În aceeași perioadă, Johann Christian von Struve observă: „Cernăuți, capitala Bucovinei, [este] frumos clădită în stil nou”. Suntem, aşadar, la 15 ani de la transformarea Cernăuțilui în oraș austriac, iar schimbările se observă deja. Meritul revine administrației imperiale, care dispune inițierea unei campanii de construcții în oraș, astfel că vechile clădiri din lemn încep să fie înlocuite cu clădiri moderne, din piatră, drumurile sunt îmbunătățite, iar comerțul se dezvoltă într-un ritm rapid.

„BUCOVINA, ASA CUM ESTE EA DE FĂRĂMĂTTATĂ ÎN VÂL SI DEALURI, ESTE O PROVINCIE ÎNCÂPITĂTOARE”

Schimbările nu se petrec însă chiar atât de repede. Vince Batthyány (nobil de origine maghiară; a ocupat diverse funcții în administrația Imperiului Habsburgic) vorbește despre transformarea încă incompletă a orașului și observă că fețele orașului, ceea nouă și cea veche, coexistă. Ajuns la Cernăuți chiar la începutul secolului al XIX-lea, el notează, pe de o parte, că „orașul propriu-zis constă dintr-o singură ultiță și acoperă o colină, pe care o înconjoară locuințe săracioase; sub stăpânirea turcească, orașul se compunea numai din aceasta din urmă”, iar pe de altă parte, că „Iosif al II-lea (...) i-a dat o înfățișare mai bună, prin ridicarea multor clădiri publice și cazărmă”. Potrivit lui Batthyány, populația Cernăuțiului ajungea atunci la 6.000 de persoane, „printre care germani, moldoveni, evrei, armeni și ruteni”.

Sapte ani mai târziu, Cernăuțiul arăta, se pare, cu totul diferit. Armeanul Minas Bajăskian, care a călătorit în întreaga Europă de Est vizitând comunitățile locale de armeni, nota în 1808 că orașul „înfloreste din zi în zi datorită comerțului și se extinde cu clădiri frumoase și înalte. Am văzut acolo palate deosebite, biserici impunătoare și altele”. Iar peste câteva decenii, la jumătatea secolului al XIX-lea, Cernăuțiul era deja complet schimbat, într-atât de mult încât un britanic, pe nume Edmund Spencer, scria că „nu am întâlnit prea des un oraș mai frumos decât Cernăuți”. Avid călător în Orient și autor al unor vaste memorii de călătorie, Spencer a călătorit în zona Tărilor Române în jurul anului 1850 și ne-a lăsat o detaliată descriere a orașului Cernăuți și a provinciei bucovinene, pe care o redăm în continuare:

„Drumul nostru de la Boian se întindea în cea mai mare parte prin valea Prutului. Drumul pe care se intră în Bucovina este unul dintre cele mai bune care pot fi întâlnite în vreo țară, și în câteva ore am ajuns în capitală, Cernăuți, pentru noi o adevărată oază în pustietate, într-atât fusesem noi obișnuiți cu străzile înguste și colibile de lemn din Turcia și cu la fel de răsfrirale și prost întocmitele orașe din Rusia de sud.

Într-adevăr, nu am întâlnit prea des un oraș mai frumos decât Cernăuți; aproape toate clădirile sunt ridicate recent, străzile sunt exact de lărgimea corectă și, întrucât majoritatea caselor au alături de ele o mică grădină sau vie, acest adăos trebuie să confere orașului un încântător caracter rural în timpul verii. Situarea sa este, de asemenea, favorizată, fiind frumos plasată pe o colină avântată deasupra Prutului, încurjurată de terenuri agricole și platouri bine împădurite. Pe lângă toate aceste avantaje, curățenia germană este, peste tot, zeia stăpânoito-



CERNĂUȚI, O GLINDĂ A IMPERIULUI

În perioada 1850-1910, Cernăuțiul a cunoscut o creștere semnificativă a populației, atât ca rezultat al dezvoltării sale economice, cât și al stabilirii unor comunități străine în oraș. Astfel, dacă în 1850, orașul avea o populație de aproximativ 20.000 de oameni, până în 1910 numărul locuitorilor crește de patru ori, ajungând la 87.000. Pe lângă români și germani, mai locuiau aici evrei (cu o comunitate numeroasă), ruteni, polonezi și armeni, făcând din Cernăuți un oraș multietnic și multiconfesional, cu o pondere semnificativă de străini. Nu este de mirare, aşadar, că orașul bucovinean a căpătat un aer cosmopolit și a devenit un centru cultural important, căruia i s-a acordat, în 1875, onoarea de a deveni cel mai nou centru universitar al Imperiului Austro-Ungar, la 9 ani după ce devenise oficial și capitală de provincie (când Bucovina primește, în sfârșit, statutul de provincie autonomă în cadrul imperiului).

Un rol fundamental în dezvoltarea orașului în această perioadă l-a avut polonezul Anton Kochanowski, care

a ocupat funcția de primar timp de 26 de ani, între 1866-1894, iar apoi din nou, în 1887-1905. Sub administrația sa, în Cernăuți s-a modernizat sistemul de canalizare și sistemul public de transport (prin achiziționarea de tramvaie electrice) și s-au construit mai multe uzine și centrale pentru alimentarea orașului. Kochanowski are, aşadar, meritul de a fi contribuit enorm la schimbarea la față a orașului, astfel încât, la începutul secolului XX, Cernăuțiul era recunoscut drept un adevărat oraș central-european, primind numele de „Mica Viena”.

Bibliografie selectivă
Călători străini despre Țările Române, București, Editura Academiei Române, 2000-2001

Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea, București, Editura Academiei Române, 2010

Alexandrina Cernov, Cernăuți: 1408-2008, București, Institutul Cultural Român, 2008

Constantin Ungureanu, Bucovina în perioada stăpânirii austriece, Chișinău, Editura Civitas, 2003

DIN ISTORIA ORAȘULUI

1783 și 1786: Împăratul Iosif al II-lea vizitează Cernăuți.

1828: Împăratul Franz I al Austriei și Împăratul Alexandru I al Rusiei se întâlnesc la Cernăuți, înaintea unei întunericări în cadrul Congresului Sfintei Alianțe.

1864: Cernăuți devine capitala provinciei

autonome Bucovina și obține statutul de autonomie publică locală. Tot acum se organizează primele alegeri pentru postul de primar, câștigate de Jakob Petrowicz (de origine armeano-polonez).

1866: Este inaugurată linia de cale ferată Cernăuți-Lemberg (Liov), care leagă capitala bucovineană de Viena. Anton Kochanowski este ales primar.

1866-1867: Orașul este afectat, mai întâi, de o epidemie de holeră, pentru ca apoi un mare incendiu să distrugă cartierul evreiesc.

1875: Este înființată Universitatea din Cernăuți, prin decret al împăratului Franz Iosif. La început, universitatea avea trei facultăți: drept, filosofie și teologie ortodoxă.

1898: Vizita Regelui Carol I al României la Cernăuți.

POPULATIA BUCOVINEI ÎN PERIOADA STĂPÂNIRII AUSTRIECE (1774-1918)

În perioada stăpânirii austriece s-au modificat substanțial atât structura etnică, cât și cea confesională a populației din Bucovina, iar efectul cel mai nefast a fost asupra populației românești. Timp de 144 de ani, populația Bucovinei a crescut de peste 11 ori (de la cca. 70.000 de persoane în 1775 la aproximativ 800.000 în 1910), dar, în aceeași perioadă, ponderea populației românești s-a diminuat de la cca. 60-65% în 1774 la numai 34,4% în 1910, iar proporția populației ortodoxe s-a micșorat de la peste 90% la 68,4% în 1910.

DE CONSTANTIN UNGUREANU

FOTO: CABINETUL DE STAMPE AL BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE

La momentul anexării Bucovinei, nivelul de dezvoltare social-economică a ținutului era asemănător celui din alte ținuturi ale Moldovei: ocupările de căpetenie ale locuitorilor erau agricultura și creșterea vitelor, mica industrie fiind slab dezvoltată. Comerțul era practicat mai ales de evrei și de armeni. Cea mai mare parte a Bucovinei, mai ales zona de deal și de munte, era acoperită de păduri, dar această bogătie era valorificată doar în mică măsură.

În Bucovina existau mai multe tipuri de proprietate: domnească, ecclaziastică, boierească și răzeșească, iar orașele Cernăuți, Siret și Suceava făceau parte din domeniul domnesc. Un mare număr de sate, mai ales în zona dintre Prut și Nistru, se aflau în stăpânirea diferitelor familii boierești moldoveniști, în zona munțoasă țărănești erau liberi, iar în satele din sud-vestul Bucovinei nu erau mari proprietari. Cele mai întinse erau posesiunile ecclaziastice, cu o suprafață de 105 mile pătrate (aprox. 170 km²) din cele 190 (aprox. 305 km²) ale întregii Bucovine. Satele răzeșești (circa 50 la număr) erau concentrate în partea de nord a Bucovinei, în special în văile râurilor Prut, Ceremuș și pe cursul superior al Siretelui.

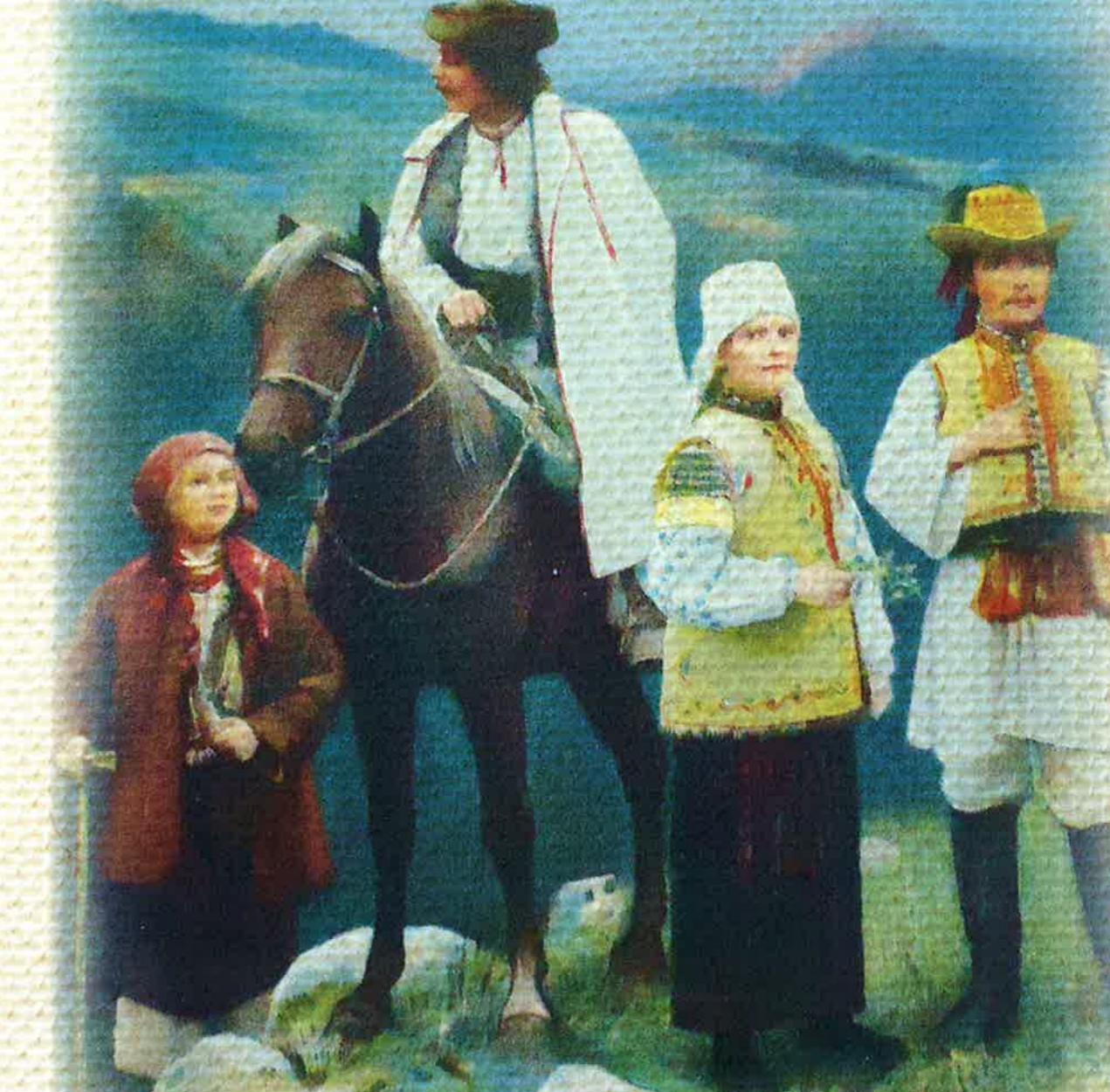
LA ÎNCEPUTUL STĂPÂNIRII AUSTRIECE, ÎN TERITORIUL ANEXAT TRĂIAU ÎNTRE 67.000 ȘI 73.000 DE PERSOANE

Numărul populației Bucovinei la momentul anexării este evaluat diferit de către istorici, estimările fiind cuprinse între 58.000 și 85.000 de locuitori. Diversitatea informațiilor referitoare la numărul locuitorilor de atunci se explică prin

mai multe cauze: situația instabilă provocată de războiul rus-turc și ocuparea Bucovinei de către Austria; efectuarea incompletă și inexactă a recensămintelor; eschivarea unei părți a populației de la aceste catagrafii din cauza fricii de a fi recrutate sau de a-i fi impuse noi impozite; existența unor procese migraționiste intense, favorizate de situația incertă a părții de nord-vest a Moldovei; modul de trai al locuitorilor – o bună parte dintre aceștia se ocupau cu creșterea vitelor, fapt ce le permitea să treacă cu ușurință dintr-o localitate în alta sau chiar peste hotar. În realitate, la începutul stăpânirii austriece, către anii 1774-1775, populația din teritoriul Bucovinei se încadra în limitele cuprinse între 67.000-73.000 de persoane.

Și mai dificil este de determinat structura etnică a Bucovinei. Spațiul a fost populat de români din cele mai vechi timpuri. Fiind însă la o margine de țară, nordul Moldovei a fost puternic influențat de mișcările de populație, în special din spațiul slav. Românii de aici s-au aflat în contact permanent cu ucrainenii din nord, în special cu cei din Galicia și Podolia, iar în multe localități populația era mixtă. Confruntările militare din Polonia au provocat un exod masiv al galicienilor în Moldova, refugiații stabilindu-se mai ales în satele de la hotar. Concomitent, mulți români din zona respectivă au părăsit casele și s-au refugiat în interiorul Moldovei, mai puțin amenințat de operațiunile militare din timpul războiului. Aceasta a facilitat așezarea supușilor poloni în casele părăsite din nordul Moldovei. Așadar, încă înainte de intrarea trupelor imperiale în nordul Moldovei, aici s-a produs o modificare etno-demografică importantă din cauza Războiului rus-turc și a proceselor migraționiste intensive, mai ales începând cu anul 1766. Situația etno-demografică a Bucovinei la începutul stăpâni-

LOCUITORI ai Bucovinei
la sfârșitul secolului al
XIX-lea



rii austriece este apreciată diferit de către istorici, iar datele referitoare la raportul inițial dintre români și ucraineni în această provincie sunt prezentate foarte contradictorii și chiar diametral opus. Cercetarea detaliată a recensământului rusesc din 1774 a permis evaluarea mai realistă a structurii etnice a populației din acest teritoriu în ajunul ocupării de către Austria. Potrivit rezultatelor acestor cercetări, la momentul anexării, în Bucovina locuiau cca. 68.700 de locuitori, dintre care cca. 60% români, cca. 31-32% ucraineni (ruteni și huțuli) și cca. 8% reprezentanți ai altor etnii, în principal evrei, tigani și armeni[1].

Românii constituiau majoritatea absolută a populației și erau răspândiți pe suprafața întregii Bucovine. În zona dintre Prut și Nistru și în satele de pe valea Ceremușului, românii reprezentau circa o treime, iar ucrainenii două treimi din populație. Huțulii locuiau în zona muntoasă a ținutului Câmpulung Rusesc. Evreii constituiau cca. 3,5% din totalul populației și formau trei comunități importante la Cernăuți, Suceava și Vîjniță, dar locuiau dispersat și în multe sate, mai ales în ținutul Cernăuți. În acest teritoriu se mai aflau atunci și aproximativ 420 de familii de tigani (cca. 3% din total), iar majoritatea locuiau în sudul Bucovinei, în principal pe lângă mănăstiri. La Suceava, de mai multe secole, exista o puternică și influentă comunitate armeană, constituită din 58 de familii ce reprezentau 0,4% din totalul populației. Atât numărul polonezilor sau al germanilor, cât și a locuitorilor de confesiune catolică sau protestantă era atunci foarte mic, ei locuind dispersat și constituind doar câteva zeci de familii.

PROCESE MIGRATIONISTE ÎN BUCOVINA: GALIȚIENI ȘI ARDELENI

Imediat după ocupare, în Bucovina a fost instituită o administrație militară, care s-a menținut timp de 12 ani, până în 1786. Noua administrație militară austriacă a contribuit la stabilirea în Bucovina a unui număr mare de imigranți din provinciile învecinate. Până în 1779, cele mai însemnante imigrări s-au produs din Galicija. Potrivit unei conscripții din 1779, efectuată la ordinul guvernatorului Karl von Enzenberg, în Bucovina locuiau 23.385 de familii sau cca. 116.925 de persoane[2], consemnându-se o creștere spectaculoasă față de anii 1774-1775. Tânărăii galicieni se refugiau în nordul Moldovei, deoarece aici condițiile de trai erau mai bune. Încă de la 1 ianuarie 1766, domnitorul Moldovei, Grigore Ghica, stabilise pentru tărani 12 zile de muncă pe an pentru stăpâni de moși, pe când tărani din Galicija erau nevoiți să lucreze pe moșiile magnaților polonezi de la 52 până la 156 de zile pe an. Pe de altă parte, până în 1830, locuitorii Bucovinei au fost scuțiți de serviciul militar. Aceasta i-a îndemnat pe mulți ruteni, de teamă să nu fie înrolați în armată, să se refugieze în Bucovina. În comparație cu Galicija, populația Bucovinei era atunci mult mai rară, aici multe pământuri nu erau valorificate și nu exista o delimitare strictă între moșiile satelor, fapt ce facilita stabilirea clandestină a refugiaților ruteni în acest teritoriu.



TĂRANI români din Bucovina

În 1778 au fost înregistrăți în Bucovina și peste 5.000 de imigranți ardeleni, dintre care 4.587 de români și 431 secui din estul Transilvaniei[3]. Acești ardeleni s-au refugiat în teritoriul Bucovinei pe parcursul a mai multe decenii, în intervalul 1718-1778. Imigranții ardeleni locuiau în circa 50 de sate din partea de sud a Bucovinei. Cauzele principale ale emigrării românilor din Transilvania în Moldova (iar mai târziu și în Bucovina) erau persecuțiile religioase, sociale și naționale la care aceștia erau supuși în Ardeal.

FAMILII DIN PRINCIPATUL MOLDOVEI VIN ÎN BUCOVINA

Administrația militară era cointeresată în popularea Bucovinei, pentru a obține un profit mai mare în urma străngerii impozitelor. Dar nu era în interesul Imperiului ca sporirea numărului populației Bucovinei să se producă în detrimentul altelui provincii austriecă, adică pe seama Galicii. Din aceste considerente au fost emise mai multe proclamații împărtășite, prin care se încerca stoparea sau măcar limitarea imigrării masive a tăraniilor galicieni în Bucovina.

Astfel, după anul 1779 s-a limitat simțitor posibilitatea refugierii rutenilor în Bucovina, iar sporul populației s-a datorat în principal imigranților din Moldova. Numai în perioada 1778-1782, populația Bucovinei sporișe cu cca. 6.000 de familii venite din Principatul Moldovei[4]. Imigrarea moldovenilor în Bucovina avea următoarele cauze: comunitatea de origine etnică, de limbă, cultură, religie și datini cu băstinașii bucovineni; reîntoarcerea refugiaților după încheierea războiului; existența unui hotar nemarcat de vreun obstacol natural permitea pătrunderea pe ascuns a refugiaților din Moldova în Bucovina și viceversa. Imigranții moldoveni erau preferați de noua stăpânire austriacă întrucât majoritatea lor erau înstăriți și puteau să-și plătească la timp impozitele.

BUCOVINENII ÎNCEP ȘI EI SĂ PĂRĂSEASCĂ PROVINCIA

Datorită proceselor migrationiste intensive din perioada administrației militare, numărul populației Bucovinei pe parcursul unui deceniu practic s-a dublat. La începutul anului 1785 au fost înregistrate în Bucovina 239 de parohii, care aveau 247 de biserici cu 296 de preoți pentru cele 26.731 de familii sau cca. 135.135 de locuitori din întreaga provincie[5]. Însă deja către sfârșitul administrației militare s-a consemnat o tendință de părăsire a ținutului de către o parte din locuitori, mai ales de la hotarul cu Moldova. Numai din noiembrie 1785 până în aprilie 1786 au emigrat în Moldova aproape 7.000 de persoane. Lichidarea autonomiei Bucovinei și înglobarea acesteia, în anul 1786, în componența Galicii, ca al 19-lea cerc administrativ, a fost una dintre cauzele principale ale emigrării tăraniilor bucovineni în Moldova. Aceste procese au continuat cu o intensitate mai mare, mai ales în primele trei decenii de administrație galiciană.

Existau mai multe cauze ale emigrării locuitorilor din Bucovina: lipsa de proprietate individuală a tăraniilor; starea înapoiată a economiei agricole; schimbările produse în urma reformelor din Bucovina, mai ales după desființarea majorității mănăstirilor și secularizarea moșilor acestora. Războiul rus-o austro-turc din 1787-1791, când Austria a ocupat cea mai mare parte a ținutului Hotin din nordul Moldovei, a fost o altă cauză a emigrării unui număr mai mare de locuitori din Bucovina. Concomitent cu emigrarea românilor bucovineni în Moldova se producea o infiltrare mai facilă a rutenilor din Galicija în Bucovina. Deoarece în perioada 1786-1849 Bucovina s-a aflat în componența Galicii, locuitorii galicieni care se stabileau cu traiul în Bucovina nici nu erau considerați imigranți, fiindcă acesta era un schimb de populație în interiorul aceleiași provincii. Administrația galiciană a favorizat așezarea ucrainenilor în Bucovina, ceea ce a contribuit la micșorarea treptată a procentului românilor din ținut. Ucrainenii din Galicija se stabileau cu traiul cu precădere în nord-vestul Bucovinei, unde minoritatea românească era treptat asimilată[6].

EPIDEMII DE HOLERĂ ÎN 1831 ȘI 1848

În intervalul 1803-1814, numărul populației Bucovinei a crescut cu peste 27.000 de persoane, în timp ce sporul natural a fost de cca. 46.500 persoane. Iar după această perioadă nefavorabilă românilor bucovineni au urmat doi ani, când numărul populației Bucovinei s-a micșorat cu peste 28.000 de persoane sau cu cca. 12,4% (de la 229.195 de persoane în 1814 la 200.742 în 1816). Numai în 1815, peste 11.000 de persoane de gen masculin au părăsit Bucovina, majoritatea plecând în Moldova sau în Basarabia. Cele mai afectate de aceste procese au fost districtele din partea centrală a Bucovinei, unde deja exista o importantă minorita-

te ucraineană, și sud-estul provinciei, populată compact de români. Dacă în sudul Bucovinei casele pustii erau ocupate de alți imigranți, sosiți din Moldova, atunci în nordul și centrul provinciei majoritatea caselor părăsite de români erau populate de ruteni din Galicija sau din localitățile vecine, satele cu populație mixtă fiind treptat ucrainizate[7]. A urmat apoi o perioadă de creștere rapidă a numărului populației și deja, în 1820, aproape a fost atins nivelul populației din 1814. Această creștere s-a datorat parțial revenirii în Bucovina a unei părți din locuitorii, care anterior se refugiaze în Moldova. După încheierea războiilor napoleoniene nu mai exista pericolul înrolării tăraniilor bucovineni în armată, iar încercările autorităților de atragere a ortodoxilor la catolicism nu se bucurau de sprinjul populației.

Treptat, procesele migrationiste au început să influențeze mai puțin asupra creșterii populației, care depindea deja mai mult de sporul natural. În 1831 și 1848 sporul natural a fost negativ din cauza epidemiei de holeră și aceasta s-a reflectat asupra numărului de locuitori din acești ani. Pentru români bucovineni cea mai nefavorabilă a fost perioada de până la 1816, când un număr mare de locuitori au emigrat în Moldova. Probabil că în această perioadă a survenit cea mai mare modificare a raportului dintre români și ucraineni în Bucovina.

COLONIZAREA BUCOVINEI: MAGHIARI, LIPOVENI, GERMANI, SLOVACI

În perioada administrației militare a demarat și procesul de colonizare a Bucovinei. Încă din iarna anului 1776-1777, imigranții maghiari, sosiți din Moldova, au înființat coloniile Istensegits (Tibeni) și Fogodisten (Iacobeni). Administrația militară austriacă, în frunte cu guvernatorul Enzenberg, s-a preocupat de colonizarea organizată a maghiarilor în Bucovina. Aceștia erau cu preponderență secui din estul Transilvaniei, care de mai multă vreme se refugiașeră și locuiau dispersat în diferite ținuturi din Moldova. Pe parcursul anilor 1785-1786 au fost strămutați în Bucovina pes-



ADUNARE a românilor din Bucovina

te 2.000 de refugiați maghiari. Atunci au fost întemeiate coloniile Hadikfalva (Dornești), Andreasfalva (Mâneuți) și Joseffalva (Vorniceni).

Lipovenii s-au stabilit cu traiul în teritoriul Bucovinei încă din perioada când acest ținut era parte componentă a Principatului Moldova. În timpul Războiului rus-turc din 1768-1774, lipovenii din acest spațiu s-au refugiat în alte ținuturi din Moldova. După încheierea războiului și ocuparea Bucovinei de către Austria, o parte din lipoveni s-au întors în acest teritoriu și s-au stabilit cu traiul la Mitocul Dragomirnei și Climăuți. Aceste colonii s-au format fără concursul administrației militare, în urma încheierii unor contracte cu mănăstirile Dragomirna și Putna. În anii 1785-1786 a mai fost creată o colonie cu lipoveni, sosită din sudul Basarabiei (de lângă râul Dunăre), care au obținut mai multe privilegii de la autoritățile austriece.

Cea mai veche colonie germană din Bucovina se numește Iacobeni și a fost întemeiată în anii 1784-1786 de coloniști din nordul Transilvaniei și din Zips (din teritoriul actual al Slovaciei). Coloniștii germani din această localitate din sud-vestul Bucovinei erau în majoritate de confesiune evanghelică și se ocupau cu mineritul. Către sfârșitul administrației militare a început și colonizarea țăraniilor germani în Bucovina. În 1782 au sosit câteva zeci de familii de țărani germani din zona Banatului, care s-au stabilit cu traiul cu preponderență la Molodia și Roșa, în apropiere de Cernăuți. În perioada administrației militare au sosit, de asemenea, în Bucovina mulți militari, diferiți funcționari și reprezentanți ai administrației, negustori, meseriași, în majoritate de naționalitate germană, care se stabileau la Cernăuți, Suceava, Siret și în unele sate mai importante. În urma acestor colonizări și imigrări, la sfârșitul anului 1786 numărul total al maghiarilor era de 2.350 persoane, al germanilor, de cca. 1.580, al lipovenilor, de cca. 400 persoane. Totodată, administrația generalului Enzenberg a luat măsuri dure față de evrei, mulți fiind obligați să părăsească Bucovina. În consecință, numărul evreilor din Bucovina s-a redus de la 1.069 de familii în 1780 la 308 familii în 1786[8].

TREI TIPURI DE COLONII GERMANE ÎN BUCOVINA

Pe parcursul administrației galiciene în Bucovina au fost întemeiate un șir de colonii germane, ceea ce a contribuit la mărirea ponderii populației germane din ținut. În Bucovina se evidențiau trei tipuri de colonii germane. La sfârșitul secolului al XVIII-lea-începutul secolului al XIX-lea, în munții din districtul Câmpulung-Moldovenesc au fost înființate coloniile cu mineri germani de la Iacobeni, Cârlibaba, Louisenthal, Eisena, Freudenthal, Pojorâta. Majoritatea acestor germani erau protestanți luterani, originari din Zips sau Transilvania. Alt tip erau coloniile de la Karlsberg (Gura Putnei), Fürstenthal (Voievodeasa), Huta Veche și Huta Nouă. În aceste localități au funcționat fabrici de sticlă și majoritatea nemților de aici erau de religie catolică, originari din Boemia. Cele mai numeroase au fost colonii

ile întemeiate de către țărani germani. În 1787 s-au aşezat țărani svabi la Frătăuți, Ilișești, Satu Mare, Badeuți, Sf. Onufrie, Ițcani, Tereblecea, Milișeuți și Arbore, majoritatea lor fiind evanghelici. Acești țărani nu au format colonii aparte, ci s-au aşezat în satele deja locuite de români. Numărul lor însă s-a mărit repede și, treptat, în mai multe sate, practic s-au creat așezări germane de sine stătătoare. În anii '30 ai secolului al XIX-lea au fost constituite coloniile Schwarzthal, Bori, Lichtenberg, Buchenhain, de către germani catolici din Boemia. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea au mai fost întemeiate câteva colonii germane în partea centrală a Bucovinei. Pe moșiiile satelor Banila Moldovenească, Berhomet pe Siret și Jadova au luat ființă coloniile germane Augustendorf, Alexanderdorf, Katharinendorf, Jadova Nouă și Nikolausdorf. Un număr însemnat de germani s-au stabilit la Storojinet, Hliboca și Stănești de Jos pe Ceremuș. Numai la Augustendorf coloniștii erau romano-catolici, în celelalte colonii majoritatea germanilor erau de confesiune luterană.

Primii slovacii au sosit în Bucovina încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar ei nu au format atunci colonii separate, ci au trăit alături de români sau ucraineni, în satele Crasna, Ciudei, Hliboca, Tereblecea, Tărășeni, sau în suburbii Caliceanca și Clocucica. Abia în anii '30 ai secolului al XIX-lea, o parte din acești slovacii au reușit să întemeieze colonii proprii, la Solonețul Nou, Poiana Micului (împreună cu germani) și Pleș. Preotii și învățătorii slovacilor au fost de la început de naționalitate poloneză. Fiind originari dintr-o zonă de la hotar cu Galicia, slovacii din Bucovina și-au uitat treptat limba maternă și au fost asimilați etnic și lingvistic. În perioada administrației galiciene, colonii separate au fost înființate doar de către imigranții germani și slovacii. Reprezentanții celorlalte etnii fie se stabileau cu traiul în coloniile deja existente, cum era cazul maghiarilor și lipovenilor, fie se așezau în localitățile mai importante, fără a forma colonii distincte (evreii, polonezii, armenii). Germanii, slovacii, maghiarii și lipovenii au înființat și colonii separate, deoarece principala lor ocupație era agricultura. Evreii, polonezii și armenii se stabileau cu preponderență în centrele urbane, unde practicau comerțul, diverse meserii, arendau moșii sau ocupau diferite funcții administrative.

PRIMELE DATE STATISTICE OFICIALE, PUBLICATE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Ca rezultat al emigrărilor semnificative ale românilor bucovineni, mai ales până în anul 1816, al imigrării rutenilor și evreilor din Galicia, precum și al colonizării Bucovinei, în principal cu germani, pe parcursul administrației galiciene s-a produs o creștere rapidă a populației, dar și o modificare substanțială a structurii etnice și confesionale în detrimentul populației românești. Dacă la începutul stăpânirii austriece, cca. 60-65% din populația Bucovinei era românească, atunci, la mijlocul secolului al XIX-lea, românii reprezentau



LA TÂRG ÎN CERNĂUȚI

deja mai puțin de jumătate din populația acestei provincii.

Până la mijlocul secolului al XIX-lea însă nu s-au publicat date statistice și nu s-au efectuat recensăminte oficiale privind structura etnică a populației Bucovinei. Totuși, majoritatea surselor originale de atunci constatau că românii constituiau încă populația de bază în această provincie. Primele date statistice oficiale despre etnile din provinciile Monarhiei habsburgice au fost publicate la mijlocul secolului al XIX-lea, cele mai veridice pentru Bucovina fiind evaluările statistice ale lui Karl Czoernig, șeful direcției statistice administrative de la Viena.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a continuat să crească rapid numărul populației Bucovinei, atât pe cale naturală, cât și datorită proceselor migraționale. Totodată, ponderea populației românești a continuat să scadă. Numai în decurs de două decenii, procentul locuitorilor de naționalitate română s-a diminuat de la 48,5% în 1850 la 40,8% în 1869. În același timp, ponderea populației ucrainene s-a menținut aproximativ la același nivel de cca. 37,3-37,5%, dar a crescut mai rapid numărul locuitorilor de alte etnii, în special al evreilor și germanilor. În această perioadă, structura etnică a populației Bucovinei s-a modificat în felul următor:

POPULAȚIA BUCOVINEI, DUPĂ NAȚIONALITĂȚI, ÎN PERIOADA 1850-1869^[9]

Nationalitatea	1850	1857	1869	
Români	184.718	48,5%	202.655	44,4%
Ruteni	142.582	37,5%	170.983	37,4%
Germani	25.582	6,7%	35.934	7,9%
Ebrei	11.856	3,1%	29.187	6,4%
Maghiari	5.586	1,5%	7.282	1,6%
Polonezi	4.008	1,1%	6.719	1,3%
Lipoveni	2.300	0,6%	3.055	0,7%
Cehi, slovaci	1.844	0,5%	1.120*	0,2%
Armeni	2.240	0,6%	2.315	0,5%
Altri			4.389*	1,0%
TOTAL	380.826	100%	456.920	100%

Note:

* numai slovacii din colonile Solonețul Nou, Poiana Micului și Pleș.

** Majoritatea covârșitoare – polonezi și slovacii, care locuiau dispersat.

La mijlocul secolului al XIX-lea, românii încă reprezentau cca. 4/5 din totalul populației în districtele Cernăuți, Gura Humorului și Storojinet, aproximativ 3/5 în districtele Câmpulung, Răduți și Suceava, 2/5 în Siret și 1/2 în districtul Sadagura. Doar districtele Zastavna, Coțmani, Vijnița și Vașcăuți, din nord-vestul Bucovinei, erau locuite în majoritate de ruteni[10].

În 1857, în partea de nord a Bucovinei, românii constituiau încă cca. 71-72% în districtele Cernăuți (rural) și Storojinet, 39,5% – în districtul Sadagura, situat în partea de nord a râului Prut, 34,8% – în orașul Cernăuți, 22,8% – în districtul Stănești[11]. În 1869, districtul politic Cernăuți rural (împreună cu Sadagura) era populat de 74.367 locuitori, inclusiv 28.315 (38,1%) români și 35.011 (47,1%) ruteni. Districtul Storojinet avea 54.344 locuitori, dintre care 27.127 (49,9%) români și 15.842 (29,1%) ruteni. În districtul Siret locuiau 46.929 persoane, românii constituind 14.339 (30,6%), iar rutenii – 14.881 (31,7%) din total. Totodată, în districtul Coțmani (cu Zastavna) locuiau doar 1.021 (1,3%), iar în districtul Vijnița (cu Putila) – respectiv 1.281 (2,6%) români[12].

Așadar, în anii '50-'70 ai secolului al XIX-lea, diminuarea populației românești a fost cea mai însemnată în orașul Cernăuți și în districtele cu populație mixtă Cernăuți (rural), Siret și Storojinet din centrul Bucovinei, iar în districtele Coțmani și Vijnița minoritatea românească fusese aproape în întregime asimilată. Cauza principală a diminuării ponderii populației românești s-a datorat proceselor migraționale din perioada respectivă, dar și asimilării etnice a minorității românești din nordul Bucovinei.

LIMBA DE COMUNICARE, CRITERIU DETERMINANT ÎN RECENSĂMINTELE AUSTRIECE

Începând cu anul 1880, recensămintele austriece au înregistrat etnia locuitorilor după criteriul limbii de comunicare. În



LA biserică în zi de sărbătoare în Bucovina

Bucovina, marea majoritate a evreilor, indiferent dacă erau cetăteni austrieci sau străini, erau considerați drept vorbitori de limbă germană; toți lipovenii, deși vorbeau rusește, erau trecuți la limba de conversație ruteană; armenii catolici în marea lor majoritate se considerau vorbitori de limbă polonă, iar armenii orientali, care locuiau cu preponderență în sudul Bucovinei, se înscrău la limba de conversație română. În ceea ce-i privește pe țigani, ei acceptau limbă de conversație a etniei majoritare din localitatea respectivă, dar erau și cazuri când țiganii din unele sate din zona populată compact de ucraineni se considerau vorbitori de limbă română.

În perioada 1880-1910, numărul populației permanente din Bucovina a crescut de la 568.453 persoane în 1880 la 794.929 în 1910, adică cu 226.476 sau cu cca. 39,8%. Până în 1900 a scăzut procentul populației românești (de la 33,4% la 31,7%), ucrainene (de la 42,1% la 41,2%) și maghiare, dar a crescut ponderea locuitorilor care se considerau vorbitori de limbă germană (de la 19,1% la 22%) sau poloneză (de la 3,2% la 3,7%).

În schimb, în primul deceniu al secolului al XX-lea a

crescut ponderea populației românești și poloneze, dar s-a diminuat cea a vorbitorilor de limbă ruteană și germană. Structura lingvistică a populației Bucovinei din această perioadă a fost următoarea:

POPULAȚIA BUCOVINEI, ÎN 1880-1910, DUPĂ LIMBA DE COMUNICARE^[13]

Limba	1880	1890	1900	1910
Ruteană	239.690 42,1%	268.367 41,8%	297.798 41,2%	305.101 38,4%
Română	190.005 33,4%	208.301 32,4%	229.018 31,7%	273.254 34,4%
Germană	108.820 19,1%	133.501 20,8%	159.486 22,0%	168.851 21,2%
Poloneză	18.251 3,2%	23.604 3,7%	26.857 3,7%	36.210 4,6%
Maghiară	9.887 1,7%	8.139 1,3%	9.516 1,3%	10.391 1,3%
Cehă, slovacă	1.738 0,3%	536 0,1%	596 0,1%	1.005 0,1%
Alte	62	47	233	117
Total	568.453	642.495	723.504	794.929

Comparativ cu recensământul din 1869, cele mai mari modificări s-au consemnat în districtele cu populație mixtă din partea centrală a Bucovinei. În 1880, populația românească era dominantă în districtele Câmpulung, Rădăuți și Suceava din sudul Bucovinei, iar ucrainenii erau majoritari în Coțmani, Vîjnița și în partea de nord a districtului Cernăuți rural, din nord-vestul provinciei. În două districte din partea centrală a Bucovinei, nicio naționalitate nu avea o majoritate covârșitoare. Astfel, în Storojineț, 48% din locuitori erau români, față de 37,4% ruteni, iar în districtul Siret, rutenii constituiau 38% și români – 29,9% din totalul populației.

Următoarele recensăminte nu au consemnat o modificare substanțială a structurii etnice a populației Bucovinei. În primul deceniu al secolului al XX-lea, ponderea populației românești a crescut de la 31,7% la 34,4%, iar a polonezilor – de la 3,7% la 4,6%. Concomitent, proporția locuitorilor ucraineni s-a redus de la 41,2% la 38,4%, dar și a vorbitorilor de limbă germană – de la 22% la 21,2%. Comparativ cu recensământul anterior, sporul absolut al populației românești a fost de 44.236 persoane, față de numai 7.303 al populației ucrainene.

MAJORITATEA LOCUITORILOR DIN LOCALITĂȚILE URBANE ERAU GERMANI ȘI EVREI

Structura etnică a populației era diferită în localitățile urbane, unde domina populația vorbitoare de limbă germană. În 1910, în Bucovina erau 10 orașe și 6 târguri, ponderea populației urbane mărinindu-se de la 15% în 1857 la 23,9% în 1910. Cele mai mari orașe erau Cernăuți (85.458 de locuitori), Rădăuți (16.604), Suceava (11.314), Storojineț (10.266), Câmpulung (8.726), Siret (7.815). Majoritatea locuitorilor din localitățile urbane erau germani și evrei, urmați de români, ucraineni și polonezi.

În 1910, din cei 190.234 de locuitori ai localităților urbane, 90.681 (47,7%) erau vorbitori de limbă germană, 43.637 (22,9%) se considerau români, 34.159 (17,9%) ucraineni și

21.050 (11,1%) polonezi. În capitala Bucovinei, din totalul de 85.458 de locuitori, 41.360 (48,4%) erau germani și evrei, 15.254 (17,8%) ucraineni, 14.893 (17,4%) polonezi și 13.440 (15,7%) români. Cele mai urbanizate națiuni erau evrei, poloni și etnici germani: 60,5% din evrei, 58,1% din poloni și 41,9% din etnici germani locuiau în orașe și târguri. La români și ucraineni această pondere era de 16% și respectiv 11,2%, iar 99,1% din maghiari și 92,5% din lipoveni locuiau la sate[14].

În perioada 1880-1910, cel mai rapid a crescut numărul evreilor din Bucovina (de la 67.418 la 102.919 persoane). În 1910, proporția evreilor oscila între 18,8% în districtul Vîjnița și 6,1% în districtul Gura Humorului. În primul deceniu al secolului al XX-lea s-a constatat și o tendință de diminuare a ponderii evreilor din Bucovina care considerau germana drept limbă de conversație (de la 95,6% în 1900, la 93% în 1910), în schimb s-a mărit simțitor numărul evreilor care considerau ucraineană, română sau poloneza drept limbă de comunicare. În 1910, din totalul de 102.925 de evrei, 95.706 (93%) considerau germana ca limbă de comunicare, urmată de limbile ucraineană (2.102 – 2%), poloneză (1.177 – 1,1%) și română (1.024 – 1%)[15].

LA SFÂRȘITUL STĂPÂNIRII AUSTRIECE S-A DUBLAT NUMĂRUL POLONEZILOR SAU AL VORBITORILOR DE POLONĂ

Numărul etnicilor germani era mult mai mic decât al vorbitorilor de limbă germană. Potrivit unei statistici, în 1900 locuiau în Bucovina 69.916 etnici germani, dintre care numai 5.131 (7,3% din total) în districtele din nord-vestul Bucovinei, populate compact de ucraineni. Germanii constituiau atunci în 12 colonii peste 90% din populație, iar în alte 10 colonii – peste 50%. În localitățile urbane din sudul Bucovinei, ponderea populației de etnie germană varia între 16,1% la Câmpulung și 44,2% la Gura Humorului. În orașul Cernăuți etnicii germani constituiau 20,4% din totalul populației, fiind mai numeroși în suburbiile Roșă (42,5%), Mănăstirește (38,9%) și Caliceanca (27,5%)[16].

La sfârșitul stăpânirii austriece s-a dublat practic numărul polonezilor sau al vorbitorilor de polonă din Bucovina (de la 18.251 de persoane în 1880 la 36.210 persoane în 1910). Majoritatea polonilor locuiau dispersat, în diferite localități ale Bucovinei. Numai în fostele colonii slovace Pleș, Solonețul Nou și Poiana Micului ei constituiau peste 43% din populație. Ponderea polonezilor era mai mare într-un șir de sate din zona târgului Sadagura și din apropierea orașului Storojineț. La Cernăuți locuiau, în 1910, 14.893 sau 41% din totalul polonilor din Bucovina, ei având o pondere mai însemnată în suburbiile Caliceanca (32%) și Clucucica (21,5%)[17].

Alături de lipoveni, maghiarii s-au caracterizat ca una din cele mai izolate comunități etnice din Bucovina. În 1910, din totalul de 10.391 de maghiari din Bucovina, 10.065 sau

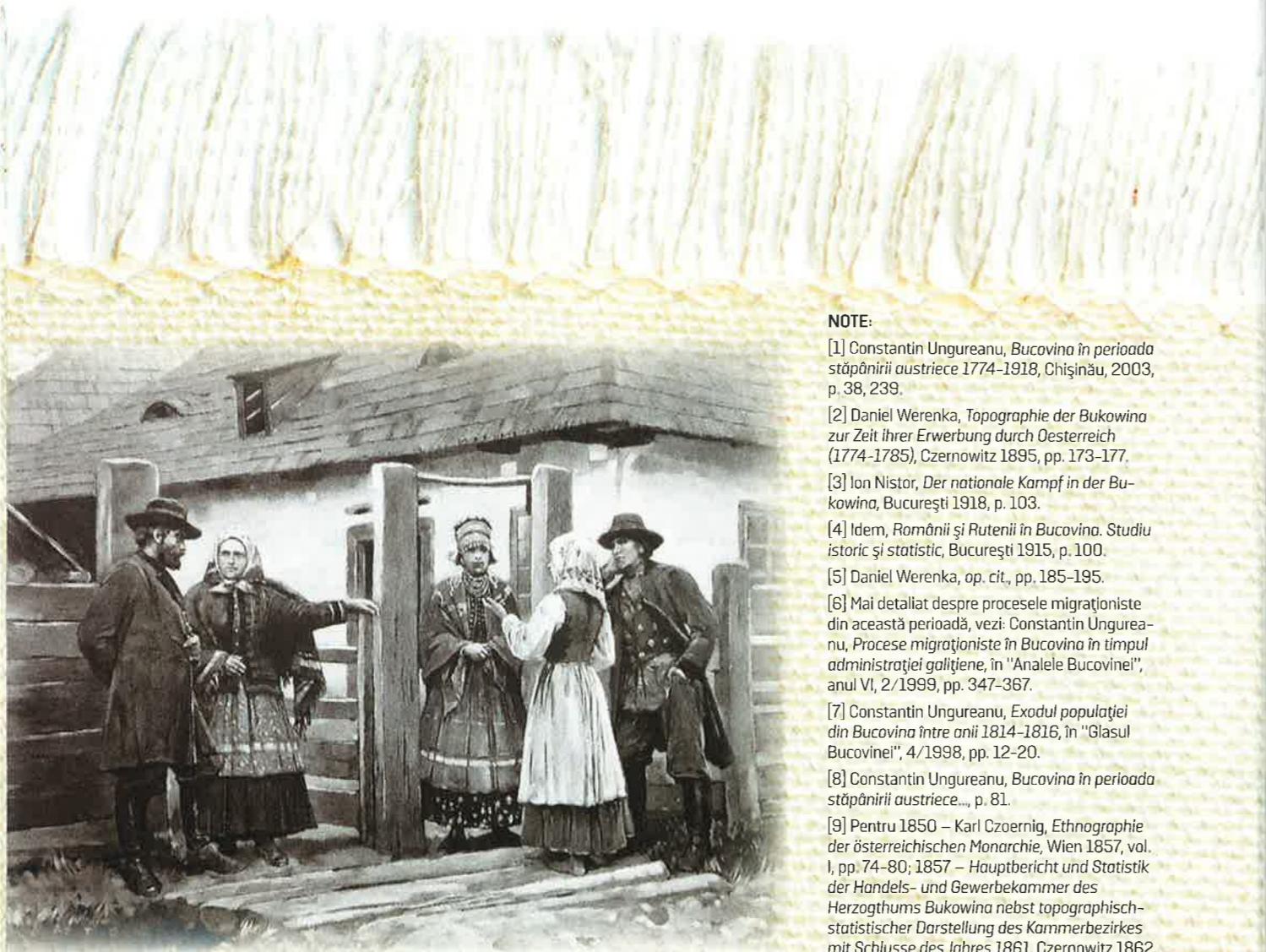


ÎN drum spre târgul din Cernăuți

96,9% din total locuiau în cele 5 colonii din sud-estul provinciei, din apropierea orașelor Rădăuți și Suceava[18]. Maghiarii din Bucovina erau aproape exclusiv de confesiune romano-catolică și numai la Andreasfalva erau în 1910 și 347 de maghiari protestanți calvinisti.

ONDAREA POPULAȚIEI ORTODOXE SE DIMINUEAZĂ TREPTAT

Alipirea Bucovinei la Austria a avut drept efect și o modificare substanțială a structurii confesionale a populației. Imediat după anexare au sosit în Bucovina diferiți funcționari militari și civili, meșteșugari, comercianți, care în marea lor majoritate erau de religie catolică. Procesele migraționiste însemnate și politica de colonizare au atras în Bucovina mii de tărani ruteni, germani, maghiari, poloni, slovaci, lipoveni, care evident nu erau de confesiune ortodoxă. Toate aceste procese au contribuit la diminuarea treptată a ponderii populației ortodoxe din Bucovina.



LIPOVENI din Bucovina

POPULAȚIA BUCOVINEI, ÎN 1823-1910, DUPĂ CONFESIUNI^[19]

Confesiunea	1823	1850	1880	1910
Ortodoxi	213.924	87.8	306.150	80.7
Mozaici	6.282	2.6	14.618	3.9
Romano-catolici	14.540	6.0	32.673	8.6
Greco-catolici	4.107	1.7	13.453	3.6
Luterani	277	0.1	6.672	1.8
Calvini	710	0.3	574	0.2
Lipoveni	1.808	0.7	2.110	0.6
Armeni catolici	2.021	0.8	1.300	0.3
Alții				81
Total	243.669	100	379.179	100
			571.671	100
			800.098	100

În anul 1816, ortodocșii din Bucovina constituiau încă aproape 90% din totalul populației, dar catolicii, care cu patru decenii mai înainte practic nu existau în acest teritoriu, constituiau deja 5,1% din total. În intervalul 1816-1850, numărul populației Bucovinei practic s-a dublat, iar ponderea locuitorilor ortodocși s-a diminuat până la 81,1% din total. În următoarele decenii a continuat să scăde ponderea populației ortodoxe, a armenilor catolici și ortodocși, dar a crescut proporția locuitorilor de confesiune romano-catolică, protestantă și mai ales mozaică. În perioada 1880-1910, numărul populației prezente din Bucovina a crescut de la 571.671 persoane în 1880 la 800.098 în 1910, o creștere de 228.427 (cca. 40%). În acest interval a crescut procentul locuitorilor de confesiune romano-catolică (de la 11,1% la 12,3%) sau mozaică (de la 11,8% la 12,9%), dar s-a diminuat mai ales ponderea populației ortodoxe (de la 70,7% la 68,4%). Structura confesională a populației Bucovinei din diferiți ani este prezentată în tabelul de mai sus.

NOTE:

- [1] Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774-1918*, Chișinău, 2003, p. 38, 239.
- [2] Daniel Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Österreich (1774-1785)*, Czernowitz 1895, pp. 173-177.
- [3] Ion Nistor, *Der nationale Kampf in der Bukowina*, București 1918, p. 103.
- [4] Idem, *Românii și Rutenii în Bucovina. Studiu istoric și statistic*, București 1915, p. 100.
- [5] Daniel Werenka, *op. cit.*, pp. 185-195.
- [6] Mai detaliat despre procesele migraționiste din această perioadă, vezi: Constantin Ungureanu, *Procese migraționiste în Bucovina în timpul administrației galitjene*, în "Analele Bucovinei", anul VI, 2/1999, pp. 347-367.
- [7] Constantin Ungureanu, *Exodusul populației din Bucovina între anii 1814-1816*, în "Glasul Bucovinei", 4/1998, pp. 12-20.
- [8] Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece...*, p. 81.
- [9] Pentru 1850 – Karl Czernig, *Ethnographie der österreichischen Monarchie*, Wien 1857, vol. I, pp. 74-80; 1857 – *Hauptbericht und Statistik der Handels- und Gewerbekammer des Herzogthums Bukowina nebst topographisch-statistischer Darstellung des Kammerbezirkes mit Schlusse des Jahres 1861*, Czernowitz 1862, pp. 104-105; 1869 – *Hauptbericht und Statistik über das Herzogthum Bukowina für die Periode 1862-1871*, Lemberg 1872, pp. 65-67.
- [10] Mihai-Ştefan Ceașu, *Evoluții etno-demografice în Bucovina la sfârșitul sec. al XVIII-lea-începutul sec. al XIX-lea*, în "Codrul Cosminului" (serie nouă), Suceava, nr. 3-4, 1997-1998, p. 103.
- [11] *Hauptbericht und Statistik der Handels- und Gewerbekammer des Herzogthums Bukowina...*, pp. 104-105.
- [12] Constantin Ungureanu, *op.cit.*, p. 251.
- [13] Leopold Waber, *Die zahlenmäßige Entwicklung der Völker Österreichs*, în "Statistische Monatschrift", 41 Jg., Wien, pp. 706-707.
- [14] Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece...*, p. 255, 263.
- [15] *Ibidem*, p. 264.
- [16] Norbert Zimmer, *Die deutschen Siedlungen im Buchenland (Bukowina), Plauen im Vogtland 1930*, pp. 29-32.
- [17] Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece...*, p. 261.
- [18] *Ibidem*, p. 261.
- [19] *Ibidem*, p. 252.
- [20] *Ibidem*, p. 255.
- [21] Wilhelm Hecke, *Die Bevölkerung der Bukowina nach der Umgangssprache*, în "Statistische Monatsschrift", vol. 40, Wien 1914, p. 716.
- [22] Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece...*, p. 197.
- [23] *Ibidem*, p. 192.



Cazinoul din Vatra Dornei a fost ridicat în perioada 1896-1898, clădirea fiind inclusă în lista monumentelor istorice de importanță națională. De-a lungul vremii, edificiul a purtat diverse denumiri – Cazinoul Băilor sau Pavilionul Central al Băilor – și a îndeplinit mai multe funcții: sală de jocuri de noroc, sală de concerte și spectacole sau club muncitoresc.

Aprobarea pentru construirea unui cazinou la Vatra Dornei a fost acordată în urma interventiei primarului Vasile Deac (1875-1902) la împăratul Franz Iosif al Austriei. Primarul l-a convins pe monarh de necesitatea construirii unui cazinou pentru turismului venit la băi. Totuși, de numele acestui primar se leagă și prima dramă ce a marcat cazinoul. Edilul s-a sinucis după ce a devenit suspectul principal în delapidarea unor sume de bani din fondurile Primăriei, destinate lucrărilor cazinoului.

Terenul pe care s-a construit clădirea se afla în proprietate comună și era acoperit de păduri, care au fost tăiate pentru a face loc viitorului cazinou. O parte din banii pentru construcția edificiului au fost strânși prin chetă publică, la care a contribuit însoțit împăratul austro-ungar Franz Iosif, iar o altă parte a fost împrumutată de la o bancă vieneză. Proiectul a fost realizat de către arhitectul vienez Peter Paul Brang, iar lucrările au început în anul 1896 și s-au încheiat trei ani mai târziu.

GERLA AUSTRIECILOR DIN BUCOVINA, LA UN PAS DE PRĂBUSIRE

Una dintre cele mai impozante construcții ridicate în Bucovina în perioada în care s-a aflat sub coroana austriacă este Cazinoul din Vatra Dornei. La inaugurarea acestuia au participat inclusiv împăratul austro-ungar Franz Iosif, dar și moștenitorul tronului, arhiducele Franz-Ferdinand, cel care avea să fie asasinate la Sarajevo, în 1914. Construit după modelul edificiului din Baden-Baden (Germania), Cazinoul din Vatra Dornei își trăiește azi ultimii ani într-o stare deplorabilă, aflându-se în pragul prăbușirii. Deși proprietarul este unul destul de bogat, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, acesta invocă varii motive pentru a lăsa timpul să treacă, fără să intervină asupra monumentului. În aceste condiții, cazinoul va deveni în scurtă vreme istorie...

DE CIPRIAN PLĂIȘU

FOTO: CABINETUL DE STAMPE AL BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE

OASPEȚI DE SEAMĂ

Inaugurarea oficială a avut loc la 10 iulie 1899. Ridicat în stil eclectic, cu unele note ale Renașterii germane, cazinoul seamănă cu cel din Baden. În interior, cei care i-au trecut pragul puteau admira trei policandre de cristal de Murano. Cazinoul nu a fost gândit doar ca un loc în care turiștii să își încerce norocul, ci și ca unul de socializare și de divertisment. Aici se găseau: o sală de teatru, o bibliotecă, un restaurant, o cofetărie, spații de utilitate publică. Pe parcursul anilor, cazinoul a primit vizita a numeroase personalități ale epocii/epocilor: Lucian Blaga, Nicolae Iorga, Cornelius Zelea Codreanu, generalul Gheorghe Argeșanu, Nichifor Crainic, A.C. Cuza, generalul Ion Antonescu, Emil Bodnăraș, Eugen Jebeleanu, Mihai Beniuc, Zaharia Stancu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica.

În jurul cazinoului s-au țesut o mulțime de povești, unele bazate pe realitățile vremii. Înainte de 1918, dar și mai târziu, până spre sfârșitul perioadei interbelice, aici puteau fi întâlniți oameni înstăriți din Viena, Berlin, Budapesta și din alte mari orașe ale Europei. Se zice că aceia care își pierdeau averea mergeau pe podul „Franz Iosif” de pe Dorna și se aruncau în râu sau își zburau creierii cu pistolul. Iar pentru norocoșii câștigători ai unor mari sume de bani se spune că fusese special construit un tunel secret prin care aceștia ieșeau fără teamă de a fi jefuiți.

CUM A AJUNS CAZINOUL ÎN PATRIMONIUL BISERICII

Prima legătură dintre cazinou și Biserica Ortodoxă a avut loc după Unirea Bucovinei cu România, în 1918, când terenul pe care se afla monumentul a intrat în patrimoniul Fondului Bisericesc al Bucovinei, în contul reparațiilor de război pe care Austria a fost nevoie să le plătească României. În anii 1936-1937, clădirea



CAZINOUL din Vatra Dornei, atunci (jos) și acum, când e în pragul dispariției



a suferit o serie de transformări. Scena din sala de reprezentății a fost schimbată și modificată, iar în spatele cazinoului s-a amenajat, în 1937, o terasă cu vedere spre parcul balnear. În anii celui de-Al Doilea Război Mondial, edificiul a fost folosit de armatele germane în scopuri militare. În dimineața zilei de 29 septembrie 1944, în timpul retragerii din Vatra Dornei a ultimelor unități militare ale celui de-al Treilea Reich, clădirea cazinoului și spațiile interioare au suferit distrugeri semnificative. Începând din primăvara anului 1945 au fost realizate o serie de lucrări de reparări și renovare.

Ca multe alte edificii de acest gen, după instaurarea în România a regimului comunist, cazinoul a fost naționalizat și transformat în club muncitoresc, unde se țineau ședințe de partid și întâlniri sindicale.

CEAUȘESCU AR FI VRUT SĂ PETREACĂ AICI REVELIONUL

În anul 1986 s-a început efectuarea unor lucrări ample de renovare a clădirii și de remodelare a perimetrelui din vecinătate, strada dinspre râul Dorna fiind lărgită. După spusele lui Ioan Cornețchi, fost primar al orașului Vatra Dornei (1986-1989), președintele Nicolae Ceaușescu a aprobat în 1987 refacerea cazinoului, documentația fiind avizată de Guvern. Lucrările trebuiau finalizate în termen de trei ani. Se spunea că Nicolae Ceaușescu și-ar fi dorit să petreacă Revelionul din 1990 în cazinoul renovat. Cu această ocazie s-a refăcut structura de rezistență, însă Revoluția din decembrie 1989 a surprins șantierul în plină activitate. Ca multe lucruri din România acelora ani, edificiul a fost supus unui jaf fără precedent: în trei luni s-au furat candelabrele, marmura de Carrara, cristalurile, căzile de cupru. Apoi au intrat în funcțiune birocracia, ignoranța și nepăsarea: lucrările nu au mai fost continuante din lipsă de fonduri, proprietarii s-au tot succedat, iar apariția unor legi pentru protecția patrimoniului nu a dat niciun fel de rezultat.

DRUMUL SCURT CĂtre DEZASTRU

După 1990, cazinoul a aparținut societății Dorna Turism SA. Apoi, prin Hotărâre de Guvern, în 1995, a fost transferat în administrarea Consiliului Local Vatra Dornei. Reprezentanții acestuia au realizat un proiect, în anul 1998, prin care au primit de la Ministerul Culturii și Cultelor fonduri pentru reabilitarea clădirii, iar autoritățile locale au cheltuit sume imense pentru tablă și subzidire.

În anul 1998, la inițiativa primarului Ioan Moraru, Consiliul Local al municipiului Vatra Dornei a decis înființarea Fundației „Cazinoul Vatra Dornei”, cu scopul de a găsi resurse financiare necesare restaurării și consolidării edificiului. Totuși, în ianuarie 2003, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, în calitate de administrator juridic al Fondului Bisericesc Ortodox Român din Bucovina, a revendicat clădirea cazinoului. Astfel, cazinoul din Vatra Dornei, clădirea Secției de Boli Infectioase și un alt imobil aflat la baza dealului Runc au fost retrocedate arhiepiscopiei, prin Hotărârea de Guvern nr. 437 din 14 octombrie 2004, elaborată în urma analizării cererii de către Comisia specială de retrocedare a unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România. Iar de când a ajuns în patrimoniul Bisericii nu s-a mai băut un cui pentru reabilitarea edificiului de patrimoniu; dimpotrivă.

„ACEASTĂ CLĂDIRE VA RĂMÂNE MULTI ANI ȘI PÂNĂ ÎN VECI AŞA CUM ESTE”

La momentul retrocedării, clădirea cazinoului era o ruină, dar se începuseră câteva lucrări. Tot atunci, preotul Mihai Valică, care slujește la Biserica „Sf. Treime” din Vatra Dornei, amenință autoritățile statului cu darea în judecată pentru faptul că a permis distrugerea clădirii. Ulterior, discursul preotului, dar și cel al înalților prelați de la Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților

s-a modificat în funcție de posibilitatea de a se obține bani din diverse surse pentru restaurarea edificiului. O vreme s-a vehiculat ideea că monumentul ar putea fi reparat doar pe banii obținuți din pădurile pe care Fundația Fondul Bisericesc Ortodox Român din Bucovina îi cere Direcției Silvice Suceava. Apoi, în 2010, o declarație a preotului pentru postul național de televiziune arată intenția clară pe care o va urma instituția pe care o reprezintă: „Această clădire va rămâne mulți ani și până în veci așa cum este. Își cred că soluția va fi, într-un final, dacă nu se va interveni, dărâmarea ei fără discuție!“.

De cealaltă parte, autoritățile nu au luat nicio măsură concretă împotriva proprietarului, care acționează în detrimentul unui edificiu care ar putea aduce sume importante statului român în cazul în care ar fi renovat și dat în exploatare; aceasta, având în vedere că în țara noastră există doar câteva asemenea obiective, dintre care amintim pe cele de la: Constanța, Sinaia și Herculane. Dintre acestea, doar cazinoul din Sinaia se găsește într-o situație mai fericită.

Din ce se vede cu ochiul liber, dacă nu se ia nicio măsură, Cazinoul din Vatra Dornei se poate prăbuși fără să stârnească prea mari reacții. Totuși, trebuie să ne gândim la faptul că, pentru fiecare clădire care dispără, o bucată din istoria noastră, bună sau rea, este ștearsă pentru totdeauna. Un păcat mai mare nici că ar putea exista!

Bibliografie selectivă:

Mircea Vlădică, Vatra Dornei, plai mioritic de istorie și legendă, leagăn de credință și cultură bucovineană, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2007

PUTNA, 1871: PRIMUL CONGRES AL STUDENȚILOR RĂMÂNI DE PRELŪNINDENI

Congresul de la Putna, din 1871, a reprezentat un liant între două momente/generații extrem de importante ale istoriei noastre naționale: generația de la 1848, marcată de afirmarea unei identități naționale în context european pentru toți români, și generația de sacrificiu a Primului Război Mondial. Un lucru e cert: autoritățile locale din Bucovina au sprijinuit tacit desfășurarea congresului de la Putna.

DE FLORIN CRISTESCU

FOTO: SHUTTERSTOCK, CABINETUL DE STAMPE AL BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE



MĂNĂSTIREA
Putna

Cine au fost tinerii care, în ajunul sărbătoririi a 400 de ani de la înființarea mănăstirii Putna, au inițiat organizarea unui prim congres ce intrunea români de pe ambele versanți ai Carpaților? Pentru a răspunde la această întrebare vom face o incursiune în viața capitalei Imperiului Austro-Ungar de acum 145 de ani. Vom regăsi aici o serie de studenți români din Ardeal, Bucovina, Banat, dar și din Vechiul Regat; printre aceștia, poetul Mihai Eminescu. Si tot aici sunt și o serie de deputați români din Bucovina, ca parte austriacă a imperiului proaspăt trecut la forma dualistă austro-ungară.

Dacă în 1862 l-a ființat „Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina”, instaurarea dualismului în 1867 va determina o scindare între politicienii activiști ardeleani, aderenți ai lui Șaguna, ce doreau să se implice în viața politică a imperiului și pasivisti lui Barițiu, ce refuzau colaborarea cu noile autorități. Studenții activiști au părăsit societatea și au înțemeiat o altă societate numită „România”, în schimb, studenții pasivisti au format „Societatea literară și științifică”. Organizațiile studențești au păstrat însă legătura dincolo de aspirațiile politice, unificându-se în cele din urmă într-o singură organizație, numită „România Jună”. Ideea unei serbări naționale a fost lansată în anul 1868 de către cele două societăți academice din Viena. Au existat însă numeroase dispute în privința celui care a avut această idee: dacă unii afirmau că inițiatorul ar fi fost Eminescu, dovezile au arătat că propunerea i-a aparținut mai degrabă intelectualului Aurel Mureșanu. (Eminescu nici măcar nu se afla la Viena în anul 1868.)

În 1869 s-a ales un prim comitet provizoriu ce urma să se ocupe de organizarea congresului. Acesta era format din studenții: Petru Pitei, președinte, Gabriel Băleanu, secretar, și Emil Cozub. Serbarea urma să se desfășoare inițial la Putna în anul 1870, atunci când mănăstirea ar fi împlinit patru secole de existență. A fost lansat un apel la unitate și manifestare a sentimentului național. Printre cei care fac apeluri se numără și Mihai Eminescu, care în Viena la data de 2 octombrie 1869, poetul lansează un „Apel către frați și comilitoni” (camarazi de armă). Tot el este cel care promovează ideea unui congres al studenților prin trei articole: „Să facem un congres”, „În unire e tăria”, „Echilibrul”. Articolele sunt publicate în ziarul „Federatiunea”.

La apelul inițiat de comitetul de organizare răspund, printre primii, studenții Ștefan C. Mihăilescu, G. Dem Teodorescu și Ioan A. Brătescu din București, urmați de cei din Iași, în frunte cu Vasile Chiru. Propunerii i se vor alătura și studenții români din alte centre universitare europene, cum ar fi studenții din Paris, în luna aprilie a anului 1870. Se vorbea acum despre „nivelarea Carpaților politici și formarea unui lanț indisolubil între toate țările române”. Sunt inițiate apoi numeroase colecte în bani atât pentru organizarea efectivă a manifestației de la Putna, cât și pentru aducerea unui omagiu voievodului moldovean (urma să fie depusă o urnă de epocă în semn de apreciere față de dom-

nitor). Donațiile sunt făcute atât de asociațiile studențești, de o serie de personalități ale epocii, cât și de oameni politici. Femeile din țară în frunte cu Maria Rosetti organizează o colectă pentru executarea unui acoperământ pentru urningă festivă, la aceasta contribuind și pictorul Nicolae Grigorescu, dar și istoricii Papu Ilarian și V.A. Urechia. Una dintre susținătoare este și Veronica Micle, pe atunci soție a rectorului Universității din oraș.

Izbucnirea războiului franco-prusac, dar și pierderea fondurilor colectate prin falimentul băncii în care erau depuse pun capăt pregătirilor pentru serbare, aceasta fiind amânată pentru zilele de 25/27 august 1871. În 1870 au loc totuși manifestații de tip religios și nu național, iar o parte dintre intelectuali participă și la această serbare.

Presa românească din țară dar și din Imperiul Austro-Ungar continuă să facă propagandă pentru evenimentele care urmau să se desfășoare în 1871. Într-un articol publicat în ziarul „Românul”, Dumitru Brătianu afirma: „la Putna nu va fi un parastas, ci celebrarea unei nașteri”, iar Mihai Eminescu afirma că idealul național a fost perpetuat de-a lungul secolelor de mai multe generații, momentul nefiind unul revoluționar. Propaganda pentru o participare în număr cât mai mare este făcută și de „Telegraful român” din Sibiu.

Nu putem descrie evenimentele din 1871 fără a discuta reacția autorităților austriece vizavi de această manifestare națională – și se pare că acestea au păstrat o poziție de expectativă. Manifestarea unei sărbători religioase ortodoxe ar fi fost tolerată de autoritățile imperiale, problema intervenției însă odată cu sărbătorile naționale și cu congresul studențesc.

În aceste condiții, în ajunul evenimentelor, Ion Slavici primește „o situație” de la poliția vieneză, în care i se cere socoteală asupra corespondenței cu persoane din afara imperiului, „lăsându-i-se impresia că serbările nu se vor mai desfășura”. Intelectualitatea bucovineană în frunte cu Alecu Hurmuzaki (familie recunoscută pentru susținerea identității naționale românești în Bucovina) îndemnă tinerii să renunțe la serbare sau, dacă se poate, să aranjeze serbarea fără prea mult fast și exteriorizare oratorică. Un rol important în desfășurarea manifestării naționale fără incidente majore l-a avut prefectul de Rădăuți, Oreste Renney, simpatizant al cauzei românești și apropiat al familiei Hurmuzaki. Prefectul primește o directivă din partea autorităților de la Cernăuți prin care i se cere să nu fie înlocuit tipicul religios al serbării cu unul național.

Lucrările de pregătire sunt sistate însă, în urma unor întrevederi dintre Renney și Slavici, se reiau. La cerința autorităților de a fi trimis un grup de jandarmi pentru a verifica felul în care vor avea loc manifestații, Renney trimite sase jandarmi români, ce vor fi puși mai târziu la dispoziția organizatorilor evenimentului. Deși la Cernăuți se raportează că manifestarea națională a fost oprită, serbarea continua să se desfășoare. Primii care sosesc la Putna în ziua de

SALVE DE
TUN, SLUJBĂ
RELIGIOASĂ,
PRELEGERI



Gruss aus Czernowitz
Hotel Schwarzer Adler

PIAȚA centrală din
Cernăuți

14/26 august sunt membrii asociațiilor. Din București vin: Gh. Dem Teodorescu, Ion Brăescu, Grigore Tocilescu; din Iași: C. Istrati, Ressu și Irimescu, din Berlin vine Tânărul student A.D. Xenopol. În ziua următoare sosesc din Iași: Mihail Kogălniceanu și Hristodulu Cerchez (primarul orașului), apoi Vasile Alecsandri. Din partea Mitropoliei Moldovei vin arhie-reul Filaret Scriban și arhimandritul Iosif Bobulescu, Ieronym Butureanu și arhidiacomon Nectarie Apostoliu.

Serbarea este deschisă în aceeași seară cu 21 de salve de tun trase de pe culmile dealurilor din împrejurimi, urmate de o slujbă religioasă. În dimineața zilei următoare, A.D. Xenopol ține o prelegere despre Ștefan cel Mare ca exponent național al întregului spațiu românesc. La orele prânzului invitații iau masa într-un portic pregătit cu câteva luni înainte în acest scop. După masă are loc o manifestare populară și, în cadrul acesteia, muzicianul Badea Grigore este înlocuit la vioră de către Tânărul Ciprian Porumbescu în vîrstă de numai 17 ani. Momentul reprezentă debutul implicării Tânărului Porumbescu în sprijinirea cauzei naționale a românilor, mai târziu, în 1875, el fiind unul dintre creatorii „Societății Arboroasa” cu prilejul împlinirii centenarului trecerii Bucovinei sub stăpânire austriacă. Serbarea din 1871 va fi ilustrată și prin lucrarea de mai târziu, Altarul Mănăstirii Putna. Un alt artist care imortalizează evenimentul este pictorul Carol Popp de Szathmary.

**EMINESCU:
„ACELA CARE
VREA SĂ FACĂ
CEVA NU
DISCUTĂ, CI
LUCREAZĂ”**

La sfârșitul manifestațiilor dedicate împlinirii a 400 de ani de la înființarea Mănăstirii Putna, un grup de studenți se prezintă prefectului Renney, cerând dreptul de a ține un congres, în care vor fi discutate teme precum: „În ce direcții trebuie să pornească generația prezentă, pentru a contribui la generalizarea culturii naționale? În ce fel se poate pune baza unei dezvoltări economice la români? Când și unde va trebui în viitor să se întâlnească tinerimea academi-

că?” Inițial, Renney a respins cererea, pe motiv că între participanții congresului se găseau și cetățeni străini Imperiului Austro-Ungar, iar primul subiect era unul „prea general”. Prin această strategie prefectul le aducea mai degrabă la cunoștință inițiatorilor că trebuie să fie prudenti deoarece acțiunea lor era ilegală.

CONGRESUL s-a desfășurat însă și în aceste condiții, programul fiind schimbat cu următoarele subiecte:

1. Prin ce s-ar putea întreaga junime română academică dezvolta omogen?
2. Cum ar putea generația prezentă să contribuie la dezvoltarea culturii?
3. În ce directive să pornească junimea română spre a crea condiții unei dezvoltări sigure și permanente?
4. Ce ramură a dezvoltării trebuie să atragă mai mult atenția junimii?

În această formă programul a fost adoptat de studenții participant, care au discutat probleme identitate și culturale ale românilor până la orele 2 din noapte. Discuțiile au fost reluate a doua zi – și observând că sfârșitul nu se întrevede, Eminescu i-ar fi spus lui Slavici: „Acela care vrea să facă ceva nu discută, ci lucrează... facem ce știm și lumea vine după noi”. S-a emis, printre altele, ideea înființării de societăți în toate universitățile în care se găseau studenți români; și se dorea și înființarea unui organ de presă comun, cu caracter literar și științific, care să apară la Viena. Revendicările însă au rămas doar la stadiul de proiect.

*

Serbarea de la Putna, din 1871, a reprezentat primul forum al studenților români ce a reunit tineri de pe ambele versanți ai Carpaților. Deși nu a avut un caracter activ și un impact direct asupra politicii perioadei, momentul poate fi încadrat cu succes între manifestările naționale ale românilor din Imperiul Austro-Ungar, alături de „Pronunciamentul de la Blaj”, din 3 mai 1868, sau de „Memorandumul” din 28 mai 1892. Puțini dintre participanții la momentul 1871 vor mai prinde înfăptuirea Marii Uniri. Intelectuali precum Ioan Slavici vor rămâne fideli ideii de monarhie dualistă, iar Tânărul de atunci A.D. Xenopol nu va mai apăra să trăiască decât doi ani în România Mare. Putem considera însă că generația momentului Putna 1871 a pregătit și anticipat generația Primului Război Mondial.

ABONEAZĂ-TE ȘI DESCOPERĂ ISTORIA!

Cum se distrau românii odinioară de Adrian Majuru*

21 februarie - 20 aprilie

OFERTĂ SPECIALĂ!

TE POȚI ABONA:

- **Online** la <http://abonamente.adevarul.ro>
- **Prin vîrament bancar** sau mandat poștal în contul S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
- **Prin SMS:** 2 SMS –uri cu textul HISTORIA la 7466 (6 EURO / SMS + TVA) pentru abonament pe 6 luni
2 SMS –uri cu textul HISTORIA la 7460 (10 EURO / SMS + TVA) pentru abonament pe 12 luni
- **La firmele de abonamente**
- **La toate oficile poștale**
- **La librăriile Adevărul** din București, Timișoara, Brașov, Craiova, Galați și Iași.

Pentru informații și reclamații abonamente: E-mail: abonamente@adevarulholding.ro, tel.: 031.860.30.57; 031.860.30.85 (L-V între 9.00 și 18.00).

* Pentru acordarea cărții cadou este necesar să ne trimiteți copia dovezii de plată împreună cu talonul de abonament completat la S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L. – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză, nr. 21, sector 2, cod poștal 020331.

Historia (apariție lunată)	3 luni (26 lei)	6 luni (48 lei)	12 luni (89 lei)	24 luni (148 lei)
--------------------------------------	----------------------------------	----------------------------------	-----------------------------------	------------------------------------

Historia SPECIAL (apariție trimestrială)	6 luni (16 lei)	12 luni (32 lei)	24 luni (64 lei)
--	----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------

Historia Historia SPECIAL	3 luni (33 lei)	6 luni (59 lei)	12 luni (99 lei)	24 luni (179 lei)
--	----------------------------------	----------------------------------	-----------------------------------	------------------------------------

Talon de abonament Historia

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr..... Bl..... Sc..... Et..... Ap..... Localitate.....

Judet / Sector Cod poștal Telefon E-mail

Am achitat suma de lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. din data în contul S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* Semnătura

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L.** – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, cod poștal 020331. Plata se va efectua până la data de 20 luni în curs pentru a calvăra abonamentul să înceapă de la data de 1 luna următoare.

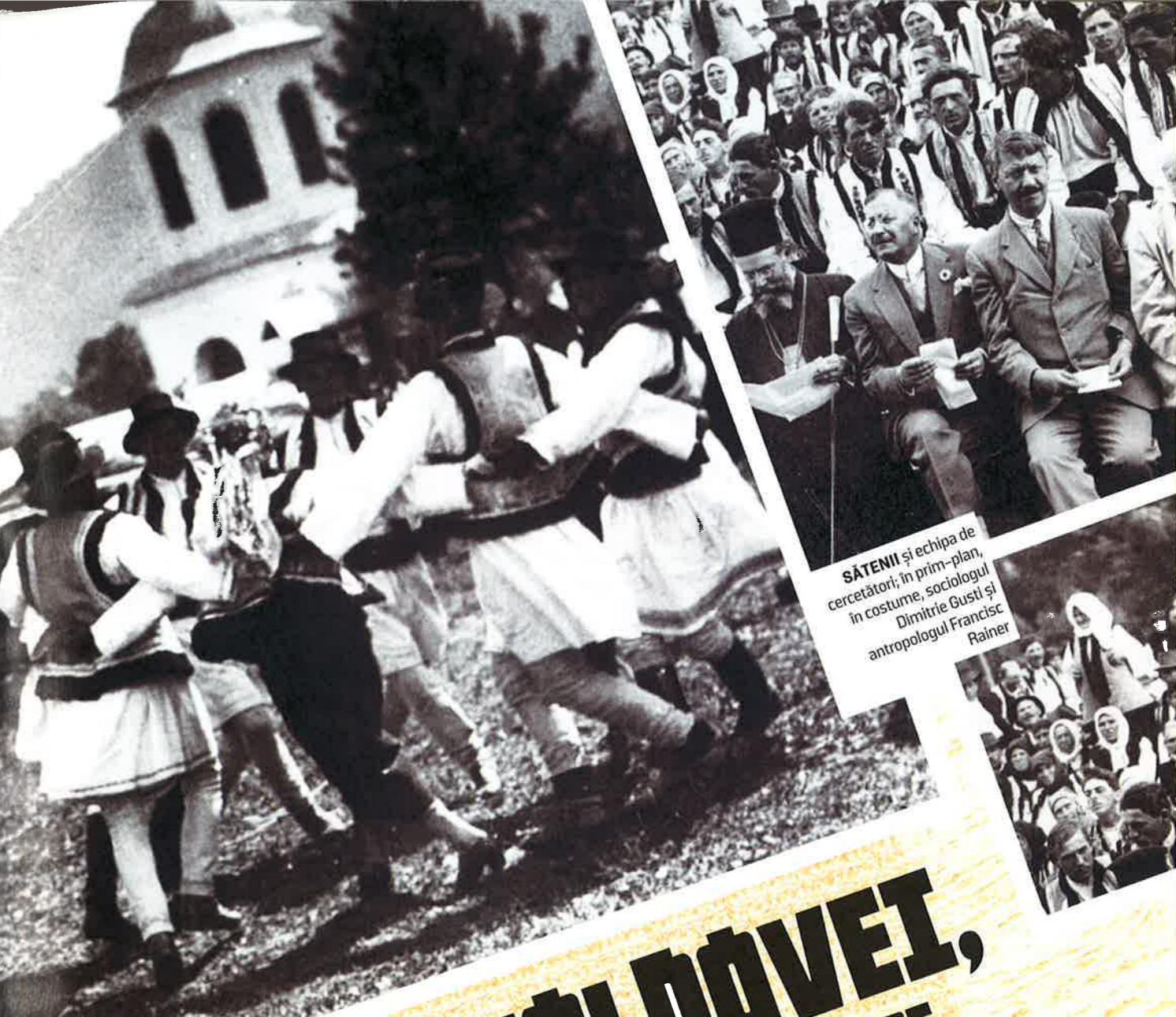
Prin completarea prezentului talon sunt de acord că **S.C. Adevărul Holding S.R.L.** să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promovionale și să le dezvaluie terților conform legii nr. 677/2001.

Îmi rezerv dreptul să mă opun acestor prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății **S.C. Adevărul Holding S.R.L.** printr-o cerere scrisă.

JOC în
curtea
bisericii
din Fundul
Moldovei



BUcovina
de la
înălțime
(vara anului
1928)



FUNDUL MOLDOVEI, LA ZECE ANI DE LA MAREA URIRE

În iulie 1928, localitatea bucovineană Fundul Moldovei primește o vizită mai puțin obișnuită: nu mai puțin de 60 de cercetători „de la București” se instalează în casele locniciilor și, vreme de o lună, studiază de-a fir a păr comunitatea de la Goicea-Mare (1925), Rușetu (1926) și Nerei (1927) – dar prima în care cercetătorul Dimitrie Gusti – după Monografistii se împart și ei în două tabere. „Fundul de sus și Fundul de jos”, și rămân împărțită în numeroase cătunuri, la zece ani de la ieșirea Bucovinei de sub stăpânirea austriacă. Să reținem și că în vara lui 1928 Fundul-Moldovei era locuit de 4.372 de persoane care trăiau în 1.039 de gospodării.

DE FLORENTINA TONE
FOTO: IOSIF BERMAN (VOLUMUL FUNDU MOLDOVEL 80 DE ANI DE LA PRIMA
CAMPANIE MONOGRAFICĂ 1928-2008, ARHIVA PERSONALĂ ZOLTAN ROSTÁS)



DOCAR și căruță cu monografiști, în drum către Fundul Moldovei

„NOI ACOLO NE-AM DESPĂRȚIT ÎN DOUĂ TABERE: FUNDUL DE SUS ȘI FUNDUL DE JOS...“

Pentru buna înțelegere a informațiilor culese de cercetătorii lui Dimitrie Gusti, insistăm asupra caracteristicilor aparte ale „subiectului” supus investigației: comuna Fundul Moldovei avea la momentul desfășurării campaniei monografice caracter risipit, alcătuită fiind din mai multe cătune, care, la rândul lor, cuprindeau mai multe unități. Aceasta, potrivit tradiției prin care, la întemeierea unei noi familii, perechea își construia casa în „pădurea verde”, cu lemn tăiat pe loc. În vara lui 1928, comuna Fundul Moldovei cuprindea, aşadar, cătunele: Secări, Handal, Centru (cu subdiviziunile: Pârâul Timerului, Arseneasa, Pâraiele-Gliga, Robului, Colacului, Chirilei, Mândrilei, Ciumuca), Botoș (cu subdiviziunile: Pârâul Deluței, Orății, Prelucei, Boloșel, Botoș-Braniște, Pârâul-Neagra, Lezei, Deluțul), Benea, Pârâul Tătarca, Valea Stânei (cu subdiviziunile: Dâmbul Colacului, Pârâul Cârligăturii).

Despre campania monografică de la Fundul Moldovei, din vara anului 1928, nu se știe astăzi aproape nimic. În peisajul publicistic al vremii, un număr infinit de monografiști au încredințat tiparului observații și studii de mici dimensiuni, realizate în urma participării la campania de cercetare; și aceasta, la mai mulți ani după ieșirea pe teren: Traian Herseni a publicat în „Arhiva pentru știință și reformă socială” un articol despre „Individ și societate în satul Fundul-Moldovei”, aceeași publicație a găzduit câteva pagini elaborate de Floria Capsali despre „Jocuri în comuna Fundul-Moldovei”, iar Henri H. Stahl a publicat în „Sociologie românească” un text despre o vizionară bucovineană. O contribuție consistentă, aparținându-i antropologului Francisc Rainer și cuprinzând și rezultatele cercetării antropologice desfășurate de echipa sa la Fundul Moldovei, în 1928, va fi publicată abia în anul 1937, în preziua Congresului internațional de antropologie și arheologie preistorică găzduit de București.

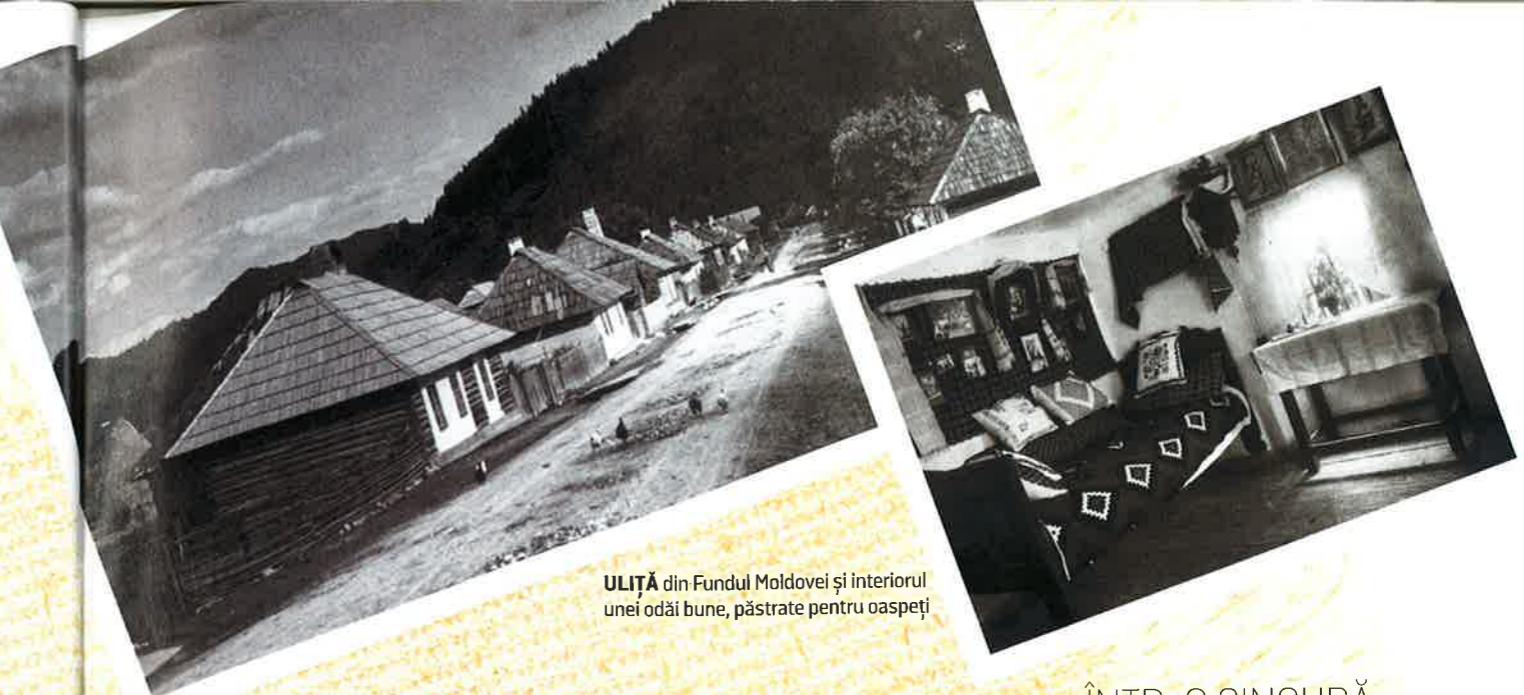
Cu alte cuvinte, doar patru cercetători din totalul de 60 au lăsat urme scrise în epocă despre campania la care participaseră în vara lui 1928. În rest, nimic, gol, zero. De cercetat s-a cercetat însă – acesta e un lucru sigur, de vreme ce s-a stat în jur de o lună la Fundul Moldovei și de vreme ce în arhiva Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti” se află astăzi două dosare cu fișe întocmite pe teren de monografiști. Sunt însă două dosare fragmentate, parțiale, rămășite a ceea ce s-a studiat, și care numai printr-o minune au putut fi salvate și publicate într-un volum care are în centrul său campania monografică din localitatea bucovineană – *Fundu Moldovei. 80 de ani de la prima campanie monografică 1928-2008*. În ceea ce ne privește, arătăm pe parcursul acestui studiu de caz că documentele recuperate și publicate de Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” cuprind numeroase informații cu caracter sanită și că este posibilă, pe baza lor, reconstituirea stării de sănătate a localității Fundul Moldovei în vara anului 1928.



MONOGRAFIȘTII în Bucovina, în vara lui 1928

De altfel, pentru mulți dintre mo-

ografii participant la campania din 1928, intervievați în anii 1980 de către sociologul Zoltán Rostás, separarea aceasta între „poporul de jos” și „poporul de sus” a corespuns unei separări efective (și afective) în cadrul echipei: monografiștii vecchi, care se cunoșteau din celelalte campanii, s-au cazat în Fundul Moldovei de sus, iar ceilalți în Fundul de jos. Marcela Focșa rememorează cu umor această împărțire în funcție de vechime și de preocupări, cu mențiunea că separarea s-ar fi făcut, „așa... spontan”: „Noi acolo ne-am despărțit în două tabere: Fundul de sus și Fundul de jos. (...) Fundul de sus erau toti ăștia care îl înconjurau pe Gusti și cu care Gusti avea relații cele mai amicale și mai profesionale: Stahl, Nel Costin, Mitu Georgescu, Vulcănescu. Fundul de jos erau ăștia mai tineri, mai neomogeni, mai săracuți cu duhul, mai oropsiți de soartă, fără farmec personal... /râde/ Păi, crezi că nu contează afinități din asta? Contează foarte mult”.



ULITĂ din Fundul Moldovei și interiorul unei odăi bune, păstrate pentru oaspeți

ÎNTR-O SINGURĂ ODAIE „LOCUIESC BĂTRÂNUŁ ȘI TREI FETE, DINTR-E CARE UNA CU SOTUL EI ȘI UN FECIOR”

Alcătuirea locuinței – numărul odăilor și caracteristicile fiecareia, inventarul de obiecte din încăpere și precizările privind unde și cum doarme – ne oferă priilejul unor foarte interesante observații cu caracter sanitar. Sătenii din Fundul Moldovei dorm (cel puțin iarna) îngheșuiti într-o singură cameră, deși cele mai multe dintre locuințe au două camere și o tindă. În plus, încăperea în care se doarme și ținută într-o curătenie relativă, beneficiind tot de o relativă preocupare pentru înfrumusețarea ei; aceasta, în opozition cu camera bună, camera mare, camera de oaspeți, în care nu se doarme (aproape) niciodată și unde se țin de regulă obiectele cele mai prețioase ale gospodăriei, hainele bune și zestrele fetelor din familie.

Ion Zamfirescu descrie casa lui Dumitru Grămadă din Vatra Satului: „Odaia dela răsărit constituie camera cea mare – obiectul de fală al gospodăriei. Deși este prevăzută cu paturi, nu doarme într-ânsa decât oaspeți mari, din când în când. În schimb aici se așeză lăzile cu zestrea fetelor, fotografii, vesela, tablouri, icoane, într'un cuvânt tot ce este mai reprezentativ în ceea ce privește conținutul sufletesc, din gospodăria Cățeanului. Odaia din vest adăpostește răsboii de țesut și un pat în care doarme fiica cea mare a gospodarului. În camera de jos se află scânduri improvizate în formă de pat, în care dorm ceilalți membri ai familiei, cuporul pentru gătit, o masă de lemn și o bancă tot de lemn care servește pentru mâncare”. Deși

LOCUINȚA CA INDICATOR AL STĂRII DE SĂNĂTATE A LOCALITĂȚII

Risipirea caselor pe coacluri fusese determinată de obiceiul foarte vechi al construirii noilor gospodării chiar în pădure, locuințele îndepărându-se, astfel, din ce în ce mai mult de ceea ce era considerat centru al comunei. Dar chiar dacă nu și mai înălțau efectiv casele în pădure – începând cu 1775, momentul ocupării părții de nord a Moldovei, stăpânirea austriacă a încercat să limiteze această practică răspândită a despăduririi – sătenii foloseau oricum lemnul pentru construcția casei, oriunde ar fi fost ea amplasată.

Primer al comunei de huțuli Breaza, din apropiere, dar locuind în cătunul Benea (Fundul Moldovei), Ștefan Lițu avea în 1928 una dintre cele mai frumoase gospodării din comună, aşa după cum remarcă și notează în fișă monografista V. Kletchin și monografistul D. Prejbean: „În ceeace privește casa, aceasta este construită din bârne groase lipite cu lut. Temelia este din piatră, și aceasta legată tot cu lut. Acoperișul este din draniță, iar șarpanta, din căpriori și lăneteți de brad. Tipul casei este pur românesc”. La rândul ei, echipa Marcela Focșa-Miți Dărmănescu alcătuiește o fișă foarte detaliată a gospodăriei lui Gheorghe Tonigaru: „Ca mai toate construcțiile dela munte, unde există lemn din beisug și mai puțin posibilitatea aducerii cărămizii, mult mai scumpă de altfel, și casa lui Gheorghe Tonigaru este construită din lemn. Peste temelia din piatră s-au ridicat bârne groase aşezate unele lângă altele; apoi după ce scheletul a fost ridicat, casa a fost pământată, adică dată cu pământ până ce golurile dintre lemn s’au umplut, tînând loc de tencuială. Pe de-asupra apoi a fost spoită cu var. Casa a fost clădită de fostul ei proprietar, care era meșter în clădiri, ajutat numai de ai săi. Lemnul necesar fusese adus chiar din pădurea proprie, aducând astfel proprietarului mare ușurință materială”.

Cercetătorul Ernest Bernea identifică și un sătean, Toader Șuiu, care locuia într-o casă făcută chiar pe locul în care se tăiașe lemnul necesar construcției: „Gospodăria lui Toader Șuiu e situată la marginea unei păduri, pe un dâmb ce se ridică în partea stângă a pârâului Calacului. Casa e construită din lemn tăiat pe loc; e foarte veche și de aceea nu se știe cine a construit-o. Toader Șuiu a cumpărat-o dela un evreu care a fost gonit din sat”.

mai sărac în detaliu, fișa gospodăriei lui Chifor Andronicescu, realizată de Octav Gheorghiu, reține însă amănuntul important cu privire la camera – singura cameră – în care se locuiește și se doarme: „Camera principală servește ca odaie de primire și se numește casa mare. Ea e lungă de 5,25 m și lată de 4,70 m. (...) Tindă este foarte simplă. Încă se găsește o scară rezemată de gura podului, o bancă de lemn și 4 butoae de brânză. De obicei pe bancă stă cofa cu apă cu o căniță lângă ea. Ultima cameră se numește casa mică și servește de dormitor și de bucătărie iarnă”. Locuința lui Dumitru Șalvari – descrisă de Eugenia Gorescu – ne oferă prilejul să calculăm câte persoane pot locui într-o singură cameră a gospodăriei: „Casa de locuit se compune din: o odaie de 4 m lățime și tot atâtă lungime numită de sătemi casa cea mare, dintr-o tindă lată de 2 m și dintr-o cămară de 2/1,50 m”. Apoi: „Casa cea mare servește pentru locuință, bucătărie de iarnă și cameră de primire. În ea locuiesc bătrânul și trei fete, dintre care una cu soțul ei și un fecior”. Adică nu mai puțin de sase persoane.

MIRĂRILE MONOGRAFIȘTILOR

Cercetătorii lui Dimitrie Gusti – mulți dintre ei profund urbane – dau naș în nas, la Fundul Moldovei, cu realitatea rurale care-i uimesc peste măsură. Instruiți cu siguranță să nu evaleze cu ochi de orășean ceea ce găsesc în casele bucovinenilor, unii dintre monografiști seapă totuși – inconștient sau nu – mirări, judecăți de valoare și critici în fișele pe care le redactează. Aceasta nu-i face mai puțin obiectivi; dar le creionează un portret de exponenți ai lumii din care vin.

Să-l luăm, de pildă, pe monografiștul I. Manta-Roșie, care descrie gospodăria lui Chirilă Luncan din cătunul Aluniș și care realizează, printre mirări, o comparație continuă cu familia de evrei de la care a cumpărat casa actualul proprietar: „Casa de locuit este, desigur, cea mai importantă dintre clădirile gospodăriei. Formată la început dintr-o singură odaie, tipul de casă veche, ea a suferit ulterior transformări care au mărinit după nevoile locuitorului, un evreu băcan, dela care Chirilă Luncan a cumpărat-o. Actualul proprietar este gospodar mijlocaș și aceasta se vede în toate amărantele gospodăriei. Mă miră faptul că un om, care a stat 7 ani în Canada, care e însurat cu o nemăoaică – singurul caz existent în toată comuna, mă miră – zic – faptul că în timpul artului, dar mai ales iarna, vara dormind și prin pod, dorm toti membrii familiei, patru la număr, într-o singură cameră, ce servește în acelaș timp de bucătărie – vara și iarna, când mai au la dispoziție încă două camere locuibile: una cu două paturi și f. bine luminată și care a fost dormitor – în vremea când locuiau aci evrei și alți, tot dormitor – în vremea paștilor – la evrei, transformată acum într-un fel de cămară-magazie, cu toate că în casă se găsește și o cămară propriu-zisă – în imediata vecinătate a dormitorului-bucătărie”.

PRIMARUL FRÂNCU: O NEVASTĂ ÎN SATUL DE SUS, O NEVASTĂ ÎN SATUL DE JOS

Studiind fișele de lucru întocmite de monografiști în comuna bucovineană înțelegem că în 1928 existau în localitate mai multe relații de concubinaj. Numărul acestora crescuse mai cu seamă după Primul Război Mondial – după cum i-a explicat monografiștei Olga Hreniuc părintele Ion Popovici, unul dintre cei doi preoți ai comunei: „Unde înainte de război procentul nașterilor ilegitime era foarte mic acum după război e foarte mare. La aceste nașteri ilegitime contribue și concubinajul.

STUDIU DE CAZ:

GOSPODĂRIE DE OM SĂRAC ÎN COMUNA FUNDUL MOLDOVEI

Ruteanul Vasile Berlea locuia, în vara lui 1928, în cătunul Tătarca, la 40 km de centrul comunei Fundul Moldovei, iar monografiștii Marin Popescu, Mioara Popescu, Olga Hreniuc și Eust. Gregorian au alcătuit o fișă amănunțită a gospodăriei sale. Redăm în cele ce urmează pasaje considerabile din acest document și numai pentru că locuința lui Berlea e reprezentativă pentru pătura săracă a comunei.

„Casa e orientată cu fața spre miazăzi, conform obiceiului de a-și așeza casa cu fața spre m-zi. Acest obicei, corespunde și nevoilor higienice, deoarece casa e scăldată toată ziua, în razele soarelui. [...] Latrină nu există, nici fântână. Apă, iau dela un izvor apropiat. [...] Atât casa și acaretele, dela prima vedere îți spun că aci e o gospodărie de oameni săraci. [...] Casa propriu zisă. Casa [e] clădită din lemn de brad necioplit, și netencuită pe dinafară. Casa e mică, lungă de 6m.60 și lată – 2.40, iar cu sură 4m. Înălțimea peretelui exterior de 2 m. Casa e foarte mică, strâmtă și rudimentară. Ea a fost lucrată de ferme și copii, când s-au întors din Austria, în timp ce soțul era încă în război [conținutul fișei e completat de o notă de subsol, potrivit căreia rutenii din localitate au fost «evacuați de Austrieci și transportați în lagărele de la Oberhollabrim din Austria de jos de unde s-au întors în 1918» – n.n.]. Specialiști nu se găseau, și altă casă n'aveau.

Casa e clădită pentru nevoie lor de atunci și dela început observi că nu e opera unui specialist. Încheitura bârnelor, care se vede, nu e bine făcută și tăiate înegal. Ferestrele nu sunt la aceiași înălțime: una mai sus, alta mai jos, la aceașă cameră. Aici una nu se poate vedea în dimensiuni. Casa e împărțită în două încăperi: tindă și camera de locuit. [...] Tindă e mică de 2.45/2.10, întunecosă, luminată numai de o fereastră de 0.40/0.40. Înălțimea peretului interior și de 1.75 m. În tindă se găsește: un pat de scânduri neacoperite cu nimic, o ladă pentru făină și o laiată sub fereastră. Intrarea în tindă se face printre o ușă (de 0.90/1.70) de scânduri cu încuetoare de lemn pe dinăuntru și lacăt pe din afară. Tavanul dela Tindă era netencuit, făcut din scânduri iar, pe jos, pământ bătut.

Casă numeau camera de locuit. Din tindă, intră în casă printre o ușă (de 0.90/1.70 m) de scânduri ca și cea din afară. Dimensiunile camerei erau: lung. 3.70, lățimea 2.10, înălțimea 1.75. Imediat în stânga ușii era un sperhet (sobă, horn) pentru pregătit mâncarea în timpul iernii. Din sperhet până în peretele opus era un pat de scânduri, neacoperite. Din pat până în peretele dinspre sud, pe sub fereastra dela Răsărit, era o laiată de lemn. În partea din spate sud, era altă laiată tot de lemn, și neacoperită ca și prima. Între laiată și pat mai rămânea un mic spațiu de 50 cm. Atât patul cât și laiatile erau întrebuințate pentru dormit. Nu erau acoperite cu nimic. Nu mai vorbim de saltea, care nu s'a văzut niciodată prin această casă. Tavanul era netencuit, iar pe jos pământ bătut. Pereti erau tencuiți și văruiti, însă cum văruiala nu s'a mai repetat de multă vreme, căpătaseră culoare gris. Afară de o icoană pe perete dela R. și o fotografie a bălatului de când era militar, nu se mai găsea absolut nimic. Interiorul casei ca și exteriorul se caracterizează printre murăriile grozave. Interiorul mai ales e de nedescris. E tot ce-am găsit mai caracteristic în gospodăria aceasta rutenească. [...]

Cămară e bucătăria de vară. Mobilierul ei e foarte simplu: în colțul de apus se găsește vatră la care se pregătesc bucătale. Ceaunul



FAMILIE de țărani bucovineni în jurul ceaunului

Mulți soți sunt rătăciți, fără să li se stie de urmă. Soțile rămase nu se pot căsători decât în urma declarației morții soțului lor din partea judecătoriei. Până să se dea aceste declarații, femeile trăiesc în concubinaj.

Interesant e însă altceva: primarul comunei Fundul Moldovei, pe numele său Gavril Frâncu, adică acela care ar fi trebuit să militeze pentru scădere numărului de concubini din sat, se afla el însuși, în vara lui 1928, într-o relație de concubinaj, însurat fiind pe deasupra (!). În aceste condiții, celălalt preot al localității, părintele Ilarion Pavel de la parohia „poporului de jos”, era convins că primarul nu putea avea nicio influență asupra concubinilor din localitate: „Tot el [primarul – n.n.] trebuie să pună în vedere celor ce trăesc în concubinaj să se căsătoresc sau să renunțe la uniunea lor nelegitimă. Cu privire la acest rol al primarului, părintele Pavel – care deși îl lăuda pe primarul Frâncu în ceea ce privește modul cum conduce trebile comunei – spunea, că el nu poate avea ascendentul moral ca să desfăcă concubinajele și să facă cuvenita admonestare, atunci când el însuși trăește în concubinaj, deși e însurat și acest fapt îl cunoaște tot satul. Exemplul pe care îl dă e negativ pentru moralizarea sătenilor”.

În ciuda acestei relații adulterine deja, primarul Gavril Frâncu se bucura de respect în sănul comunității: „În ceea ce privește pe primar, faptul că deși însurat, trăește în concubinaj cu o femeie din satul Cârligătura, este cunoscut de toată lumea, cu toate acestea este privit cu bunăvoie; toți îi iartă aceasta dată fiind purtarea frumoasă pe care o are față de oameni”. Și un paradox – primarul reprezintă un model pentru sat; dar un model că privește relația sa sentimentală. Iată, de pildă, cum evalua situația Ioana a Simion Rusu, de 34 de ani, într-o convorbire cu monografiștele Domnica Păun și Marcela Focșa: „Da” nici dragostea nu ține. Primarul o luat nevastă din mare dragoste, că erau neamuri și tot o agius de s'au despărțit. El o începea a merge după una, că lui toate îl dragă, c'apoia și-a cătat și ea în partea ei. Și-o fost femeie minunată, strănic de cumințe, de njo fost în sat. Da vezi unde o venit? La ce le-o agiuat că s'au luat din dragoste? -Ce zic oamenii? I.R. – Apoi ei zâc că dacă s'o despărțit ficolorul regelui de femeea lui, ei de ce să nu se despărță? La 2-3 săptămâni după nuntă se despart dacă nu se înțeleg”.

La momentul respectiv, statul aparte al primarului era cunoscut și în rândul monografiștilor. Într-un interviu de istorie orală acordat la mijlocul anilor 1980 sociologului Zoltán Rostás, Mihai Pop povestește: „Frâncu era un om foarte interesant, foarte deștept, foarte dinamic și el a devinut, ca să zic așa, marele factor de contact al nostru, al sociologiei cu satul. Și devenise prieten al profesorului Gusti, după aceea prietenia a durat multă vreme, și noi am ajuns odată cu Brăiloiu acolo, și am stat în casa lui, în 1930 sau '31. Frâncu avea două case, fiindcă avea două neveste. Avea o nevestă în satul de sus, și avea o nevestă în satul de jos, și o casă chiar lângă primărie”.



CERCETĂTORII lui Gusti,
într-un alai de nuntă, pe o
plută pe Bistrița

CAMPANIE ANTISIFILITICĂ LA FUNDUL MOLDOVEI

Principala problemă de sănătate a comunei Fundul Moldovei era însă, la 1928, sifilisul. Dr. Maria Dumitrescu, din echipa lui Francisc Rainer, era însărcinată cu realizarea reacțiilor Meinicke – pentru diagnosticul acestei boli – iar rezultatele erau cu adevărat îngrijorătoare. Dr. Rainer însuși scria soției, la 20 iulie 1928: „S-au făcut vreo 150 de reacții pentru sifilis (30% sunt pozitive încă aproape 20% slabe) și aproape 300 reacții de grup. (...) Am nădejdea să las mult din neosalvarsanul adus, aici”. Atât de îngrijorătoare, încât una dintre monografiste, Florica Gafencu, a vrut chiar să părăsească localitatea și cercetarea. Henri H. Stahl și-o amintește: „A apărut o singură dată. O ființă ciudată, un copilaș, o fetiță mică. Nu s-a putut manifesta în niciun fel. Te miri ce-a căutat acolo. A avut probabil intenții să facă ceva, dar mi-aduc aminte când a venit doctorul Rainer cu rezultatele analizelor de sifilis și a spus care este cifra foarte îngrijorătoare de sifilitici în sat, și că se ia... Domnișoara asta s-a speriat, de a vrut să plece acasă”.

Cert este că la Fundul Moldovei echipa doctorului Francisc Rainer – însărcinată cu studierea caracterelor antropologice ale locuitorilor – se implică efectiv și în ameliorarea stării de sănătate a sătenilor: bolnavii intră într-un program de tratament și primesc fișe individualizate care conțin sfaturi de îngrijire, dar și grupe sanguină din care fac parte: „Dl. Profesor Rainer și echipa sa medicală au întreprins în comuna Fundul Moldovei, în 1928, și cea dintâi campanie antisifilitică, efectuată în condiții științifice, adică operând pe teren toate analizele necesare. I. S-au făcut cu acest prilej 781 de consultații gratuite. II. 746 de reacții Meinicke pentru diagnoza sifilisului. III. Tratamentul antisifilitic la 137 de însi. Toți aceștia, la sfârșit, au primit sfaturi pentru viitor, tipărite anume pe fișele cu indicația tratamentului urmat de ei”.

La momentul desfășurării cercetării, preotul Ilarion Pavel, din Fundul de Jos, își expunea punctul de vedere vizavi de sifi-

lis monografistului Petre Constantinescu, iar acesta nota cunoștințios: „Părintele Pavel crede că sifilisul se înmulțește mai ales prin contagiu și prin neîngrijire. Dar nu e vina țăraniilor că au mai multă încredere în babe și descântece decât în medici, ci a acestora. Țărani sunt tratați de ei ca niște vite, exploatați (pentru o vizită se cere între 500 și 1000 lei) și dacă s-au dus o dată la medic, a doua oară tot la descântece are să alerge. Esențial e să le dobândești încredere și să vadă că nu sunt exploatați. Părintele Pavel dă exemplu comuna în care a fost înainte de a veni la Fundul Moldovei unde un doctor german care fusese conștiincios reușise să capteze simpatiile tuturor țăraniilor și situația medicală era din această cauză bună. Nu aversiunea instinctivă și incultura îi îndepărtează pe țărani de medici și de o îngrijire științifică pe care o doresc în realitate, ci doar barbaria cu care sunt tratați”.

„CRACĂRELE” AUSTRIECE

Încheiem acest studiu de caz cu câteva frânturi de informații privind viața monografistilor la Fundul Moldovei în vara lui 1928 – iar aceste informații dau și ele seama de modul în care trăiau țăraniii bucovineni în anii interbelici. Într-o scrierisoare trimisă soției, dr. Francisc Rainer nota că a fost cazat într-o cameră mare, „cu oarecare confort orașenesc”, și că n-a trebuit să folosească soluție împotriva puricilor: „N-am avut nevoie de fly-tox și cred că să n'am nevoie până la sfârșit”. Nu știm unde a stat efectiv Rainer la Fundul Moldovei, știm însă că Mihai Pop și Traian Herseni au locuit în casa unui cărciumar, fie el și criminal. Pop povestește: „Acolo, la Fundul Moldovei era o generație mai veche, era Stahl, era Vulcănescu, era Paul Sterian, era Argintescu, Mitu Georgescu, era toată generația aceasta de sociologi care participaseră la cercetările anterioare. Eu am căzut, ca locuintă, cum ți-am spus, am căzut să stau cu Herseni, care și el era pentru prima dată, că noi suntem de aceeași generație, și am stat în capul satului, am stat la un cărciumar, care – după aceea am aflat – și-a omorât nevasta, și a stat nu știu câți ani la pușcărie, dar era un om foarte simpatic”.

Cât privește alimentația cercetătorilor din echipa lui Gusti, în primele campanii monografice masa se lăsa la cărciumă, în condiții mai mult sau mai puțin salubre, după cum rememorează Henri H. Stahl: „Cei care fac astăzi cercetări de teren nu-și pot da seama de greutățile ce întâmpinam. De găzduit, ne găzduiau țărani, fără plată. De mâncat, mân-



cam la cărciumarul din sat, într-o odaie mică, murdară până peste închipuire, cu rojori de muște în jurul cărnăților, covrigilor și a brânzei împuțite”. La Fundul Moldovei exista însă o popotă, despre care scrie soție, cu mai multe detalii, același Francisc Rainer: „Sunt la vreun sfert de oră de locul activității mele [...]. Iau un pahar cu lăptă la mine acasă și pe urmă altul la popotă. Masa e bună. Nu multe feluri, dar bine preparate și din ingrediente bune. Țăraniii aici au multe vite, mai ales mari – 2000 de vaci [...] față de 4000 de oi. Au și porci, aşa că masa nu-i lipsită de nimic. Ca fructe, fragi”. La mijlocul anilor 1980, în timpul convorbirilor cu sociologul Zoltán Rostás, monografistul Mihai Pop era convins: la Fundul Moldovei se mâncă bine, „fiindcă se aprovizia, era bucătărie, bucătari aduși, și se tăiau porci, se tăiau viței, nu era o problemă, nu? Se bea un fel de limonadă. Un fel de limonadă în sticle cu dop de sticlă, pe care-l apăsai, și dopul cădea înăuntru. Și asta era o rămășiță austriacă, se chemau cracăre. Adică toată lumea când obosea, când alerga prea mult, se ducea la o cărciumă din asta, că erau multe, și bea niște cracăre”.

„ÎNTOARCEREA ACASĂ A ORGANIZAT-O PROFESORUL ÎN STIL DE CULOARE LOCALĂ”

Campania de lucru urma să se încheie luni, 13 august, când Gusti pregătise un final aventuros pentru echipa de cercetători. Dr. Francisc Rainer îi scrie soției, chirurgul Marta Trancu-Rainer: „Gusti cu ai săi pleacă Luni, 13 August, pe Bistrița, cu plutele și insistă pe lângă mine ca să viu și eu cu ai mei. E posibil să plec și eu atunci. Am merge întâi la Vatra Dornei cu trenul. De acolo cu plutele până la Piatra-N, două zile, prima zi până la Broșteni, unde am petrece noaptea. Iar

a doua zi, Marți, până la Piatra. De acolo cu trenul – mi se pare că Joi – la București. Bagajele, ne-ar însobi pe un camion până la Piatra, de acolo le-am expedia cu trenul. Cam pe Joi, 16 August am fi în București”.

Ce s-a ales însă de aventura planuită de Gusti aflăm din memoriile lui Henri H. Stahl: „Înțoarcerea acasă a organizat-o profesorul în stil de culoare locală, adică pe o plută care ar fi trebuit să ne ducă la Piatra Neamț. Dar în miezul nopții, «haitul» de apă a scăzut, aşa că am rămas pe uscat, petrecând noaptea sub cerul liber, la un foc improvizat. Profesorul Gusti era însă de părere că o campanie de muncă științifică trebuie răsplătită și prin momente de odihnă, care de fapt neau rămas în amintire, nedespărțite de știința propriu-zisă”.

Bibliografie selectivă:

Biblioteca Academiei Române, Manuscris, Arhiva Dr. Rainer, XI varia 3, Copile scrisoriilor trimise de dr. Francisc Rainer soției sale dr. Marta Francisc Rainer între anii 1898-1939

Dr. Paula Popa, Fundul Moldovei. 80 de ani de la prima campanie monografică 1928-2008, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2008

Zoltán Rostás, Sala luminosă. Primii monografisti ai Școlii gustiene, Editura Paladeia, București, 2003

Henri H. Stahl, Amintiri și gânduri din vechea școală a „monografilor sociologice”, Editura Minerva, București, 1981

Florentina Tonă, „Exercițiu de recuperare: Portretul sanitar al comunei Fundul Moldovei în vară anului 1928”, în revista „Transilvania”, nr. 11-12/2012, Sibiu, pp. 64-75.

IACOBENIUL DIN BUCOVINA: APLI DE GLORIE DIN TILPUL STÂPÂNIRII AUSTRIECE

Anexarea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic avea să schimbe complet viața unei mici așezări rurale. Aflat pe un vechi drum secundar tătărasc, ce legă Vatra Dornei de Câmpulung peste pasul Mestecăniș, prin Plaiul Tătarilor, Iacobeniul va ajunge să fie unul dintre cele mai importante centre pentru economia Bucovinei.

DE CIPRIAN STOLERU



BISERICA evangelică din Iacobeni

În urma războiului ruso-turc din 1768-1774, trupele Imperiului Tarist pătrund în nordul Moldovei, atingând depresiunea Dornelor. Un recensământ efectuat de autoritățile țărănești în această zonă avea să releve existența unei mici comunități compuse din câteva zeci de oameni care locuiau în sătucul Iacobeni, aflat la poalele masivului Suhard. O veche legendă, consemnată în Cronica școlii din localitate, spune că prima așezare pe aceste meleaguri a fost cea a unui cioban cu numele de Iacob, care a coborât de prin partea Maramureșului, izgonit de autoritățile ungurești. Pe teritoriul satului, terenul fiind propice creșterii vitelor, datorită întinselor fânețe și pășuni, acest cioban, împreună cu numerosii fii și rudele sale, a devenit, după ce s-a așezat în zonă, un mare comerciant de vite.

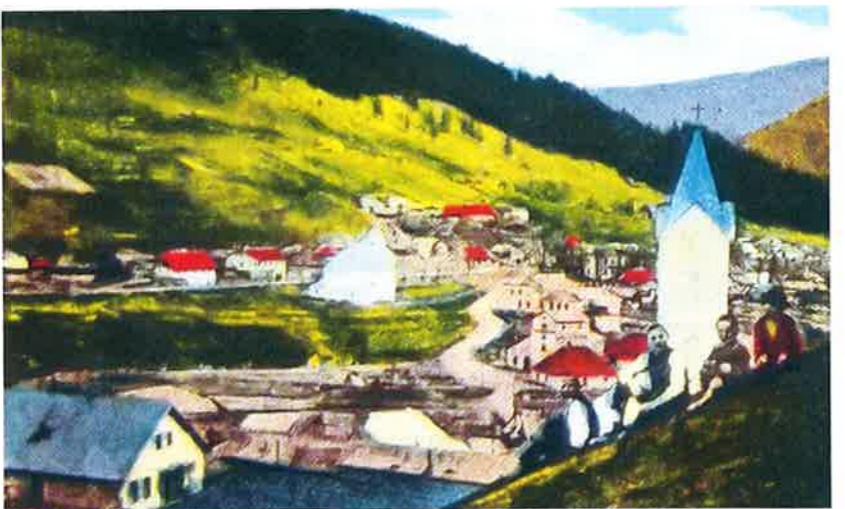
Potrivit altor informații, în Iacobeni, în zona Arșița, existau zăcăminte de fier, exploatație rudimentar, încă dinaintea întemeierii statului feudal Moldova. Părăsite temporar în vremea invaziilor tătare, aceste exploatații aveau să fie redeschise la puțin timp după anexarea Bucovinei de către Imperiul Habsburgic.

IACOBENIUL, CENTRU AL URUI CONSORTIU MINIER

În 1783, în urma călătoriilor în zonă, dar și a construcției drumului ce avea să lege Bucovina de Transilvania peste pasul Tihuța, Johann Paul Hoffmann, alături de alți ofițeri din armata habsburgică, redescoperă minele de fier și mangan din Iacobeni. În scurt timp sunt aduși mineri din Zips (comitat din nordul Ungariei). Pentru atragerea acestora, autoritățile din zonă le vor oferi terenuri gratuite, pășuni pentru vîte pe muntele Suhard, în schimbul unei taxe modice.

În ciuda investițiilor în mina din Arșița, dar și în construirea unui furnal înalt de opt metri în Iacobeni, toate exploatarilor aveau să fie închise în 1794 din cauza lipsei de rentabilitate, a drumurilor proaste, dar și a condițiilor rudimentare de extracție. Doar un an mai târziu, antreprenorul și industriașul styrian Anton Manz de Mariensee se împrumută de la principalele de Liechtenstein cu suma de 300.000 de florini și, cu sprijinul autorităților habsburgice, redeschide exploatarea minieră din Iacobeni. Aduce forță de muncă calificată, mineri germani din numeroase zone ale Imperiului (tipări): Zips, Boemia, Leutschau, Kassmark etc. Pentru ei construiește 280 de case, magazine de alimente, ridică un nou furnal, aduce două malaxoare pentru minereu, construiește o biserică evangelică etc. Mai mult, Manz se extinde și în alte localități de lângă Iacobeni: Cârlibaba, Pojorâta, Fundu Moldovei, Vatra Moldoviței, Vama etc. În total, peste 7.000 de mineri aveau să muncească în aceste localități. Sediu principal va rămâne la Iacobeni, unde industriașul austriac își construiește un adevarat palat (care există și astăzi), de unde își administrează imensa exploatare.

Se diversifică și zăcămintele extrase: pe lângă fierul și manganul din Iacobeni, încep să fie exploataate minereurile cuprifere de la Fundu Moldovei, calcopirite la Valea Stâñii și Valea Putnei, plumb și argint la Cârlibaba. În 1805, Manz realizează în exploatarilor sale miniere o producție de 300 quintale metal (300.000 kg) și un venit anual de 92.611 guldeni. Treptat, va trece la prelucrarea metalului. În anul 1817, împăratul habsburgic Francisc I trece prin Iacobeni, iar în jurnalul său de călătorie își notează faptul că Manz are un adevarat imperiu. Numai în uzinele pe care le deschise la Iacobeni acesta producea: pluguri, sape, plite, cuie,



STABILIMENT balnear din Iacobeni



HOTELUL comunal adăpostește astăzi sediul Primăriei locale

piese pentru mașini agricole, grătare, alte piese etc., realizate de 231 de muncitori.

CIFRE RECORD ÎN 1851

Din 1827 și până în 1832, întreg complexul minier al lui Anton von Manz este preluat de nepotul acestuia, Vicenz Manz. Urmează perioada de aur a exploatarii miniere din Iacobeni și nu numai. Venind cu un suflu nou, Vicenz Manz va continua exploataările de minereu de fier, plumb, cupru, argint, va ridica noi furnale de topit minereul de plumb și argint, va adăuga noi cuptoare de afânare a minereului, va construi drumuri. Totodată, Manz investește sume importante pentru continuarea cercetărilor geologice din zonă, aducând specialiști și absolvenți ai Academiei Miniere din Schemnitz.

În Iacobeni, ridică noi furnale și sporește capacitatea celor existente, aduce instalații și utilaje noi, cu struguri și mașini de găurit și ascuțit, achiziționează noi terenuri miniere. În 1828, construiește o biserică catolică, „Johann von Nepp” (Sfântul Ioan Botezătorul), planurile bisericii fiind create la Viena. Toate aceste investiții se vor reflecta și în producție, care va atinge cifre-record în anul

1851. Atunci, întregul imperiu economic al lui Manz producea la minele și atelierele din Iacobeni, și nu numai, 6.935 de quintale de fier, cu o valoare de 340.133 de coroane. Localitatea devine un centru industrial și civic de mari dimensiuni, unul dintre cele mai bine dezvoltate din zonă. Alături de un parc cu fântâni arteziene, au mai fost construite o Casă germană, o Casă română, trei biserici, dintre care două de piatră și una din lemn, o școală etc. La 1858, în Iacobeni existau nu mai puțin de trei furnale înalte de topit fierul, mai multe cuptoare de afânare a minereurilor, o uzină de construcții de mașini miniere, ateliere pentru producerea malaxoarelor și a grătărelor pentru reducerea minereurilor, potcovării, magazii pentru mărfuri etc. Gazeta „Albina românească” din 27 octombrie 1847 relata că uneltele și mașinile agricole produse la Iacobeni, în Bucovina, aveau doar jumătate din prețul celor care se fabricau în Moldova.

Cu toate acestea, imperiul lui Manz începe să dea semne de oboseală la începutul deceniului al șaselea al secolului al XIX-lea. Revoluția de la 1848 zguduiște serios Imperiul Habsburgic din toate punctele de vedere, apoi izbucnirea Războiului Crimeii afectează economice din Iacobeni. După război, stațiunea n-a mai fost refăcută, iar în iunie 1948 și-a încheiat activitatea.

La toate acestea s-au adăugat epuizarea și închiderea, rând pe rând, a unor galerii miniere, uzura fizică și morală a unor utilaje, dar, poate cel mai important, lipsa capitalului pentru investiții.

UN NOU ÎNCERNUȚI: IZVOARELE SULFUROASE DIN VALEA PÂRÂULUI PUCIOSU

În 1859, întregul imperiu economic al lui Manz intră în faliment. După zece ani de inactivitate, Vicenz Manz vinde întregul său consorțiu din Bucovina pentru modica sumă de 600.000 de coroane Fondului Bisericesc, care va păstra, la Iacobeni, deschisă doar mina de mangan. În schimb, Fondul Bisericesc din Bucovina va începe, spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, să dezvolte Iacobeni ca stațiune turistică balneoclimatică cu ape sulfuroase, prin punerea în valoare a două izvoare sulfuroase, oligominerale, aflate în valea pârâului Puciosu. Apele de aici conțină: clorură de sodiu, carbonat de sodiu, sulfat de sodiu, carbonat de potasiu, iar în ambele izvoare s-au semnalat și substanțe organice ca: bariliu, stronțiu, iod și brom. Toate acestea au însemnat o nouă șansă pentru Iacobeni. Apele sulfuroase de aici au proprietăți terapeutice în afecțiuni gastrice și gastroenterologice, boli de piele și reumatismale.

Treptat, sunt construite de Fondul Bisericesc din Bucovina numeroase vile, printre care menționăm: Vila Brucker, Vila Rehach, Vila Stark (toate acestea există și astăzi). În 1897 este refăcut Hanul Haju, ce dispune de spații de cazare, trăsuri pentru deplasarea la băi, iar la 1905 este construit un nou hotel, ce adăpostește astăzi sediul primăriei. Tot în această perioadă este ridicată și o sinagogă iudaică, dar și numeroase vile în jurul stațiunii. Însă perioada de maximă înflorire a stațiunii va veni după unirea Bucovinei cu România.

Din nefericire însă, mai multe incendii devastatoare, despre care nu se știe dacă au fost accidentale sau provocate, au distrus înainte de cel de-al Doilea Război Mondial băile și obiectivele economice din Iacobeni. După război, stațiunea n-a mai fost refăcută, iar în iunie 1948 și-a încheiat activitatea.

HARTĂ a Regatului Ungariei și a țărilor care îl înconjurau la sfârșitul secolului al XVII-lea. Harta poartă semnatura lui Nicolas Sanson, creatorul școlii franceze de cartografie.

LE ROYAUME DE HONGRIE, ET LES ÉTATS QUI ONT ESTÉ SUJETS ET DÉPENDANTS DE SA COURONNE, COMME LA TRANSILVANIE, MOLDAVIE, VALAQUE, CROATIE, BOSNIE, DALMAZIE, SERBIE, BULGARIE, DU RESTE PRESENTÉMENT LE ROYAL BULGARIE, LE GOUVERNEMENT DE BUDAPEST, DE BOHÈME, ET PARTIE DE CELUI DE ROMÉNE, LES PRINCIPAUTÉS DE TRANSILVANIE, MOLDAVIE, VALAQUE, ET LA RéPUBLIQUE DE RAGUSE, QU'EST ADJOINTE LA PARTIE SEPTENTRIONALE DE LA TURQUIE ET DES TERRITOIRES AVANT ENCORE APPARTENUS PARTIE DE LA Hongrie, ET DE LA CROATIE, AL ENSEIGNER ET PARTITIONNER DALMAZIE, LA RéPUBLIQUE DE FENSI. D'après les documents de l'empereur et l'empereur de Hongrie. - Et l'empereur d'Autriche.



DIIMENSIUREA STRATEGICĂ A BUCOVINEI

Ca de altfel întreg spațiu carpato-dunărean, ceea ce numim astăzi Bucovina a fost un ținut aflat într-o permanentă zonă „fierbinte”, la confluența unor interese care coboară până în Evul Mediu. În ciuda concepțiilor care sugerează că Bucovina a fost o regiune oarecum distinctă, cu o istorie aparte, trebuie precizat din capul locului că inițial a fost parte integrantă din vechiul regat medieval al Moldovei.

DE MANUEL STĂNESCU

FOTO: MUZEUL NAȚIONAL AL HARTILOR ȘI CĂRȚII VECHE, GULIVER/GETTY IMAGES

În condițiile complexe din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când Imperiul Otoman controla Moldova și Țara Românească prin intermediul regimurilor fanariote, iar Transilvania și Banatul erau integrate în frontierele Imperiului Habsburgic, Austria a acționat ca „mediator” în urma războiului rusu-turc din 1768-1774, ocupând nordul Moldovei pentru a pune stăvilă înțenților anexioniste nu doar ale Rusiei, ci și celor ale Prusiei. Pentru a oferi puterilor europene o motivație „legală”, Curtea de la Viena a fabricat și difuzat în cercurile diplomatice o serie de pretexte ale anexării. Împărțirea Poloniei (1772) între Rusia, Prusia și Austria, care își subordonase și Galitia, și Londomeria, o „obligau” pe cea din urmă să pretindă de la celelalte două puteri acceptarea unei „puncte de legătură” între teritoriile sale, prezentându-se că prin aceasta se realizează, simultan, „un cordon sanitar împotriva ciumei” care bântuia în regiune și un cordon „militar”, care să asigure „stabilitatea” frontierelor între Imperiul Otoman și cel Habsburgic. Mai mult, Viena a lansat și teza conform căreia nordul Moldovei aparținuse cândva Pociției (de fapt, Pociția aparține Moldovei!); în consecință, după 1772, acapărând cea mai mare parte a Pociției, habsburgii invocau „dreptul istoric” și asupra acestui teritoriu.

ANEXAREA

Importanța strategică a Bucovinei, o realitate încă din secolul al XVIII-lea, reiese dintr-o scrisoare trimisă din Transilvania de împăratul asociat Iosif al II-lea mamei sale, Maria Tereza. Iosif consideră că se putea renunța la pretențiile asupra Olteniei, fiindcă nordul Moldovei „valorează militar și politic cel puțin cât și Valahia cismanută”. În consecință, generalul Karl baron von Enzenberg, comandantul celui de-al doilea regiment de grăniceri români de infanterie de la Bistrița-Năsăud, a primit ordin să cerceteze și să cartografieze în secret zona de nord a Moldovei și să raporteze despre situația locuitorilor și valoarea strategico-militară și economică a teritoriului.

Comandamentul militar imperial din Galitia a primit însărcinări asemănătoare, trimițând topografi și geodezi în raiul Hotinului și în regiunea dintre Prut și Nistru. În mai 1774, planul detaliat pentru ocuparea nordului Moldovei este definitivat și aprobat de Iosif al II-lea. Tot atunci, în ținutul Cernăuți pătrundeau și primele două batalioane de husari, sub pretextul că... „vin să cumpere cai pentru cavaleria imperială”. La 8 august 1774, Curtea din Viena aloca sumele de bani și cadourile necesare pentru câștigarea bunăvoiinței ofițerilor ruși din trupele de ocupație și, totodată, tăcerea și acceptul oficialilor turci.

Ocuparea nordului Moldovei a început la 31 august 1774 și s-a încheiat până la 25 octombrie același an, folosindu-se cele două regimenter grăniceriști din Transilvania și unele forțe militare staționate în Galitia. Ocupanții nu s-au stabilit pe un aliniament dinaintea fixat, ceea ce dovedește limpede că la acea dată nu exista o zonă exact delimitată care să fie cunoscută de către localnici sau străini sub numele de Bucovina. Protestele vehemente ale domnitorului Grigore al III-lea Ghica și poziția potrivnică a nouului sultan Abdul Hamid I – care s-a opus cedării unui teritoriu mai larg și mai ales cedării raialei Hotinului, declarând că, în caz contrar, continuă războiul cu Austria –, precum și temerile Curtii de la Viena privind eventuale complicații diplomatice, au făcut ca în cele din urmă zona ocupată să fie delimitată la ținutul Cernăuți, două treimi din ținutul Sucevei și alte câteva ocoale, dar și regiuni încărcate cu istorie moldavă precum Rădăuți, Voronet, Humor, Putna, Vatra Moldoviței sau



Sucevița. Anexarea propriu-zisă a părții de nord a Moldovei s-a făcut prin negocieri austro-otomane, cu începere din primăvara anului 1775 până în octombrie 1777, fiind semnată nu mai puțin de 4 convenții.

MARELE RĂZBOI ȘI BUCOVINA

În anii Primului Război Mondial, Bucovina a rămas un teritoriu strategic de primă importanță pentru beligeranți, fie că vorbim de Rusia, fie de Austro-Ungaria, având de suferit ca urmare a repetatelor operațiuni militare desfășurate pe teritoriul său, a

ocupației rusești din unele zone și a numeroaselor încorporări. Râvnită în timpul războiului și a tratativelor din 1918 de austrieci, de ruși, de polonezi și de ucraineni, în primăvara anului 1918, Bucovina se găsea într-o situație incertă, pe care avea să o înlăture dorința și voința bucovinenilor de a se alătura României, în toamna aceleiași an.

Sub presiunea evenimentelor (Adunarea Națională a ucrainenilor, convocată la Cernăuți, hotărâse încorporarea în noua republică ucraineană a celei mai mari părți din Bucovina) și a îngroșării rândurilor legiunii ucrainene cu soldați întorsă

de pe front, Consiliul Național Român a cerut sprijin militar de la guvernul român. Președintele Consiliului de Miniștri, generalul Constantin Coandă, a dispus trimiterea în Bucovina a Diviziei a 8-a, comandată de generalul Iacob Zadic. La 15/28 noiembrie 1918 s-au desfășurat lucrările Congresului General al Bucovinei, în Sala Sinodală a Palatului Mitropolitan din Cernăuți, care a decis „unirea necondiționată și permanentă a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colaciu și Nistru, cu Regatul României”. La 18 decembrie, regele Ferdinand și primul ministru Ion I.C. Brătianu semnau decretul-lege care consfințea, pe plan intern, Unirea Bucovinei cu România.

ULTIMA RANĂ PE TRUPUL BUCOVINEI

La 23 august 1939, miniștrii de Externe ai Germaniei și Uniunii Sovietice semnau tratatul de neagresiune și protocolul adițional secret. Acest ultim document stipula, la articolul trei: „În privința sud-estului Europei, din partea sovietică este subliniat interesul pentru Basarabia. Partea germană declară totalul dezinteresului politic pentru aceste regiuni”. Dar Uniunea Sovietică era interesată nu doar de Basarabia, ci și de Bucovina. La 23 iunie 1940, a doua zi după ce Franța capitulase în fața Germaniei, semnând armistițiul la Rethondes, Molotov a avut o discuție cu ambasadorul german la Moscova, contele von Schulenburg, căruia i-a comunicat că guvernul sovietic intenționează să pună, în viitorul cel mai apropiat, problema revendicărilor sale teritoriale față de România; aceste revendicări se refereau la Basarabia și Bucovina. „Bucovina”, a spus Molotov, „ca regiune locuită de ucraineni, este inclusă în rezolvarea problemei basarabene”.

Declaratia lui Molotov a provocat stupeare la Berlin. Hitler i-a cerut lui Ribbentrop să-i explice cum a formulat po-

MINISTRUL de Externe al URSS-ului, Viaceslav Molotov, împreună cu omologul său german, Joachim von Ribbentrop, la Berlin, în noiembrie 1940

„VOI N-AȚI AVUT NICIODATĂ CERNĂUȚIUL. CUM PUTEȚI SĂ-L CEREȚI?”

In carte de amintiri a lui Molotov – Molotov remembers. Inside Kremlin Politics (Amintirile lui Molotov. În interiorul politiciilor Kremlinului) – sunt relatate circumstanțele în care România a pierdut nordul Bucovinei și Ținutul Herța, în anul 1940, odată cu Basarabia.

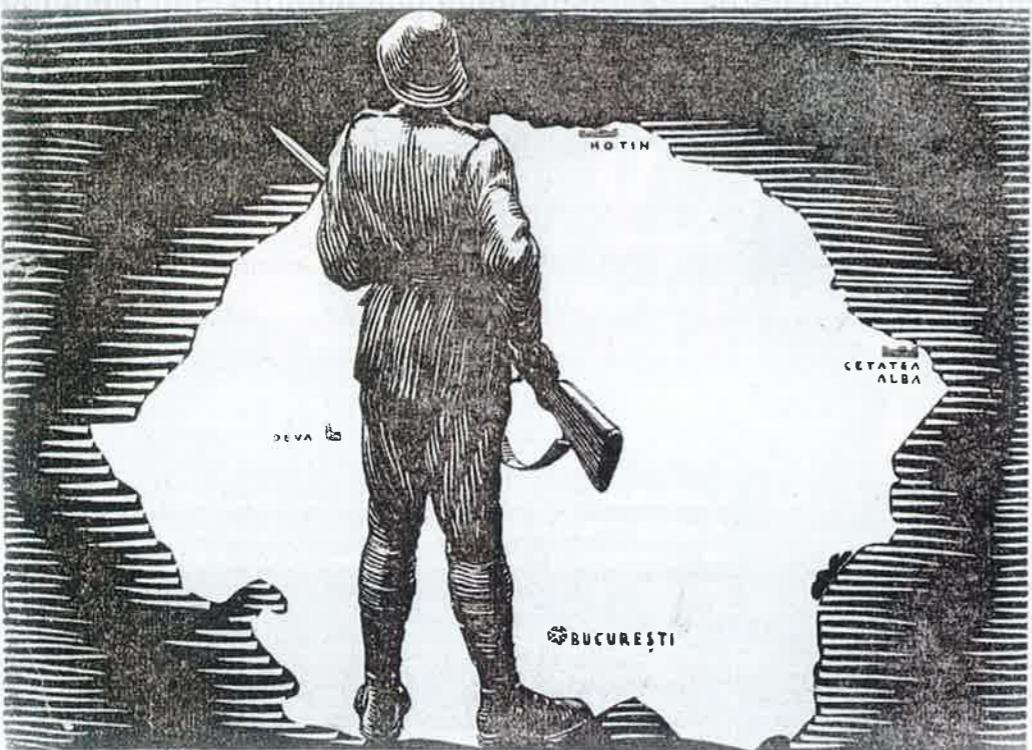
„[Molotov:] Nu cunoșteam bine geografia la data vizitei lui Ribbentrop. Nu știam geografia granitelor dintre Rusia, Germania și Austro-Ungaria. Am cerut să trasăm granile în așa fel încât orașul Cernăuți să ne aparțină nouă. Germanii mi-au spus: «Dar voi n-ați avut niciodată Cernăuți, el a aparținut întotdeauna Austriei. Cum puteți să-l cereți?», «Ucrainenii îl cer! Sunt ucraineni care trăiesc acolo, ei ne-au ordonat să facem asta!», «Dar Cernăuți n-a fost niciodată oraș rusesc, a fost întotdeauna parte a Austriei și apoi a României!», a răspuns Friederich von der Schulenburg, ambasadorul german la Moscova. «Da, dar ucrainenii trebuie să se unească!», «Nu sunt mulți ucraineni acolo... Hai să nu discutăm chestiunea asta!», «Trebuie să luăm o decizie. Ucrainenii sunt acum în ambele părți, în Ucraina Trans-Carpatică și în partea de est; toată asta apartine Ucrainei și dumneavoastră vreți să păstrați o bucată în afara ei? Imposibil. Cum se poate asta?», «Cum se cheamă asta... Bukovina». Schulenburg s-a lovit în fotoliu, a oftat și apoi a zis: «Voi raporta guvernului meu». A raportat și Hitler a acceptat! (pag. 11).

Nici vorbă de un ordin al ucrainenilor în acest răpt teritorial. A fost ideea lui Molotov că, odată cu Basarabia, să ceară de la Hitler și Bucovina. Toți membrii Biroului Politic – scrie Molotov cu satisfacție – s-au înghesuit să-l felicize ulterior pentru obținerea Bucovinei și a Ținutului Herța, pentru că niciunul dintre ei n-a crezut posibilă această manevră, și și-au exprimat deschis scepticismul la inițierea ei de către Molotov, odată cu ultimatumul asupra cedării Basarabiei...

Mai sunt însă și alte dezvăluiri uluitoare pentru cititorii români ai cărții lui Molotov. El descrie cum a reusit să-l scoată din sărite la Hitler cu pretențiile Rusiei asupra României. În vizita de stat efectuată de Molotov la Berlin în noiembrie 1940, el a purtat tratative directe cu Hitler privind împărțirea lumii între Rusia și Germania, după 15 luni de la semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov. Molotov a justificat nemulțumirea Rusiei față de garanțiile date României de Hitler prin faptul că granița naturală a Rusiei era pe linia Carpaților Răsăriteni și nu pe râul Prut. „Deci acum vreți toată Moldova!”, a spus Hitler. În acel moment s-a produs o ruptură serioasă în atmosfera discuțiilor dintre cei doi negoциatori, moment care face obiectul atenției istoricilor din Occident, întrucât asta l-a convins pe Hitler că nu se poate baza pe ruși. Mai rău chiar, documente din arhivele germane atestă că, imediat după plecarea lui Molotov din Berlin, Hitler a ordonat generalilor să întocmirea Planul Barbarossa de atacare a URSS-ului.

Merită studiat și din perspectivă americană acest moment crucial al întrevederii lui Molotov cu Hitler la Berlin, întrevedere care s-a încheiat atât de rău pentru cele două țări gigant. Jurnalistul american William Shirer, aflat la Berlin în acea perioadă, scrie în carte sa, *The Rise and Fall of the Third Reich* (Ascensiunea și prăbușirea celui de-Al Treilea Reich), că, la reproșul lui Molotov că Germania a dat garantii României, Hitler i-ar fi declarat exasperat acestuia că țările lor sunt prea mari pentru a se certa pentru niște petice de pământ din România. Hitler a schimbat subiectul discuției și a propus lui Molotov ca Rusia să facă presiuni asupra Turciei pentru controlul strâmtorii Dardanele și, mai ales, Rusia să invadzeze Peninsula Arabiei cu preluarea tuturor statelor de acolo (Arabia Saudită etc.). Aici s-a rupt filmul negocierilor pentru că Molotov, în loc să ceară timp de gândire sau detalii, așa cum i-a reproșat Stalin la sosirea sa la Moscova, i-a dat lui Hitler un răspuns negativ care l-a ofensat pe Hitler în așa măsură încât a precipitat decizia acestuia de a invada URSS-ul. Ruși acuză acum România că a fost măru discordie dintre Germania și Rusia, care a dus la agresiunea lui Hitler contra URSS. Restul este istorie.

(de Michael Nicholas Blago)



DESEN de propagandă apărut în presă în vara anului 1941

ziua Germaniei în problemele Europei de Sud-Est atunci când s-a redactat articolul 3 al protocolului adițional secret, răspunsul primit fiind neconvingător. Răspunsul german la declarațiile lui Molotov sublinia faptul că chestiunea Bucovinei reprezenta o problemă „nouă”, amintind că această provincie aparținuse coroanei austriece și are o însemnată populație germană. Sovieticii au înțeles că revendicarea Bucovinei îl iritase pe cancelarul german; în consecință, au decis adoptarea unei soluții de compromis, conținând la ocuparea nordului Bucovinei.

Regretul istoric Florin Constantinu sugera în lucrarea *1941. Hitler, Stalin și România* că acest diferend pe tema Bucovinei între Hitler și Stalin a constituit un argument în plus pentru liderul de la Berlin în favoarea concepției unui plan de atacare a Uniunii Sovietice. De altfel, von Ribbentrop a subliniat rolul episodului românesc din iunie 1940 în schimbarea percepției lui Hitler în privința Rusiei: „Führer-ul a fost surprins de deschiderea de către Moscova a dosarului românesc, fără consultări prealabile cu Berlinul. Ocuparea nordului Bucovinei, un vechi teritoriu al coroanei austriece, cu o însemnată populație germană, l-a surprins deosebit pe Hitler. El a receptat acest pas al lui Stalin ca un semn al presunției ruse spre vest”.

După notele ultimative sovietice de la sfârșitul lunii iunie 1940, România a pierdut 6.262 km pătrați din teritoriul Bucovinei. Importanța strategică a Bucovinei, demonstrată de acest joc de-a „șoarecele și pisica” între Hitler și Stalin, va reveni rapid în actualitate, în campania din vara anului 1941 și apoi trei ani mai târziu, în luptele pentru Moldova din 1944.

La 2 iulie 1941, Armata a 3-a română, având în flancuri Armatatele 17 și 11 germane, a declarat operațiunea de eliberare a nordului Bucovinei și a Ținutului Herța, Cernăuți fiind eliberat la 5 iulie. Primele unități care au intrat în oraș au fost batalioanele 3 și 23 vânători de mun-

te. La 8 iulie, brigada 2 mixtă munte a atacat decisiv spre Hotin, conținând eliberarea acestui străvechi pământ românesc. În martie 1944, frontul a ajuns din nou la porțile României. La începutul aceleia luni, Frontul 1 ucrainean, comandat de mareșalul Jukov, a desfășurat operațiunea „Proskurov-Cernăuți”, în timp ce Frontul 2 ucrainean, în frunte cu generalul Konev, operațiunea „Uman-Botoșani”. La 29 martie, capitala Bucovinei a fost ocupată de Corpul 11 tancuri și de Divizia 24 infanterie. Prin efortul conjugat al trupelor germano-române, prin cedarea deliberată a colțului de nord-est a României, frontul a fost stabilizat, până la ofensiva declarată de trupele sovietice în august 1944.

Vechi pământ al Moldovei, încărcat de tradiție și istorie românească, Bucovina a fost, timp de secole, râvnită de marile puteri, ale căror interese s-au izbit permanent în această zonă de confluență. Ocupată militar, supusă unei politici de deznaționalizare, ea a decis, la un moment dat, Unirea cu țara-mamă. O unire efemeră, interesele mai marilor Europei intrând din nou în coliziune, chiar pentru nordul Moldovei, o zonă de interes geostrategic și militar. Nordul Bucovinei a intrat în componența Uniunii Sovietice după cel de-Al Doilea Război Mondial, iar ulterior, al Ucrainei, la sfârșitul Războiului Rece. Astăzi putem observa cu ușurință că importanța geostrategică a nordului Moldovei nu și-a pierdut însemnatatea.

www.stiintasitehnica.com

SCIENCIAS
EXPLICATIE

citește în revista

STIINTĂ
& TEHNICĂ



facebook.com/stiintasitehnica

UCRAINA:

moștenirile otrăvite ale
unei istorii fără noroc

6 martie 1945:
**putea fi Guvern general
Avramescu și nu Guvern
dr. Petru Groza?**

De la „inutilul și
monstruosul” Turn Eiffel
la cel mai cunoscut
simbol al Franței

Regina Fecioară:
**politică, religie,
controverse**



din 15 martie
la toate punctele de presă

9,99 lei